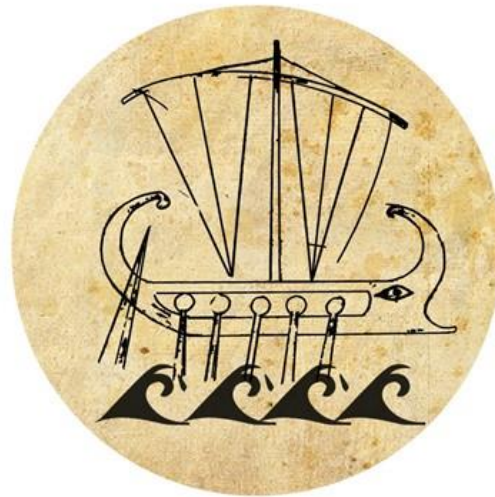

2^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Σύλλογος Αρχαίας Ελληνικής Φιλοσοφίας
«σὺν Ἀθηνᾶς»

Υπό την αιγίδα του Οικουμενικού Πατριάρχου
κ.κ. Βαρθολομαίου

18-20 Νοεμβρίου 2016

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ:

τί δεῖ τὸ κύριον εἶναι τῆς πόλεως;

«Ποια πρέπει να είναι η κυρίαρχη εξουσία της πολιτείας;»

(Αριστοτέλης, *Πολιτικά* 3.1281a 11)

Δημοτική Βιβλιοθήκη Καβάλας (πρωί) &
Αίθουσα Ι. Μητροπόλεως (απόγευμα)

synathena.gr

synathena.gr/political-philosophy

ΣΥΝΕΔΡΟΙ ΕΙΣΗΓΗΤΕΣ

Αποστόλου, Κωνσταντίνος
Βαβούρας, Ηλίας
Βαρδάκας, Παναγιώτης
Βούλτσος, Πολυχρόνης
Γεωργιάδης, Κωνσταντίνος
Γκαραγκούνης, Θάνος
Γρηγοροπούλου, Μαρίνα
Δαβαλάς, Ανδρέας
Δεληγιώργη, Αλεξάνδρα
Δημητριάδης, Ανάργυρος
Δήμου, Γιάννης
Ήφαιστος, Παναγιώτης
Καλομοίρης, Τηλέμαχος
Κάλφα, Μαρία
Καραγεώργου, Κατερίνα
Καραμπατζάκη, Ελένη
Κοτσιαρής, Κωνσταντίνος
Κρυστάλλης, Φάνης
Κώτσιος, Παναγιώτης
Μακρής, Σπύρος
Μαραμαθάς, Γιάννης
Μαργαρίτη, Άννα Μαρία
Μαυρίδης, Συμεών
Μελά, Αγλαΐα
Μικέλης, Κυριάκος
Μιχαϊλίδης, Χαράλαμπος
Μπάρτζου, Στυλιανή
Μπόιτσης, Ιωάννης
Μωραΐτης, Κωνσταντίνος
Οικονόμου, Αναστασία
Οικονόμου, Γιώργος Ν.
Παϊπέτης, Φίλιππος
Παλιούρα, Ελένη
Πάυλος, Γιώργος
Ρασπίτσος, Κοσμάς
Σεϊτανίδου, Σουζάνα
Σπυρίδης, Χαράλαμπος
Στογιαννίδης, Θανάσης
Σωτηρόπουλος, Παναγιώτης
Τάσης, Θεοφάνης
Τριαντάρη, Σωτηρία & Γιώργος Τζίμας
Τριβυζαδάκης, Νικόλαος
Τσιριγώτης, Διονύσης
Τσίρος, Νικόλαος
Φώτου, Ελένη, Αντώνης Κώστας & Σπυρίδων Κουτσούκης
Χατζόπουλος, Αντώνιος
Χατζοπούλου, Κατερίνα

Θεωρίες ισότητας πόρων: Ισότητα και καθολική πρόσβαση

Κωνσταντίνος Αποστόλου

Υπ. Δρ. Πολιτικών Επιστημών ΑΠΘ

kostasapo83@hotmail.gr

Η θεωρία ισότητας πόρων του Ronald Dworkin αποτελεί μια από τις πιο γνωστές απόπειρες, στον χώρο της πολιτικής φιλοσοφίας, να συμφιλιωθεί η ελευθερία με την ισότητα μέσα από ένα διανεμητικό σχήμα που δίνει έμφαση στους πόρους. Η παρουσίαση εστιάζει στην επισήμανση κάποιων βασικών δυσκολιών που απορρέουν από τις βασικές θέσεις της θεωρίας ισότητας πόρων όπως εκφράζονται μέσα από το έργο του Dworkin. Μέσα από την ανάλυση αυτή φιλοδοξεί να οδηγηθεί στην υιοθέτηση μιας εναλλακτικής πρότασης πάνω στην ισότητα πόρων. Ένα από τα βασικά προβλήματα με την θεωρία ισότητας πόρων είναι πως η θεωρία αυτή αγνοεί το κομμάτι της παραγωγής των πόρων. Η παράλειψη αυτή έχει σημαντικές επιπτώσεις καθώς όχι μόνο περιορίζει τον έλεγχο των πόρων προς διάθεση αλλά δυσχεραίνει τελικά τον ίδιο τον σκοπό της αρχικής ισότητας ως προς την διανομή τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το σενάριο των ναυαγών που δίνει ο ίδιος ο Dworkin και θεωρεί ως μια ιδανική εκκίνηση μέσα από ένα περιορισμένο αριθμό πόρων.

Πιο συγκεκριμένα το πρόβλημα έγκειται στην αρχική ανισότητα που μπορεί να υφίσταται ως αποτέλεσμα του μη ελέγχου της παραγωγής και η οποία μπορεί να μην είναι εφικτό να διορθωθεί μέσα από τις διαδικασίες της αρχικής δημοκρασίας όπως περιγράφονται από τον Dworkin. Ένα δεύτερο πρόβλημα εντοπίζεται στον τρόπο με τον οποίο ο Dworkin επιλέγει να πραγματοποιήσει την αρχική κατανομή. Το «τεστ του φθόνου» όπως χαρακτηριστικά ονομάζεται είναι ένας τρόπος για να μετρηθεί η ισότητα κατανομής πόρων. Πιο συγκεκριμένα, οι κατανομές θεωρούνται ίσες αν κανείς δεν ζηλεύει την δέσμη των πόρων που έχει αποκτήσει κάποιος άλλος μετά την πλειοδοσία. Ακόμα και αν αγνοήσουμε τον καθαρά υποκειμενικό χαρακτήρα του παραπάνω κριτηρίου θα μπορούσε να διατυπωθεί η κριτική πως ο παραπάνω μηχανισμός δεν συνιστά πραγματικά ισότητα πόρων αλλά ισότητα ευκαιριών με την έννοια πως όλοι έχουν την ευκαιρία να πλειοδοτήσουν για τους διανεμόμενους πόρους. Ένα τρίτο πρόβλημα προέρχεται μέσα από την διάκριση εσωτερικών και εξωτερικών πόρων. Αν και η ανισότητα μπορεί να υφίσταται και στα δύο είδη πόρων, ωστόσο είναι εξαιρετικά προβληματική η οποιαδήποτε προσπάθεια εξίσωσης των εσωτερικών πόρων. Τα φυσικά χαρίσματα που συνιστούν παραπάνω εσωτερικούς πόρους και οι αναπηρίες που συνιστούν λιγότερους εσωτερικούς πόρους δεν μπορούν να εξισωθούν μέσα από την πρόσθεση ή αφαίρεση εξωτερικών πόρων. Αν και ο Dworkin προσπαθεί μέσω της ασφάλισης να διορθώσει την ανισότητα αυτή ωστόσο και ο ίδιος αναγνωρίζει πως είναι απλά μια προσπάθεια βελτίωσης της ανισότητας και όχι εξίσωσης.

Η ισότητα καθολικής πρόσβασης πόρων είναι μια προσέγγιση που στοχεύει στην ίση πρόσβαση όλων των πολιτών μιας κοινωνίας στο σύνολο των πόρων της. Η έμφαση στους πόρους, την οποία μοιράζεται με την θεωρία του Dworkin, είναι εύλογη καθώς θεωρούνται ο θεμέλιος λίθος της επίτευξης όχι μόνο της ισότητας αλλά και της ελευθερίας εντός μιας οργανωμένης κοινωνίας. Σε σχέση με τα προβλήματα που εντοπίστηκαν στην προσέγγιση της ισότητας πόρων, η ισότητα καθολικής πρόσβασης εστιάζει στην ισότητα παραγωγής των πόρων (με την αποδοχή του πεπερασμένου των πόρων), απορρίπτει το σύστημα πλειοδοσίας αλλά διανέμει απευθείας τους πόρους με ακριβοδίκαιο τρόπο και αναγνωρίζει μονάχα τους εξωτερικούς πόρους ως πεδίο εξίσωσης. Έτσι αντιμετωπίζει αποτελεσματικά και τα τρία βασικά προβλήματα.

Βιβλιογραφία

- Alexander Brown-Ronald Dworkin's Theory of Equality, Domestic and Global Perspectives, Palgrave Macmillan, (2009)
Arthur Ripstein-Ronald Dworkin-Cambridge University Press, (2007)
Dworkin, Ronald, Taking rights seriously, Bloomsbury Academic, (2013)
Dworkin, Ronald -Ισότητα- Ισότητα Ευημερίας- Ισότητα Των Πόρων, Πόλις, (2006)
Dworkin, Ronald ,Φιλελευθερισμός, Σακκουλάς, (1992)
Justine Burley, Dworkin and His Critics With Replies by Dworkin ,Wiley, Blackwell, (2004)
Will Kymlicka, Γρηγόρης Μολύβας (μετάφραση), Η πολιτική φιλοσοφία της εποχής μας, Πόλις (2005)
Ronald Dworkin, Sovereign Virtue, The Theory and Practice of Equality, Harvard University Press, (2002)
Ronald Dworkin, Justice for Hedgehogs, Harvard University Press, (2011)
Stephen Guest, Ronald Dworkin, Stanford Law Books, (2012)
T.M. Wilkinson, Freedom, Efficiency and Equality, Palgrave Macmillan, (2000)

Τι είναι Πολιτική Φιλοσοφία; Η περίπτωση του Leo Strauss

Ηλίας Βαβούρας

Δρ. Φιλοσοφίας ΑΠΘ

ilvavouras@gmail.com

Ο Strauss θεωρεί ότι η πολιτική φιλοσοφία ως μοχλός κοινωνικο-πολιτικής διαμόρφωσης του ατόμου πρέπει να εκπορεύεται και να δομείται με βάση την ανθρώπινη φύση, η οποία αποτελεί το φυσικό δίκαιο του ανθρώπου, με άλλα λόγια οι κοινωνικοί κανόνες επιβάλλεται να αποδεσμευτούν από την παγίδα του σχετικισμού και του ιστορικισμού και να έχουν ως αρχέτυπο, ως μήτρα τους αιώνιους κανόνες που θέτει η ανθρώπινη φύση, το ανθρώπινο φύσθαι. Υπό αυτό το πρίσμα οι κλασικές, οι νεότερες και οι σύγχρονες θεωρήσεις περί του φυσικού δικαίου αποτελούν για τον Strauss το πεδίο δόμησης αυτού που ονομάζεται πολιτική φιλοσοφία. Η πολιτική φιλοσοφία δεν είναι ανεξάρτητη και αυτόνομη διαδικασία από την ανθρώπινη ιδιοσυστασία και το ανθρώπινο συζήν. Δεν μπορούμε να υποθέσουμε ότι υπάρχει πολιτική φιλοσοφία στην υποκειμενική ή σχετικιστική σφαίρα ενός νοούντος, η πολιτική φιλοσοφία υπάρχει, ακριβώς επειδή υπάρχει πολιτικός άνθρωπος, επειδή υπάρχει ανθρώπινη φύση και πόλις. Το κλασικό, το νεότερο και το σύγχρονο φυσικό δίκαιο ως αποχρώσεις μιας φανερής ή υπόροητης φιλοσοφικής ανθρωπολογίας θα πρέπει αλληλοσυμπληρούμενα και αλληλοαναιρούμενα ταυτόχρονα να αποτελέσουν τα εργαλεία ορισμού και επιστημονικού καθορισμού του πολιτικού φιλοσοφείν.

Εργογραφία του Strauss

- PL *The Argument and Action of Plato's Laws*, Chicago: University of Chicago Press, 1975.
CCM "Correspondence Concerning Modernity," trans. George Elliott Tucker, *Independent Journal of Philosophy*, 4 (1983): pp. 105–119 and 5/6 (1988): pp. 177–192.
FPP *Faith and Political Philosophy: The Correspondence Between Leo Strauss and Eric Voegelin, 1934–1964*, ed. and trans. Peter Emberley and Barry Cooper, University Park, PA: Pennsylvania State University Press, 2002.
GS 3 *Gesammelte Schriften*, vol. 3, ed. Heinrich Meier, Stuttgart: J.B. Metzler, 2001.
JPCM *Jewish Philosophy and the Crisis of Modernity*, ed. Kenneth Hart Green, Albany, NY: State University of New York Press, 1997.
NRH *Natural Right and History*, Chicago: University of Chicago Press, 1953.
OT *On Tyranny: Including the Strauss-Kojève Correspondence*, ed. Victor Gourevitch and Michael S. Roth (Chicago: University of Chicago Press, 2000).
PAW *Persecution and the Art of Writing*, Chicago: University of Chicago Press, 1952.
PL *Philosophy and Law: Contributions to the Understanding of Maimonides and his Predecessors*, trans. Eve Adler, Albany, NY: State University of New York Press, 1995.

- PPH *The Political Philosophy of Hobbes: Its Basis and Its Genesis*, trans. Elsa M. Sinclair, Oxford: Clarendon Press, 1936.
- SRPSMF "Some Remarks on the Political Science of Maimonides and Farabi," trans. Robert Bartlett *Interpretation* 18 (1990): pp. 3–30.
- SCR *Spinoza's Critique of Religion*, trans. Elsa M. Sinclair, New York: Schocken, 1965.
- TM *Thoughts on Machiavelli*, Chicago: University of Chicago Press, 1958.
- WPP *What is Political Philosophy and Other Studies*, Glencoe, IL: The Free Press, 1959.

Βιβλιογραφία

- Batnitzky, Leora, 2006, *Leo Strauss and Emmanuel Levinas: Philosophy and the Politics of Revelation*, New York: Cambridge University Press.
- Drury, Shadia, 1988, *The Political Ideas of Leo Strauss*, New York: St. Martin's Press.
- Green, Kenneth Hart, 1993, *Jew and Philosopher: The Return to Maimonides in the Jewish Thought of Leo Strauss*, Albany, NY: State University of New York Press.
- Green, Kenneth Hart, 1993, *Jew and Philosopher: The Return to Maimonides in the Jewish Thought of Leo Strauss*, Albany, NY: State University of New York Press.
- , 2013, *Leo Strauss and Maimonides: The Complete Writings*, Chicago: University of Chicago Press.
- , 2013, *Leo Strauss and the Rediscovery of Maimonides*, Chicago: University of Chicago Press, 2013.
- Halbertal, Moshe, 2007, *Concealment and Revelation: Esotericism in Jewish Thought and its Political Implications*, trans. Jackie Feldman, Princeton: Princeton University Press.
- Howse, Robert, 2012, "Misreading Leo Strauss", *Policy Review* (Hoover Institution), December 2012 & January 2013, available online.
- , 2014, *Leo Strauss: Man of Peace*, Chicago: University of Chicago Press.
- Janssens, David, 2008, *Between Jerusalem and Athens: Philosophy, Prophecy, and Politics in Leo Strauss's Early Thought*, Albany, NY: State University of New York Press.
- Lampert, Laurence, 1996, *Leo Strauss and Nietzsche*, Chicago: University of Chicago Press.
- , 2009, "Strauss's Recovery of Esotericism," *Cambridge Companion to Leo Strauss*, ed. Steven B. Smith, New York: Cambridge University Press, pp. 63–92.
- , 2013, *The Enduring Importance of Leo Strauss*, Chicago: University of Chicago Press.
- Meier, Heinrich, 1995, *Carl Schmitt and Leo Strauss: The Hidden Dialogue*, trans. Harvey J. Lomax, Chicago: University of Chicago Press.
- , 2006, *Leo Strauss and the Theologico-Political Problem*, trans. Harvey J. Lomax, Chicago: University of Chicago Press.
- Meltzer, Arthur, 2014, *Between the Lines: The Lost Art of Esoteric Writing*, Chicago: University of Chicago Press.
- Orr, Susan, 1995, *Jerusalem and Athens: Reason and Revelation in the Works of Leo Strauss*, Lanham, MD: Rowan & Littlefield.
- Pangle, Thomas L., 2006, *Leo Strauss: An Introduction to His Thought and Intellectual Legacy*, Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- Pines, Shlomo, 1979, "The Limitations of Human Knowledge According to al-Farabi, ibn Bajja and Maimonides," *Studies in Medieval Jewish History and Literature*, ed. I. Twersky, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, pp. 88–109.
- Plantinga, Alvin and Wolterstorff, Nicholas, eds., 1991, *Faith and Rationality: Reason and Belief in God*, South Bend, IN.: University of Notre Dame Press.
- Sheppard, Eugene R., 2006, *Leo Strauss and the Politics of Exile*, Waltham, MA: Brandeis University Press.
- Smith, Steven B., 2006, *Reading Leo Strauss: Politics, Philosophy, Judaism*, Chicago: University of Chicago Press.
- Sorenson, Kim A., 2006, *Discourses on Strauss: Revelation and Reason in Leo Strauss and His Critical Study of Machiavelli*, Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press.
- Tanguay, Daniel, 2007, *Leo Strauss: An Intellectual Biography*, trans. Christopher Nadon, New Haven: Yale University Press.
- Velkley, Richard, 2011, *Heidegger, Strauss, and the Premises of Philosophy: An Original Forgetting*, Chicago: University of Chicago Press.
- Zuckert, Catherine and Michael, 2014, *Leo Strauss and the Problems of Political Philosophy*, Chicago: University of Chicago Press.
- , 2006, *The Truth About Leo Strauss: Political Philosophy and American Democracy*, Chicago: University of Chicago Press.

**Ἀρχόμενος ἄρχεις (Πλουτ. Ηθ. 813e): ὄψεις της πλουτάρχειας
πολιτικής σκέψης μέσα από το μοντέλο του ιδανικού πολιτικού**

Παναγιώτης Βαρδάκας

Υπ. Δρ. Κλασικής Φιλολογίας ΑΠΘ

pan.vardakas@gmail.com

Το έργο «Πολιτικά Παραγγέλματα» ανήκει στον κύκλο των πραγματειών του Πλουτάρχου που είναι γνωστές με τον γενικό τίτλο *Ἠθικά*. Πρόκειται για μια πολιτική πραγματεία με διδακτικό περιεχόμενο, μέσα από την οποία ο συγγραφέας θεμελιώνει την προσωπική του αντίληψη σχετικά με τον ιδανικό πολιτικό άνδρα και κατά συνέπεια την ιδανική διακυβέρνηση της πόλης. Λαμβάνοντας υπ' ὄψιν το ιστορικό πλαίσιο συγγραφής του έργου, αναδεικνύεται η ανάγκη επαναπροσδιορισμού της πολιτικοφιλοσοφικής σκέψης, με μια διαφορετική οπτική προσέγγισης. Ο Έλληνας πολιτικός δεν είναι ανεξάρτητος και ελεύθερος στην άσκηση των καθηκόντων του αλλά *ἀρχόμενος ἄρχει* (Πλουτ., Ηθ. 813d-e), πράγμα που σημαίνει πως η διοίκηση της ελληνικής πόλης καθορίζεται και ελέγχεται από τις διαθέσεις του ρωμαϊκού *imperium*. Η εδαφική κυριαρχία και πολιτική ανεξαρτησία είναι υπό διαπραγμάτευση, και ανάλογα με τον τρόπο διακυβέρνησης της πόλης, μπορεί να κινείται μεταξύ της σχετικής ελευθερίας και της απόλυτης σκλαβιάς. Αυτό επαφίεται αποκλειστικά και μόνο στον πολιτικό και στον τρόπο άσκησης της εξουσίας από αυτόν. Πως μπορεί άραγε να καταστεί ιδανικός, εκείνος ο πολιτικός που λειτουργεί μέσα σε ένα ασφυκτικά πιεστικό πλαίσιο πολιτικής δράσης και με άνωθεν περιορισμούς; Μπορεί να λειτουργήσει προς όφελος του λαού μια διακυβέρνηση υποταγμένη πλήρως στην ξένη κυριαρχία; Η πλουτάρχεια πολιτική σκέψη, επηρεασμένη από την προγενέστερη πολιτική θεωρία και πράξη, κινείται στο πλαίσιο του ρεαλισμού, και αναλαμβάνει, κατά κάποιο τρόπο, το ρόλο του πνευματικού καθοδηγητή στο νέο κόσμο της ρωμαϊκής ηγεμονίας. Στην παρούσα ανακοίνωση, επιχειρείται η προσπάθεια να αποτυπωθεί και να περιγραφεί η εικόνα του ιδανικού πολιτικού, μέσα σε ιδιαίτερες συνθήκες πολιτικής και κοινωνικής ζωής, όπως τουλάχιστον τις οριοθετούσε ο συγγραφέας. Προσδιορίζονται και αναλύονται η πολιτική ιδεολογία και οι φιλοσοφικές αντιλήψεις του Πλουτάρχου, με κριτήριο την χάραξη μιας υπεύθυνης πολιτικής στάσης και διακυβέρνησης· πως δηλαδή να ασκείται η εξουσία σε καθεστώς ξένης εποπτείας.

**Ο περιορισμός των ανισοτήτων στην υγεία: ένα ζήτημα ανάμεσα
στην πολιτική και τη βιοηθική**

Πολυχρόνης Βούλτσος

Επίκουρος Καθηγητής Βιοηθικής, Τμήμα Ιατρικής, Σχολή Επιστημών Υγείας, ΑΠΘ

voultosop@otenet.gr

Γίνεται από διανοητές αποδεκτό ότι όλοι έχουν δικαίωμα στην υγεία και σε ίσες ευκαιρίες στην υγειονομική περίθαλψη, καθώς και ότι είναι ανάγκη να περιοριστούν οι ανισότητες στην υγεία και στην περίθαλψη, τουλάχιστον εκείνες που δεν είναι αναπόφευκτες. Πρόκειται για πολυπαραγοντικό, πολυεπίπεδο και περίπλοκο ζήτημα κοινωνικής δικαιοσύνης η αντιμετώπιση του οποίου βρίσκεται στον κοινό τόπο ανάμεσα στην πολιτική και τη βιοηθική (φιλοσοφία). Η εξάλειψη των ανισοτήτων στην υγεία και την περίθαλψη έχει κεντρικό ρόλο στην προσπάθεια επίτευξης της κοινωνικής δικαιοσύνης και της αριστοτελικής ευδαιμονίας των πολιτών. Ο δρόμος για τη συμμετοχή των πολιτών στην πολιτική ζωή περνάει μέσα από την υγεία. Αλλά και η ικανότητα να συμμετέχει κανείς στα κοινά είναι μια από τις ικανότητες που πρέπει να διαθέτει κάποιος για να

θεωρείται υγιής σύμφωνα με τις θεωρίες της υγείας που την προσεγγίζουν με ευρύτητα (θετική-ολιστική σύλληψη της έννοιας της υγείας). Επίσης, η εξασφάλιση στους πολίτες ίσων ευκαιριών για κατάληψη θέσεων και αξιωμάτων προϋποθέτει την εξασφάλιση ίσων ευκαιριών στην υγεία και την περίθαλψη. Στα πλαίσια των ολιστικών θεωριών για την υγεία (π.χ. σύμφωνα με διανοητές όπως ο Venkatapuram, η Nussbaum, η Ruger) αυτή συλλαμβάνεται με τόση ευρύτητα ώστε δύσκολα διακρίνεται από την ευδαιμονία. Στην έννοιά της εντάσσονται και στοιχεία του περιβάλλοντος. Υγιής είναι εκείνος που διαθέτει ικανότητες για να είναι υγιής. Η ανισότητα στην υγεία συσχετίζεται (συστηματικά) με το εάν ανήκει κάποιος σε κάποια μη προνομιούχα ομάδα. Ανάλογα με την θεωρία για την κοινωνική δικαιοσύνη που υιοθετείται, μπορεί να γίνεται δεκτή η ύπαρξη ηθικού καθήκοντος για την εξάλειψη των ανισοτήτων στην υγεία (π.χ. απόλυτου καθήκοντος κατά τις θεωρίες των Rawls/Daniels, Nussbaum ή σχετικού κατά την κοινοτική προσέγγιση) ή όχι (κατά την απόλυτα φιλελεύθερη προσέγγιση). Το καθήκον αυτό μπορεί να αφορά την εξάλειψη ανισοτήτων μέσα σε μια χώρα ή και σε διεθνές (οικουμενικό) επίπεδο (με αμφισβητούμενη πράγματι θεμελίωση ως προς το τελευταίο). Στην κατεύθυνση του περιορισμού των ανισοτήτων στην υγεία προτείνεται πρόσφατα (Ruger, Pratt&Hyder) κοινοπραξία μεταξύ ινστιτούτων πλουσίων και πιο φτωχών χωρών, με βάση την «μοιρασμένη διακυβέρνηση» που περιλαμβάνει τον αυτοέλεγχο και την αμοιβαία συλλογική ευθύνη: χαλαρά εξαρτημένη από την πολιτική, βασισμένη στη συνεργασία αλλά και με πολλά προβλήματα. Ωστόσο η πολιτική έχει κύριο λόγο στην προσπάθεια περιορισμού των ανισοτήτων στην υγεία, π.χ. α) Διασαφηνίζοντας τις βιοηθικές αξίες και αρχές που υιοθετεί καθώς και τις θεωρίες για την κοινωνική δικαιοσύνη, και επικεντρώνοντας σε αυτές. β) Ενισχύοντας τον πλουραλισμό και τον δημόσιο διάλογο. γ) Επιχειρώντας τον συνδυασμό του μη μεγιστοποιημένου ατομικού συμφέροντος και των κοινωνικών συμφερόντων. δ) Αποκαθιστώντας την ελλείπουσα εμπιστοσύνη σε διεθνείς οργανισμούς και συμβάσεις. ε) Μη ασκώντας καταχρηστικά την υπεροχή προς πτωχότερες χώρες. στ) Αναγνωρίζοντας νομοθετικά δικαιώματα και ελευθερίες σε ζητήματα υγείας. ζ) Εξασφαλίζοντας ικανό νομοθετικό πλαίσιο και οικονομική στήριξη σε διεθνείς κοινοπραξίες μεταξύ ερευνητικών ινστιτούτων που στοχεύουν στον περιορισμό των ανισοτήτων στην υγεία μέσα στη χώρα και μεταξύ χωρών. η) Καθορίζοντας τις προτεραιότητες σε μακρο-επίπεδο όσον αφορά την κατανομή των περιορισμένων πόρων στον τομέα της υγείας και της περίθαλψης. θ) Διερευνώντας και αντιμετωπίζοντας τους (πολύπλοκους) κοινωνικούς καθοριστικούς παράγοντες που επηρεάζουν αρνητικά την υγεία (π.χ. φτώχεια, έλλειψη εκπαίδευσης).

Theologia Civilis, ως «τὸ κύριον εἶναι τῆς πόλεως»

Κωνσταντίνος Ι. Γεωργιάδης

Θεολόγος (Δρ) – Νομικός ΑΠΘ, Εκπαιδευτικός

konigeorg@gmail.com

Ο Αριστοτέλης στα *Πολιτικά* του δεν υπεισέρχεται σε μια συζήτηση του ποιού από τα «ὄρθα πολιτεύματα» (μεταξύ της βασιλείας, της ἀριστοκρατίας και της πολιτείας) είναι το απολύτως κράτιστον και ποιό το χείριστον. Ενώ οι «παρεκβάσεις» αυτών αφορούν αποκλειστικά στο καθένα, τη στιγμή που και η αξία ή η απαξία εκάστου εξαρτάται από τις δεδομένες ιστορικές συνθήκες της Πόλεως, δεν ἐγκείται ούτε στο σημείο αυτό το μείζον ουσιώδες ζήτημα. Πριν από τη μορφοποίηση του όποιου πολιτεύματος προηγείται το «κυριώτατον» της Πόλεως, το «δίκαιον», το οποίο, αν και αποτελεί θεωρητική έννοια, ουδόλως παραμένει ασαφές, παρά νοηματοδοτείται συγκεκριμένα, ειδικά δε στο Σταγυρίτη. Ἦδη από τα *Ἠθικά Νικομάχεια* ορίζεται ως η *κράτιστη των αρετών*, που ασκείται κάθε άλλο παρά προς ίδιον ὄφελος, αλλά χάριν της

εὐδαιμονίας τρίτου. Τι αξία, λοιπόν, μπορεί να έχει το είδος του πολιτεύματος, δημοκρατικού ή αυταρχικού, αν με την απουσία της αρετής της δικαιοσύνης ουδόλως υφίσταται Πόλις;

Το «δίκαιον» είναι φυσικό να μεταβάλλεται ανά εποχή και τόπο αντανακλώντας το επίσης διαρκώς μεταβαλλόμενο πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται. Αυτό δεν σημαίνει ότι, όποιο περιεχόμενο και αν λαμβάνει, η αξία του για τη σύσταση της Πόλεως δεν είναι απόλυτη. Εν προκειμένω, δεν γίνεται λόγος για μια μάζα πολιτών, χωρίς προσωπική στάση για τα πράγματα, αλλά για το *όμονοεῖν*, τον κοινό τρόπο σκέψης, ένα ενιαίο λογισμικό, η έλλειψη του οποίου δεν συνεπάγεται τη γόνιμη διαφωνία, αλλά την αδυναμία συνεννόησης οπότε και το συνακόλουθο χάσμα και την κατάρρευση της Πόλεως.

Ο Αριστοτέλης, επικαλούμενος το «δίκαιον», μας ανάγει έμμεσα στο «νοῦ», άλλως συνείδηση, την οποία είτε ως κοσμική ή συλλογική είτε ως ατομική, έχει ήδη εξετάσει υποδειγματικά ως αρχαίος διδάσκαλος σύνολης της ανθρωπότητας. Από αυτήν απορρέουν οι κοινές έννοιες των πολιτών, πάνω στις οποίες μπορούν να θεμελιώνονται οι πρώτες αδιαμφισβήτητες γενικές αρχές μιας επίσης συλλογικά αποδεκτής πολιτειολογίας είτε και να επαναξιολογείται κατά περίπτωση η ορθότητα των νόμων και των θεσμών. Κάτι, λοιπόν, προηγείται πριν θεσπιστεί το όποιο πολίτευμα της όποιας Πόλεως, ένα αφήγημα περί θεού, κόσμου και ανθρώπου, που γεννά πολιτική θεωρία, γραπτό δίκαιο, θεσμούς, Συντάγματα, ύμνους και σημαίες ως εθνικά σύμβολα, εν είδει των ιδανικών του έθνους, ακόμη δε και ημερολόγιο και αργίες. Αυτό ισχύει είτε για την αρχαιότητα της μυθολογίας είτε για το μεσαίωνα της θεολογίας είτε και για τους νεωτερικούς χρόνους της επιστήμης, τη στιγμή που και αυτές οι κατηγοριοποιήσεις μπορούν να αποδειχτούν σχετικές. Η όλη δε συζήτηση χαρακτηρίζεται ως θεολογική, αφού διεξάγεται στο επίπεδο του θεού, υπό την ευρεία έννοια του απολύτου, και μάλιστα με αντικείμενο τη συνείδηση, όπου ήδη οι έλληνες φιλόσοφοι, με άξονα τον Αριστοτέλη, έχουν αναζητήσει ή ταυτοποιήσει το θείον.

Με άξονα την κλασική διάκριση της *Theologia Tripertita*, όπως τέθηκε υπό το Varro και για πρώτη φορά στην κλασική Ρώμη του Ιούλιου Καίσαρα, διερευνάται η σημασία, η αξία και η λειτουργικότητα της *Theologia Civilis* ως προστάδιο και απόλυτο πρότυπο στη σύσταση της Πόλεως. Αυτή ήδη έχει ταυτιστεί με το «δίκαιον», άλλως τη συλλογική συνείδηση, από όποια πηγή και αν έχει αυτή διαμορφωθεί, οπότε ακολούθως τίθεται το ερώτημα: ποιός είναι αυτός που μπορεί να την εκφράσει αυθεντικά, ώστε δευτερογενώς να την επιβάλλει ή να την εμπνεύσει στους υπηκόους ή συμπολίτες του, αντίστοιχα; Εν προκειμένω, ως μελέτη περίπτωσης τίθεται: (α) η αρχαιοελληνική πόλις, στη συνεξέλιξή της με τη μυθολογία και τη φιλοσοφία, (β) το Imperium Romanum, μεταβαλλόμενου υπό την επικράτηση του χριστιανισμού, της νέας *Theologia Civilis*, (γ) οι απολυτοποιημένες εν είδει θρησκείας αρχές του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, καθώς και (δ) πολιτειολογικά πρότυπα εξωγενή προς το λεγόμενο Δυτικό Πολιτισμό, όπως π.χ. της πολιτικής θεολογίας του Ισλάμ.

Γίγνεσθαι, φιλοσοφία, ηθική: Μια οντολογία της απουσίας

Θάνος Γκαραγκούνης

International School of Paphos

thanosgkarag@yahoo.gr

Η ανακοίνωση επιχειρεί να ρίξει φως στο νόημα της ηθικής όταν μια φιλοσοφία της διαφορετικότητας και ετερότητας, λαμβάνονται σοβαρά υπόψη. Οι τρεις θεωρητικοί που εξετάζονται δεν είναι οι μοναδικοί που ασχολούνται με τα συγκεκριμένα ζητήματα, αλλά τολμούν να υπαινιχτούν μια τομή σκέψης που θα πηγαίνει μακρύτερα την ηθική από ένα κώδικα ηθικοπλαστικό που μηχανιστικά θα καθορίζει και θα επιδικάζει το καλό και το κακό. Αν σε πρώτο πλάνο οι Ντελέζ και Γκαταρί αναδεικνύουν τη φιλοσοφία που κάνει μια τέτοια σκέψη δυνατή, ο Ντερριντά ασχολείται με τον τρόπο που μια τέτοια ηθική μπορεί να αναφανεί στο τέλος αυτού του δρόμου, χωρίς να είναι δέσμια ενός αυστηρού κώδικα που διανέμει πιστοποιητικά καλοσύνης νομοθετικής υφής.

Οι Φιλέλληνες της Μιμίκας Κρανάκη ως κριτική της ιδεολογίας

Μαρίνα Γρηγοροπούλου

Δρ. Πανεπιστημίου Σορβόννης, Τμήμα Φιλολογίας Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

margrigoropoulou@hotmail.com / margrigoropoulou@uop.gr

Με την προτεινόμενη εισήγηση επιχειρούμε μια πολιτική ανάγνωση του μυθιστορήματος της Μιμίκας Κρανάκη (1922-2008) *Φιλέλληνες: Είκοσι τέσσερα γράμματα μιας Οδύσσειας* (Αθήνα, Ίκαρος, 1992).

Το βιβλίο συνίσταται σε είκοσι τέσσερις επιστολές στο πρότυπο των είκοσι τεσσάρων ραψωδιών της *Οδύσσειας* και αναφέρεται στην ιστορία της Ελλάδας από τη δεκαετία του '30 έως τη δεκαετία του '90. Σε πρώτο επίπεδο, το κείμενό μας καταγράφει τη ζωή των αποστολέων / παραληπτών των ανωτέρω επιστολών –γνωστών ως «Υποτρόφων» του περιφημου πλοίου «Mataroa»– δηλαδή των νεαρών Ελλήνων διανοουμένων, επιστημόνων και καλλιτεχνών αριστερής ως επί το πλείστον ιδεολογίας που το 1945 ο τότε διευθυντής του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών Octave Merlier, σε συνεργασία με τη Γαλλική Κυβέρνηση, ουσιαστικά φυγάδευσε στο Παρίσι με πρόσχημα τη σπουδή και με στόχο την αποφυγή τυχόν πολιτικών διώξεων. Σε δεύτερο επίπεδο, αυτό το αυτοβιογραφικό μυθιστόρημα της υποτρόφου Μιμίκας Κρανάκη αποτελεί την έκφραση μιας διαυγούς πολιτικής σκέψης που ενσαρκώνεται σε σθεναρή κριτική στον μαρξισμό.

Στην κριτική αυτή ακριβώς θεμελιώνουμε την εισήγησή μας. Η συγγραφέας αναλύει τη διάσταση μεταξύ θεωρίας και πράξης, προσεγγίζει με δυσπιστία τα φερόμενα ως κίνητρα των ατόμων, βασίζεται στις διαρκείς αυτο-αναιρέσεις της κομματικής γραμμής και ιδίως αντιμάχεται την έννοια της κυριαρχίας· είναι εμφανές, λοιπόν, ότι η Κρανάκη –που υπήρξε αγωνίστρια του Ε.Α.Μ. στην Κατοχή και μέλος του Κ.Κ.Ε., απ' το οποίο διαγράφηκε το 1947– α) συνδέει άρρηκτα την ανάλυση με την κριτική, β) πραγματώνει τη λεγόμενη «ερμηνευτική της υποψίας» (Ricoeur), γ) στηρίζεται στις εσωτερικές αντιφάσεις μιας δεδομένης κατάστασης και δ) προβαίνει τελικά σε μια εκ βάθρων υπονόμευση της εξουσίας. Συνεπώς, η γραφή της διαθέτει τα τέσσερα καίρια στην παράδοση της κριτικής θεωρίας χαρακτηριστικά της κριτικής· κι η κριτική αυτή αφορά όχι μόνο στη μαρξιστική ιδεολογία, αλλά και στην ιδεολογία εν γένει. Έτσι, σαν να γράφτηκαν σήμερα, οι Φιλέλληνες δεν υποδηλώνουν πια μονάχα τους Έλληνες που ζουν μακριά από την πατρίδα με τον ομηρικό νόστο, δεν υποσημαίνουν πλέον όσους βιώνουν το αίσθημα του ξένου ως Άλλου, αλλά είναι κυρίως εκείνοι που αγωνίστηκαν κάποτε για μια ουτοπία, μας θυμίζει η Κρανάκη υπογραμμίζοντας με το σαρκαστικό της ύφος

την κατάρρευση κάθε ιδεολογίας στις σύγχρονες κοινωνίες. Σύμφωνα με την καθηγήτρια φιλοσοφίας (στο Πανεπιστήμιο της Nanterre) που εμπλουτίζει το φαντασιακό της με ποικίλες πτυχές του δυτικού στοχασμού – από τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη μέχρι τον Kant, τον Marx, τον Sartre, τη Σχολή της Φρανκφούρτης και την ψυχανάλυση του Lacan– τα αίτια αυτής της κατάρρευσης εντοπίζονται στη ρίζα του Δυτικού Λόγου. Επομένως, στους Φιλέλληνες, ο Λόγος, ως μέσον άσκησης εξουσίας και συνάμα ως υπόβαθρο της εκάστοτε εξουσίας, διαμορφώνει και εκφράζει ψευδείς αλήθειες που στο βάθος επιζητούν τον έλεγχο της ανθρωπότητας.

Στο πλαίσιο αυτό, η Μιμικά Κρανάκη προτείνει έναν «Νέο Λόγο» που σημαίνει όχι τόσο καινούργια διανομή των αγαθών της Γης, όσο καινούργια διαλογή των στοιχείων της Διάνοιας· και πιστεύουμε τελικά ότι μόνο ένας τέτοιος Λόγος δύναται να συγκροτήσει τη δέουσα κυρίαρχη εξουσία στην πολιτεία του καιρού μας...

Η ανατομία των πολιτευμάτων: από τον Αριστοτέλη στον 21^ο αιώνα

Ανδρέας Δ. Δαβαλάς

Δρ. Πολιτικής Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

andrewdavalas@yahoo.gr

Η απαρχή της πολιτικής φιλοσοφίας ήταν, ως γνωστό, προϊόν μιας βαθιάς κοινωνικοπολιτικής κρίσης. Η συντριβή της Αθήνας με το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου (431-404 π.Χ.) και όσα η ήττα αυτή συνεπάγονταν για την τύχη της πρώτης άμεσης Δημοκρατίας της ανθρωπότητας, αποτέλεσαν το πρωτογενές ερέθισμα για τον Πλάτωνα και μετέπειτα τον Αριστοτέλη, να συλλογισθούν σχετικά με την έννοια της πολιτικής «κάτω από την πλήρη επιρροή μιας πολιτικά παρακμάζουσας κοινωνίας» (Arendt 2009: 52)

Ο Αριστοτέλης αντιλαμβάνεται την πολιτική ως προσπάθεια μιας κοινωνίας (με την έννοια της αυτάρκους πόλης - κράτους) προς την επιδίωξη μιας καλής ζωής, δηλαδή μιας «δικαίας Πόλεως», θέτοντας τον πυρήνα του προβλήματος όλων των σύγχρονων προσεγγίσεων (Unesco 1972: 733)

Γι αυτόν, η ηθική αρετή είναι η βάση για την πολιτική αρετή, δεδομένου ότι χωρίς αρετή και δικαιοσύνη ο άνθρωπος είναι το αγριότερο ζώο (*Πολιτικά* Α 2, 15-16). Η αρετή, όταν κυριαρχεί στα πάθη και στις ορμές, τα ρυθμίζει, παίζοντας το ρόλο του μέτρου ανάμεσα στις δύο ακρότητες, δηλαδή στην υπερβολή και την έλλειψη (*Ηθικά Νικομάχεια* Β'1104a, 13 -16). Έτσι, οι προσωπικές διαθέσεις μετουσιώνονται σε κοινωνικούς, ηθικά διαποτισμένους, στόχους, οι οποίοι εξασφαλίζουν την ευημερία των πολιτών και συγκροτούν αυτή την ίδια την πόλη (Ναγόπουλος 2015 :27).

Ωστόσο ο Αριστοτέλης αντιλαμβάνεται ότι η πολιτική αρετή είναι αναγκαία αλλά όχι επαρκής συνθήκη για την λειτουργία του πολιτεύματος. Άρα το καίριο ερώτημα παραμένει: Ποιό είναι το βέλτιστο πολίτευμα και πού εδράζεται; Ο Αριστοτέλης, ξεκινά από την ανάλυση των ισχυόντων πολιτευμάτων. Τα χωρίζει σε δυο ομάδες των τριών, τα φυσιολογικά και τις παρεκβάσεις τους, με ταξινομικό κριτήριο το πλήθος των ασκούντων την εξουσία.

Παρά ταύτα, κι εδώ αποκαλύπτεται το μεγαλείο του Αριστοτέλη, η ηθική ποιότητα του κράτους δεν συναρτάται από την εξωτερική μορφή του. Η εξουσία του ενός μπορεί ως βασιλεία να είναι καλή, ως τυραννίδα κακή. Η εξουσία των ολίγων μπορεί ως αριστοκρατία της μόρφωσης και της αρετής να είναι καλή, ως ολιγαρχία του πλούτου και της καταγωγής κακή, και όταν όλοι μετέχουν στην εξουσία, αυτό μπορεί να είναι καλό, αν πρόκειται για ευνομούμενο πολίτευμα (πολιτεία), και κακό, αν πρόκειται για τυραννία των πολιτών (Windelband & Heimsoeth 1986, τ. Α': 175). Το ουσιαστικό λοιπόν κριτήριο διάκρισης των πολιτευμάτων διατυπώνεται αφαιρετικά αλλά εύστοχα από τον Αριστοτέλη: Όσα αποσκοπούν στο κοινό συμφέρον είναι ορθά,

ενώ όσα εξυπηρετούν αποκλειστικά το συμφέρον των αρχόντων ανήκουν στις παρεκκλίσεις των ορθών πολιτευμάτων. (Πολιτικά 1279a)

Όσο το βαθύτερο αξιακό υπόβαθρο που συνέχει το βέλτιστο πολίτευμα, μπορεί να συμπυκνωθεί στην έννοια της δικαιοσύνης. Οι τύποι των ορθών πολιτειών, επειδή έχουν ως αρχή την ιδέα της δικαιοσύνης που στηρίζεται στην αρετή, θεμελιώνονται στο νόμο και στην ελεύθερη βούληση. (Κοντογιώργης 1982: 89)

Ο Rawls (2010) κουβαλώντας όλη την παράδοση του φιλελευθερισμού, στη θεωρία της δικαιοσύνης ως ακριβοδικία, αποδέχεται την ισότητα ως ένα πρωταρχικό πλαίσιο ελευθεριών για τον πολίτη και ως μια δίκαιη ισοκατανομή ευκαιριών, η οποία δεν ανατρέπει την αρχή της διαφοράς. Κατά μία έννοια βρίσκεται πολύ κοντά στην αναλογική ισότητα του Αριστοτέλη, αλλά παραμένει μια διαφορά ποιότητας. Για τον αρχαίο φιλόσοφο η δικαιοσύνη είναι συγκροτησιακός παράγοντας του πολιτεύματος ή θα τολμούσαμε να πούμε αυτοσκοπός, ενώ για το σύγχρονο στοχαστή, ένα μέσο διασφάλισης μιας minimum κοινωνικής συναίνεσης. Κι ενώ ο ελάχιστος κοινός παρονομαστής των δύο προσεγγίσεων παραμένει το κοινό όφελος, στον Αριστοτέλη η δικαιοσύνη ενσαρκώνει ολόκληρο το ιδεώδες του ανθρωπισμού. Αντανακλά έτσι μια οντολογική διαφορά της κλασικής πολιτικής φιλοσοφίας σε σχέση με την σύγχρονη: Η πρώτη προσπαθούσε να χτίσει αξίες πάνω στις οποίες θα στηρίζονταν η κοινωνία, ενώ η δεύτερη διαχειρίζεται αξίες και ενίοτε τις καταναλώνει όπως θα έλεγε κι ο Καστοριάδης.

Σε εποχές λοιπόν αξιακής διακινδύνευσης και πολιτικού αποπροσανατολισμού η αρχαία ελληνική σκέψη καθίσταται εκ νέου πυξίδα για το μέλλον.

Βιβλιογραφία

- Arendt Hannah, 2009, *Υπόσχεση πολιτικής*, μτφ. Κ. Χαλμούκου, Αθήνα, Κέδρος.
- De Romilly Jacqueline, 1992, *Προβλήματα της Αρχαίας Ελληνικής Δημοκρατίας*, μτφ. Ν. Αγκαβανάκης, Αθήνα, Καρδαμίτσας.
- De Romilly Jacqueline, 1993, *Γιατί η Ελλάδα;* μτφ. Μ. Αθανασίου – Κ. Μηλιαρέση, Αθήνα, Το Άστυ.
- Δεσποτόπουλος Κων/νος, 2004, *Περί της Πολιτικής*, Αθήνα, ΜΙΕΤ.
- Διαμαντόπουλος Θανάσης, 1985, *Η έννοια της εξουσίας στη σύγχρονη πολιτική επιστήμη*, Αθήνα- Κομοτηνή, Α. Σάκκουλα.
- Duverger Maurice, 1985, *Εισαγωγή στην Πολιτική*, μτφ. Σ. Οικονόμου, Αθήνα, Παπαζήσης.
- Foucault Michele, 1991, *Η μικροφυσική της εξουσίας*, μτφ. Α. Τρουλινού, Αθήνα, Ύψιλον.
- Held David, 1995, *Μοντέλα Δημοκρατίας*, μτφ. Μ. Τζιαντζή, Αθήνα, Στάχυ.
- Καστοριάδης Κορνήλιος, 1990, *Οι ομιλίες στην Ελλάδα*, Αθήνα, Ύψιλον.
- Κοντογιώργης Γιώργος, 1982, *Η θεωρία των επαναστάσεων στον Αριστοτέλη*, Αθήνα, Νέα Σύνορα - Λιβάνης.
- Lukes Steven, 2007, *Εξουσία Μια ριζοσπαστική θεώρηση*, μτφ. Σ. Καϊτατζή, Αθήνα, Σαββάλας.
- Ναγόπουλος Νίκος, 2015, *Γνώση, Μέθοδος και Κοινωνική Πράξη*, Αθήνα, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών.
- Rawls John, 2010, *Θεωρία της δικαιοσύνης*, μτφ. Φ. Βασιλόγιαννης, Αθήνα, Πόλις.
- Sinclair T.A., 1969, *Ιστορία της Ελληνικής Πολιτικής Σκέψης*, μτφ. Γ. Βλάχος, Αθήνα, Παπαζήσης.
- Τσαλκάνης Άγγελος, 1991, *Η θεωρία της μετάβασης στον Αριστοτέλη: Νέα προσέγγιση*, Αθήνα, Παπαζήσης.
- Unesco, 1972, *Λεξικό Κοινωνικών Επιστημών τ.ΙΙ*, μτφ. Π. Λαμπριάς, Αθήνα, Ελληνική Παιδεία.
- Weber Max, 1993, *Βασικές Έννοιες Κοινωνιολογίας*, μτφ. Μ. Κυπραίος, Αθήνα, Κένταυρος.
- Windelband W. - Heimsoeth H. 1986, *Εγχειρίδιο Ιστορίας της Φιλοσοφίας*, μτφ. Ν. Σκουτερόπουλος, Αθήνα, ΜΙΕΤ.

Η δημοκρατία υπό το πρίσμα της αντινομίας ατομισμού και κοινοτισμός: ένα δισεπίλυτο θεώρημα

Αλεξάνδρα Δεληγιώργη
Καθηγήτρια Φιλοσοφίας ΑΠΘ
deligiorgia@gmail.com

Οι παράμετροι που υπεισέρχονται στο ζήτημα της δημοκρατίας είναι πολλές, ποικίλες, αμφίσημες, αμφιλεγόμενες ή αντινομικές και δύσκολα συναρθρώνονται στο πλαίσιο μιας άρτιας ανάλυσης που θα έδινε στα συμπεράσματά της τη μορφή θεωρητικής σύνθεσης- οδηγού της πολιτικής πράξης και διαχείρισης. Η δυσκολία πηγάζει κυρίως από τον τρόπο με τον οποίο δυο ριζικές τάσεις, ο ατομικισμός και ο κοινοτισμός, με διαφορετικούς ανθρωπολογικούς ορίζοντες, διαφορετικό κέντρο βάρους και αντίθετη φορά κίνησης, υπεισέρχονται υπό τύπον αντινομίας στο ζήτημα της δημοκρατίας, δίνοντάς του τη μορφή ενός άλυτου εν πολλοίς θεωρήματος. Ο ατομικισμός θεμελιώνει τα ανθρώπινα δικαιώματα προ-κοινωνικών ατόμων στο αφηρημένο φυσικό δίκαιο, στη βάση του οποίου εξασφαλίζεται η τυπική εξίσωση και η ελευθερία ιδιωτών-ιδιοκτητών εννοούμενη ως νομικά διασφαλισμένη άρνηση εξωτερικών ως προς το άτομο καταναγκασμών. Η τυπική εξίσωση ιδιώτη-ιδιοκτήτη και η αρνητικά οριζόμενη ελευθερία του αντιπαρέρχονται την εγγενή ιδιότητα του πολίτη να είναι μέλος της κοινωνίας, ιδιότητα που θεμελιώνει την αρχή (το αίτημα) της αδελφότητας και της αλληλεγγύης. Φυσικό δίκαιο, ανθρώπινα δικαιώματα, τυπική ισότητα και αρνητική ελευθερία συναρθρώνονται με βάση την αξιωματική λογική μιας αντι-αριστοτελικής και στη συνέχεια, μηχανιστικής σκέψης εργαλειοκτικού χαρακτήρα που διέπει το φιλελεύθερο πολίτευμα του 19^{ου} αιώνα και εκφράζει το βαθμό αυτοσυνειδησίας της αστικής τάξης ως δημιουργού και φορέα του φιλελεύθερου κράτους δικαίου. Η κοινωνιοκρατία, αντίθετα, θεμελιώνει τον εκκοινωνισμό των ατόμων ως μελών της κοινωνίας, επί τη βάση του πολιτισμού, της κουλτούρας, των παραδόσεων, κλ. που αναδεικνύουν την κοινωνία ως τόπο εξατομίκευσης των εκκοινωνισμένων μελών της, διασφαλίζοντάς τους την ισονομία και την δημόσια ελευθερία τους ως πολιτών. Τόσο η ισονομία όσο και η ελευθερία των πολιτών εννοούνται θετικά ως καρπός της πολιτειακής θέσμησης του κοινωνικού.

Στην προτεινόμενη εισήγηση, αποσαφηνίζω τις απαρχές της ατομοκρατίας και της κοινωνιοκρατίας, με την γενεαλόγησή τους στο πλαίσιο της ιστορίας της πολιτικής σκέψης και αποδίδω την απαρχή της κοινωνιοκρατίας στον Αριστοτέλη ή ορθότερα στον αριστοτελικό πλατωνισμό, όπως εκφράζεται στα *Ηθικά Νικομάχεια* και στα *Πολιτικά*, ενώ την απαρχή της ατομοκρατίας την εντοπίζω με συστηματοποιημένη μορφή στους νεότερους χρόνους και ειδικότερα, στα κείμενα του Χόμπς. Λόγω στενότητας του χρόνου ομιλίας, επιχειρώ μια περιεκτική, αλλά σύντομη αντιπαράθεση του μοντέλου δημοκρατίας ως ιστορικο-κοινωνικής διαδικασίας, που επεξεργάστηκε ο Κορνήλιος Καστοριάδης και του ατομοκρατικού μοντέλου της ριζικής φιλελεύθερης δημοκρατίας ως καρπού πολιτικών ανταγωνισμών αποκομμένων από τις οικονομικές και κοινωνικές αντιθέσεις, που επεξεργάστηκε ο Ern. Laclau.

Βιβλιογραφία

Αριστοτέλους, *Ηθικά Νικομάχεια*.

Αριστοτέλους, *Πολιτικά*.

Th. Hobbes, *Περί του πολίτη*, εκδ. Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2015.

C. Castoriadis, *L' institution imaginaire de la société* éd. du Seuil, Παρίσι 1975.

Κ. Καστοριάδης, *Τα σταυροδρόμια του λαβυρίνθου*, εκδ. Ύψιλον/βιβλία, Αθήνα 1991 (ενότητα 3, Κοινωνία)

Κ. Καστοριάδης, *Το περιεχόμενο του σοσιαλισμού*, εκδ. Ύψιλον/βιβλία, Αθήνα 1986.

Κ. Καστοριάδης, *Η ελληνική ιδιαιτερότητα*, τομ. Β' , Γ' εκδ. Κριτική, Αθήνα 2008, 2011.

Ernesto Laclau, *Hegemony & Socialist Strategy, Towards a radical Democratic Strategy*, ed. Verso 1985.

Ernesto Laclau, *New reflections on the Revolution of our Time*, ed. Verso 1990.

Chantal Mouffe, *The Democratic Paradox*, εκδ. Verso, Λονδίνο 2005.

Θεσμικά πολιτειακά στοιχεία της αρχαίας αθηναϊκής Δημοκρατίας

Ανάργυρος Δημητριάδης
Ιδιωτικά Σχολεία ΑΞΙΟΝ Ξάνθης
mariopernniola@gmail.com

Το 1819 το δοκίμιο «Η Ελευθερία των Αρχαίων σε σύγκριση με εκείνη των Μοντέρνων» του Benjamin Constant, υποστήριξε ότι βασική αρχαία ελληνική αντίληψη της ελευθερίας ήταν οι πολίτες να συμμετέχουν ελεύθερα στις συλλογικές αποφάσεις της πολιτείας και όχι ο πολίτης να ζει τη δική του ζωή χωρίς πολιτειακή μέριμνα. Σήμερα εμείς αποκαλούμε την αρχαία Αθήνα μια δημοκρατία όπως και το δικό μας πολιτειακό σύστημα. Αλλά είναι γνωστό πως το αθηναϊκό σύστημα διαφέρει από αυτό των σημερινών δημοκρατιών με μια σειρά από τρόπους. Αυτοί οι τρόποι-διαφορές παρουσιάζονται σε αυτήν την εργασία που αναφέρει τα βασικά θεσμικά πολιτειακά στοιχεία της αρχαίας Αθήνας ώστε να γίνει αντιληπτή η τεράστια διαφορά ανάμεσα στους τότε αμεσοδημοκρατικούς θεσμούς και τους αντιπροσωπευτικούς θεσμούς του σήμερα.

Είμαστε συνεχιστές των αρχαίων φιλοσόφων;

Ιωάννης Δήμου
Γεωλόγος, ΑΠΘ, Μέση Εκπαίδευση
laloslal5@gmail.com

Η ενασχόληση και ο θαυμασμός προς την αρχαία ελληνική σκέψη δημιουργεί συχνά το ερώτημα κατά πόσο σήμερα είμαστε ή μπορούμε να είμαστε συνεχιστές των αρχαίων φιλοσόφων. Στην παρούσα εισήγηση υποστηρίζω ότι είμαστε άξιοι συνεχιστές και ενδεικτικά παρατίθενται οι ακόλουθες σκέψεις: Ο Θαλής έδωσε στην ανθρωπότητα την επιστήμη. Παράλληλα με αυτό το τόσο ισχυρό εργαλείο χρήσιμο θα ήταν και ένα εγχειρίδιο χρήσης (manual) αυτού, που μπορεί να συνοψιστεί στη διαπίστωση και πάλι του Θαλή ότι "Ευτυχής Πολιτεία είναι αυτή όπου δεν υπάρχει ακραία φτώχεια και ακραίος πλούτος" (*Κρατίστην είναι δημοκρατίαν την μήτε πλουσίους ἄγαν μήτε πένητας ἔχουσιν πολίτας. «Η πιο καλή δημοκρατία εκείνη που δεν έχει, ούτε πολύ πλουσίους ούτε πολύ φτωχούς πολίτες.»*) (βλ. Πλούταρχος, *Επτά σοφών συμπόσιον* 154e). Ο Πλάτων επανέλαβε την οδηγία του Θαλή και πρόσθεσε άλλες οκτώ οδηγίες. Είπε δε το κορυφαίο "Η ανθρωπότητα θα ευτυχήσει όταν κυβερνήσουν οι Φιλόσοφοι". Πέρα από όσα παραθέτει ο ίδιος για τον ορισμό του φιλοσόφου και ποιος είναι ακριβώς ο φιλόσοφος, εδώ μπορούμε να προσθέσουμε ότι Φιλόσοφος είναι όποιος δρα με τον κανόνα: να παραδώσω στην επόμενη γενιά τον κόσμο καλύτερο απ' όσο τον παρέλαβα. Ο Πλάτων αναφέρει ότι δεν έγινε το Σύμπαν για χάρη μας αλλά εμείς γίναμε προς χάρην του Σύνπαντος. Δεν φαίνεται όμως να μας εξήγησε, τί ζητά από εμάς το Σύμπαν; Ποια είναι η

αποστολή μας; Ποιος είναι ο ρόλος της ανθρωπότητας μέσα στο οικοσύστημα; Ο Πλάτων περιέγραψε την Πολιτεία που δεν θα παρακμάζει ποτέ. Τί θα κάνει αυτή η πολιτεία όμως; Απλώς θα υπάρχει; Δεν έχει κάποια αποστολή; Υποστηρίζουμε στην παρούσα εισήγηση και στο πλαίσιο του κινήματος των αρχαιοελληνιστών ότι αποστολή μας είναι να μειώνουμε συνεχώς την εντροπία, όπου αυτό είναι εφικτό, στον χώρο της ηθικής και στον χώρο της πολιτικής.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Πλάτων, Πολιτεία

Πλάτων, Νόμοι

Πλάτων, Επινομίς

Κείμενα Προσωκρατικών Φιλοσόφων

<http://lofos.info/pythas/tie-filosof.html>

Πολιτική θεωρία του διεθνούς συστήματος *versus* πολιτική θεολογία

Παναγιώτης Ήφαιστος

Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων και Στρατηγικών Σπουδών

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

ifestosedu@gmail.com

Εξαρχής προσδιορίζεται ως κύριο πρόβλημα της σύγχρονης πολιτικής θεωρίας η μεγάλη διαφορά μεταξύ της γνωσιολογικής και της οντολογικής θεμελίωσης του Πολιτικού γεγονότος. Η ισχύς, ο διανεμητικός ρόλος της ισχύος, ο ρόλος της εξουσίας και ο βαθμός θέσπισης της ισχύος είναι, καθ' όλη την διάρκεια της γνωστής ιστορικής διαδρομής των ανθρώπων, εγγενές χαρακτηριστικό των πολιτικά οργανωμένων ομάδων. Στο επίπεδο των πολιτικά οργανωμένων κοινωνικών οντοτήτων οι βαθμίδες θέσπισης της ισχύος με τον προσδιορισμό κριτηρίων πολιτικής ηθικής προσδιορίζουν λίγο πολύ και τις βαθμίδες δημοκρατικής συγκρότησης. Κύριο ζήτημα είναι η φορά κίνησης προς την πολιτική ελευθερία ή το αντίστροφο ή κάτι ενδιάμεσο. Αναμφίβολα, σταθερή τυπολογία για όλους δεν μπορεί να υπάρξει, καθότι κάθε κοινωνική οντότητα στον τόπο και στον χρόνο διαθέτει διακριτή πολιτικοανθρωπολογική ετερότητα όπως αυτή διαμορφώνεται και αναδιαμορφώνεται αενάως σύμφωνα με τις ιστορικές της προϋποθέσεις. Κατά πρώτον, λοιπόν, η ανθρωπολογική εξομοίωση και η πολιτική εξίσωση του πλανήτη ή των περιφερειών ποτέ δεν ήταν και ποτέ δεν θα είναι εφικτή. Κατά δεύτερον, τα ιδεολογικά δόγματα των Νέων Χρόνων και ιδιαίτερα της ύστερης φάσης τα οποία κηρύττουν κάτι τέτοιο είναι, στην καλύτερη περίπτωση, πολιτική θεολογία. Προτείνουν, βασικά, κατασκευή ανθρωπολογίας βάση δόγματος. Καταμαρτυρούμενα και ανεξαρτήτως αν πρόκειται για θρησκευτική πολιτική θεολογία ή «ορθολογιστική» πολιτική θεολογία (του ενός ή άλλου δογματικού ορθολογισμού και των αναρίθμητων ενδιάμεσων εκδοχών και αποχρώσεων ανάλογα με τον φορέα) απολήγουν στην εξόντωση όσων δεν συμμορφώνονται με το δόγμα. Η πολιτική θεολογία με αυτή την διττή έννοια είναι οι δύο μορφικά πανομοιότυπες όψεις του ίδιου νομίσματος των ιδεολογικών θέσεων για κατασκευή πολιτικής ανθρωπολογίας. Το ζήτημα αυτό, βέβαια, είναι βαθύτατων προεκτάσεων και με πολλές συμπλεκόμενες πλευρές. Κύριο ζήτημα τους νέους χρόνους, πάντως, είναι η μετατροπή του «διεθνούς» (κρατοκεντρικό) σε παγκόσμιο (κάποιου είδους εξομοιωμένη ανθρωπολογία που θα «ενώνει»

τον πλανήτη). Τουτέστιν, ενώ μετά την κλασική εποχή και μέχρι και τους μοντέρνους χρόνους είχαμε αυτοκρατορίες/κοσμοσυστήματα όπου λίγο πολύ και ανάλογα με τις βαθμίδες δεσποτείας οι κοινωνίες αυτό-συγκροτούνταν και αυτό-θεσπίζονταν ανθρωπολογικά σύμφωνα με τις ιστορικές τους οντολογικές προϋποθέσεις, τους νέους χρόνους υπήρξε διολίσθηση σε μια μονοσήμαντη αντίληψη ιδεολογικής-υλιστικής συγκρότησης της πολιτικής ανθρωπολογίας. Η «διολίσθηση» συνίσταται στο εξής: Στάσεις και θέσεις αντί-Θεοκρατικές, αντί-Εκκλησιαστικές, αντί-θρησκευτικές, αντί-πνευματικές και τελικά αμιγώς υλιστικές. Εκτοπισμός του πνεύματος (όχι μόνο της θρησκείας) από την δημόσια σφαίρα και υλιστική συγκρότηση του κράτους, και, λογικότατα και του πλανήτη: Αν μπορούμε να έχουμε υλιστικό πολιτικό γεγονός στο κράτος γιατί όχι και πλανητικά; Σε αυτό βασικά συνίστανται όλες οι μορφικά πανομοιότυπες μοντερνιστικές (προγραμματικά υλιστικές) ιδεολογίες. Ερήμην των δογμάτων και των διοικητικών εποικοδομημάτων («Επιφάσεων») που κτίζονται (πχ ΕΣΣΔ, ΕΕ αλλά και διοικητικά εποικοδομήματα κρατών) η κάθε κοινωνία όταν μπορούσε, όσο μπορούσε και όπως μπορούσε συγκροτούνταν με «παραδοσιακό τρόπο». Πολιτικές παραδόσεις, πολιτισμοί, γλώσσες, μεταφυσική πίστη και τα λοιπά. Ο Ψυχρός Πόλεμος ήταν ιστορικό διάλειμμα μεταμπίεσης των εκατέρωθεν ηγεμονικών αξιώσεων ισχύος με διεθνιστικά δόγματα. Η Μετά-Αποικιακή εποχή βασικά άρχισε το 1990. Ορμητικά εισρέουν οι πολιτικές παραδόσεις γιγαντιαίων ιστορικών εθνών καθιστώντας την προαναφερθείσα διττή πολιτική θεολογία παντελώς παρωχημένη και πολιτικά αδιάφορη. [Ένα ζήτημα άλλης τάξης είναι ότι οι μεταμοντέρνες δομές επενεργούν αμφίπλευρα]. Όπως και να έχει, οι κοινωνίες διαθέτουν οντολογικές υποστάσεις ποικίλων βαθμίδων. Η πολιτική θεωρία και ιδιαίτερα του διεθνούς συστήματος δεν είναι πολιτική θεολογία μόνο εάν είναι παντελώς ιδεολογικά στερημένη και εάν διαθέτει οντολογική αναφορά. Η μεγάλη πρόσκληση συνίσταται στην κατανόηση του γεγονότος πως λόγω ύπαρξης πολλών κοινωνικών οντοτήτων η πολιτική ηθική στην διεθνή πολιτική είναι μηδενική.

Βιβλιογραφία

ΗΘΙΚΗ και ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑ, <http://wp.me/p3OIPy-1bHJ>.

Η ΜΕΓΑΛΗ ΚΟΝΔΥΛΕΙΑ ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΑΝΤΙΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗΣ ΠΑΛΗΣ ΠΟΥ ΠΑΓΙΔΕΥΣΕ ΤΗ ΜΟΝΤΕΡΝΑ ΣΚΕΨΗ ΚΑΙ ΟΔΗΓΗΣΕ ΣΤΟΝ ΜΕΤΑΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟ <http://wp.me/p3OIPy-ZB>

ΤΑ ΜΕΤΑΜΟΝΤΕΡΝΑ ΣΟΔΟΜΑ ΚΑΙ ΓΟΜΟΡΡΑ, Η «ΚΟΣΜΟΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ» και συνθήκες που την κατεδαφίζουν. <http://wp.me/p3OIPy-1bQ>

Τα ξενικά κόμματα από την ίδρυση του ελληνικού κράτους έως τον Κριμαϊκό Πόλεμο

Από την ακμή στην εξαφάνιση

Τηλέμαχος Καλομοίρης

Ιστορικός-Νομικός, Δρ. Ιστορίας ΑΠΘ

tilemachoskalomoiris@gmail.com

Στόχος της εισήγησης είναι η ανάδειξη του τρόπου δημιουργίας και της λειτουργίας των ξενικών κομμάτων στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος μέχρι και την ουσιαστική τους εξαφάνιση, μετά τον Κριμαϊκό Πόλεμο. Σημαντικούς σταθμούς της περιόδου αυτής αποτελούν η άφιξη των Βαυαρών, η πολιτική της Αντιβασιλείας, η παραχώρηση συντάγματος και η πολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων απέναντι στο ελληνικό κράτος, κατά τον Κριμαϊκό Πόλεμο. Τον Ιανουάριο του 1828, έφτασε στην Ελλάδα ο Ιωάννης Καποδίστριας. Η κατάσταση ήταν

διαμορφωμένη και έπρεπε να αντιμετωπίσει τις υπάρχουσες «φατρίες». Ο Καποδίστριας επιδίωξε να συνενώσει κάποιες από τις «φατρίες» και να δημιουργήσει έναν δικό του κομματικό μηχανισμό. Το κόμμα αυτό θα ονομαστεί «κυβερνητικό» και θα αποτελέσει τον πυρήνα του μετέπειτα «ρωσικού» κόμματος. Μετά την ίδρυση του ελληνικού κράτους το 1830 και την άφιξη του βασιλιά Όθωνα επιδιώχθηκε η εγκαθίδρυση ενός κράτους δυτικού τύπου. Κατά την πρώτη δεκαετία διακυβέρνησης του Όθωνα, το πολιτικό σύστημα βασιζόταν στην βασιλική απολυταρχία. Αρχικά ενισχύθηκε από τον Όθωνα το «αγγλικό» κόμμα, λιγότερο το «γαλλικό» και περιφρονήθηκε εντελώς το «ρωσικό». Η στάση της Αντιβασιλείας απέναντι στα κόμματα μπορεί να χαρακτηριστεί δυσμενής. Τα κόμματα της εποχής ταυτίστηκαν με την Μεγάλη Δύναμη, στην οποία στήριζαν τις ελπίδες τους για υποστήριξη στο όραμα της απελευθέρωσης των αλύτρωτων Ελλήνων, και ονομάστηκαν αντίστοιχα «αγγλικό», «γαλλικό» και «ρωσικό». Στα τέλη της δεκαετίας του 1830 ο Όθων ακολούθησε φιλορωσική πολιτική. Ο Όθων προσπαθούσε να ικανοποιήσει τότε μία Μεγάλη Δύναμη και τότε την άλλη. Το 1841 τοποθέτησε τον «αγγλόφιλο» Αλ. Μαυροκορδάτο στο Υπουργείο των Εξωτερικών, καθώς και τον, επίσης «αγγλόφιλο», Σπ. Τρικούπη στην ελληνική πρεσβεία στο Λονδίνο. Μετά την παραίτηση του Μαυροκορδάτου από την πρωθυπουργία σημειώνεται αύξηση της επιρροής του «γαλλικού» κόμματος (πρωθυπουργία Δ. Χρηστίδη). Μετά την επανάσταση της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843 αρχίζει η περίοδος της συνταγματικής μοναρχίας. Η κυβέρνηση, που σχηματίστηκε μετά την παραχώρηση συντάγματος, είχε εκπροσώπους και από τα τρία κόμματα (πρωθυπουργός Α. Μεταξάς του «ρωσικού» κόμματος). Το 1844 σχηματίζει κυβέρνηση πάλι ο Αλ. Μαυροκορδάτος. Μετά τις εκλογές του 1844 σχημάτισε κυβέρνηση Ι. Κωλέττης (συνασπισμός «γαλλικού» και «ρωσικού» κόμματος). Το 1847 αναλαμβάνει την πρωθυπουργία ο «γαλλόφιλος» Κίτσος Τζαβέλλας. Το 1848 ανέλαβε πρωθυπουργός ο Γ. Κουντουριώτης, ο οποίος δεν συμμετείχε σε κάποιο από τα ξενικά κόμματα. Ακολούθως σχηματίζει κυβέρνηση ο Κ. Κανάρης χωρίς τη συμμετοχή στελεχών του «αγγλικού» κόμματος. Αυτό το γεγονός οδηγεί σε ταπεινωτικές εκ μέρους της Αγγλίας (επεισόδιο Πατσιφίκο, τα «Παρκερικά»). Κατά την διάρκεια του Κριμαϊκού πολέμου (1853-1856) η Αγγλία και η Γαλλία παρενέβησαν κατά της εμπλοκής της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό της Ρωσίας. Μετά από τον Κριμαϊκό πόλεμο τα ξενικά κόμματα έχασαν μεγάλο μέρος της λαϊκής τους επιρροής.

Βιβλιογραφία

Κολιόπουλος Ιωάννης. 1993. *Νεώτερη Ευρωπαϊκή Ιστορία 1789-1945. Από την Γαλλική Επανάσταση στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.*

Θεσσαλονίκη: Βάνιας.

Λάσκαρις Μιχαήλ. 1978. *Το Ανατολικό Ζήτημα*, τ. Α' (1800-1923). Θεσσαλονίκη: Πουρναρά.

Μαρκεζίνης Σπυρίδων. 1966. *Πολιτική Ιστορία της Νεωτέρας Ελλάδος (1828-1964)*, τ. Α' (1828-1862). Αθήνα: Πάπυρος.

Πετρόπουλος Ιωάννης & Κουμαριανού Αικατερίνη. 1977. *Περίοδος βασιλείας του Όθωνος (1833-1862)*, Διαμαντούρος Νικηφόρος,

Περίοδος συνταγματικής μοναρχίας, Παπαδόπουλος Στέφανος, ο Κριμαϊκός Πόλεμος και ο Ελληνισμός, Ιστορία του

Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΓ', Νεώτερος Ελληνισμός από το 1833 ως το 1881, Αθήνα.

Douglas Dakin. 1989. *Η ενοποίηση της Ελλάδας (1770-1923)*. Αθήνα: ΜΙΕΤ.

Φύλο, σώμα και πολιτική: η περίπτωση των FEMEN

Μαρία Κάλφα

Κοιν. Ανθρωπολόγος, Gender Studies MSc

Ψυχοπαιδαγωγικές συνιστώσες της πολυπολιτισμικότητας MSc (εν εξελίξει)

Διοίκηση και Οργάνωση Εκπαιδευτικών Μονάδων MSc (εν εξελίξει)

marw.k.011@gmail.com

Στο πλαίσιο της εν λόγω εισήγησης επιχειρείται η ανάδειξη της σχέσης φύλου, πολιτικής και σώματος υπό το πρίσμα ενός σύγχρονου κοινωνικού/φεμινιστικού κινήματος, των FEMEN. Πολλοί είναι αυτοί που έχουν αμφισβητήσει τον τρόπο διεκδίκησης και διαμαρτυρίας του εν λόγω κινήματος. Το σώμα ως μέρος της ιδιωτικής ζωής επανατοποθετείται σε ένα άλλο πλαίσιο διεκδικεί τον δημόσιο χώρο και την αναγνώριση του. Ο θυμός, η υπερβολή και το γυμνό σώμα συνθέτουν μία απεγνωσμένη προσπάθεια ανάδειξης θεμάτων που αφορούν κατά βάση την γυναικεία ταυτότητα και κατ' επέκταση κοινωνικά θέματα. Τι είναι αυτό που προκαλεί περισσότερο, το γυμνό σώμα ή αυτά που αναφέρονται στις εκάστοτε διαμαρτυρίες; Πίσω από οποιαδήποτε μορφή υπερβολής υπάρχει πάντα ένα άτομο που μιλάει και δεν ακούγεται, που εκφράζεται αλλά δεν αφουγκράζεται και που προσπαθεί να μιλήσει αλλά καταπιέζεται. Πως σχετίζεται όμως η πολιτική με το σώμα και γιατί ο συνδυασμός τους προκαλεί;

Η αξία της εν λόγω έρευνας συνίσταται στην γνωριμία εκ των έσω των FEMEN και όχι μέσα από την διαστρεβλωμένη εικόνα των ΜΜΕ από την οποία τις έχουν 'γνωρίσει' οι περισσότεροι. Ακροθιγώς, η σημασία αυτής της έρευνας έγκειται στο τρόπο με τον οποίο το σώμα των FEMEN, εν προκειμένω, λειτουργεί ως τόπος διεκδίκησεων, επαναδιαπραγμάτευσης σχέσεων εξουσίας και αποδόμησης παγιωμένων και ετεροχρονισμένων προκαταλήψεων.

Βιβλιογραφία

- Αθανασίου Α. (2007) *Ζωή στο όριο: δοκίμια για το σώμα, το φύλο και τη βιοπολιτική*. Αθήνα: Εκκρεμές
- Αλεξανδρόπουλος Σ. (2001) *Θεωρίες για τη συλλογική δράση και τα κοινωνικά κινήματα*. Αθήνα: Κριτική
- Σεφεριάδης Σ. 'Συγκρουσιακή πολιτική, συλλογική δράση, κοινωνικά κινήματα: μια αποτύπωση' Στο *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*. 2006:27, σελ. 7-42
- Ψημίτης Μ.(2006) *Εισαγωγή στα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα*. Αθήνα: Ατραπός
- Della Porta D. (2010) *Κοινωνικά κινήματα: μια εισαγωγή*. Αθήνα: Κριτική
- Neveu E. (2010) *Κοινωνιολογία των κοινωνικών κινήματων και ιστορίες κινήματων από το Μεσαίωνα*, Αθήνα: Σαββάλας

Απολίτικοι Πολίτες και (μετα)Δημοκρατία

Κατερίνα Καραγεώργου

Υπ. Δρ. Κοινωνικής Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο

k.karageorgou@gmail.com

Αντικείμενο της παρούσας έρευνας είναι η ανάδειξη της συζήτησης γύρω από την πρόσληψη του απολίτικου και πώς αυτή επηρεάζεται από το διαρκώς μεταβαλλόμενο οικονομικό και κοινωνικό-πολιτικό περιβάλλον των σύγχρονων δημοκρατιών. Αποτελεί ο απολίτικος το προϊόν της (μετα)δημοκρατίας (Κράουτς, 2006) ή το μέσο για την αλλαγή της; Η απολιτικότητα, όπως ορίζεται μέσα από σύγχρονα λεξικά, δεν φαίνεται να αποτελεί πρόσφατη σύλληψη. Εντοπίζεται αυτούσια ή περιφραστικά σε αρχαία κείμενα, αλλά και σε νεότερα φιλοσοφικά, άλλοτε εξυμνώντας και άλλοτε απαξιώνοντας την πολιτική

ουδετερότητα. Μάλιστα είναι σχεδόν ισάριθμες οι αντικρουόμενες αναφορές. Προς αυτή την κατεύθυνση, η ιστορική -ή καλύτερα φιλοσοφική- αναδρομή του όρου θα διευκολύνει την επεξήγησή του στο παρόν και θα δια φωτίσει πιθανή μετεξέλιξη του στο μέλλον.

Ξεκινώντας από την αρχαιότητα είναι σημαντικό να κατανοήσουμε τον τρόπο με τον οποίο ορίζεται και αντιμετωπίζεται ο απολίτικος άνθρωπος εκείνης της περιόδου. Μία άκρως αρνητική στάση διαμορφώνεται απέναντί του τόσο από τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη όσο και από τους Θουκυδίδη και Πλούταρχο. Αντιθέτως, μια θετική αντιμετώπιση προβάλλεται από τον Επίκουρο, τους σκεπτικιστές και τους κυνικούς φιλοσόφους.

Ανάλογη αμφιθυμία συναντάται στις διαφοροποιημένες εκδοχές της απολίτικης στάσης που καταγράφονται από την σύγχρονη -διεθνή και εγχώρια- βιβλιογραφία, πράγμα που μας έχει υποψιάσει για τις πολλαπλές μορφές “απολίτικ” που ενδέχεται να συναντήσουμε. Οι Amna & Ekman (2014), ξεφεύγοντας από την κλασική διάκριση μεταξύ ενεργών και παθητικών πολιτών, κατέληξαν στην ύπαρξη μιας ιδιαίτερης τυπολογίας, αυτής των *stand-by*, *unengaged* και *disillusioned* πολιτών. Η διεθνής βιβλιογραφία βρήκε ανάλογων αναφορών και χαρακτηριστικά παραθέτουμε τους *critical citizens* της Norris (2002), τους *monitorial citizens* του Schudson (1996, 1998), αλλά και τους *apartisan citizens* του Dalton (2013).

Σε όλα τα παραπάνω έρχεται να προστεθεί η κομματική αποευθυγράμμιση και η γενικότερη μείωση της παραδοσιακής πολιτικής συμμετοχής τόσο στην Ευρώπη όσο και στις ΗΠΑ¹, καθώς και η ανησυχία ορισμένων αναλυτών για την προοδευτική κατάληψη της ‘πραγματικής’ δημοκρατίας λόγω της μετατόπισης του κέντρου βάρους και λήψης των αποφάσεων από τους πολίτες στις πολιτικές ελίτ με την προσχηματική χρήση των δημοκρατικών διαδικασιών. Μέσα σε αυτό το κλίμα εντοπίζεται και η εκδήλωση μίας αντι-πολιτικής κουλτούρας απογοήτευσης -ακόμα και μίσους για την πολιτική- που έχει αναπτυχθεί εντός των πολιτών (Hay & Stoker, 2009).

Τα αποτελέσματα της βιβλιογραφικής έρευνας που διεξήγαμε μας οδήγησαν στη διάκριση μεταξύ αρνητικά και θετικά φορτισμένων ‘απολίτικ’. Οι πρώτοι παρουσιάζονται διαχρονικά ως απειλή για την ποιότητα της δημοκρατίας, ενώ οι δεύτεροι -οι φαινομενικά απολίτικοι- ως μοχλός επανεκκίνησης συλλογικών και κοινωνικών διαδικασιών που ενδεχομένως να οδηγήσουν σε αναβάθμιση της σύγχρονης δημοκρατίας.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Amna, E. & Ekman, J. (2014). Standby citizens: diverse faces of political passivity. *European Political Science Review*, 6, 261-281.
- Blondel, J., Sinnot, R. & Svensson, P. (1998). *People and Parliament in the European Union*, Oxford: Clarendon Press.
- Dalton, R. J. (1996). *Citizen Politics* (2nd ed.). Chatham, NJ: Chatham House.
- Dalton, R. J. (2013). *The apartisan American: dealignment and changing electoral politics*. Thousand Oaks, California: CQ Press.
- Fieldhouse, E. et al. (2007). Something about young people or something about elections? Electoral participation of young people. In Europe: evidence from a multilevel analysis of the European Social Survey. *European Journal of Political Research* 46 (86), 797-822.
- Franklin, M. (2004). *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies Since 1945*. Cambridge: CUP.
- Hay, C., Stoker, G. (2009). Revitalising Politics: Have We Lost the Plot. *Representation: The Journal of Representative Democracy*, 45(3), 225-236.
- Jacobson, G. C. (2001). *The Politics of Congressional Elections*. New York: Longman.
- Norris, P. (2002). *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism* (p. 290). Cambridge: CUP.
- Patterson, T. E. (2002). *The Vanishing Voter: Public Involvement in an Age of Uncertainty*. New York City: Knopf.
- Schudson, M. (1996). What if civic life didn't die? *The American Prospect*, 25, 17-20.
- Schudson, M. (1998). *The Good Citizen: A History of American Public Life*. New York: Free Press.
- Stoker, G. (2010). The Rise of Political Disenchantment. In Hay C. (ed.), *New Directions in Political Science* (pp. 43-63). Basingstoke: Palgrave Macmillan.

¹ Topf, 1995; Dalton, 1996; Blondel et al, 1998; Jacobson, 2001; Patterson, 2002; Franklin, 2004; Fieldhouse et al, 2007; Stoker, 2010.

- Topf, R. (1995a). Electoral participation. In: Klingemann, H.-D. & Fuchs, D. (Eds.), *Citizens and the State*. (pp. 27–51). Oxford: OUP.
- Topf, R. (1995b). Beyond electoral participation. In: Klingemann, H.-D. & Fuchs, D. (Eds.), *Citizens and the State*. (pp. 52–91). Oxford: OUP.
- Ελληνική βιβλιογραφία**
- Κεχρολόγου, Χ. (2012). Το λάθε βιώσας του Επίκουρου αποτελεί απόσυρση του πολιτικού; Στο «Φιλοσοφείν», τεύχος 6, 98-108.
- Κράουτς, Κ. (2006). *Μεταδημοκρατία*. Αθήνα: Εκκρεμές.
- Λαμπρίδης, Ε. (1962). *Θουκυδίδου Ιστορία. Πρόλογος, μετάφραση, σχόλια. Εισαγωγή: Ι.Θ. Κακριδής. I–IV*. Αθήνα: Γκοβόστης.
- Long, A. (1987). *Η ελληνιστική φιλοσοφία, Στωικοί, Επικούρειοι, Σκεπτικοί*. (Σ. Δημόπουλος, Μ. Δραγώνα-Μονάχου Μτφρ.). Αθήνα: ΜΙΕΤ
- Μάνος, Α. (2006). Οι Στωικοί περί της αυτοχειρίας. Στο *Αρχαιολογία και Τέχνες*, τεύχος 98, σελίδες 130.
- Μοσκόβης, Β. (1989). *Αριστοτέλους Πολιτικά I-II*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Σπυρόπουλος, Η. (2009). *Πλάτων: Πρωταγόρας*. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος.
- Τσακατικά, Β., Οικονόμου, Μ. (1987). *Πλουτάρχου βίοι : Σόλων-Θεμιστοκλής-Περικλής: Β' Γυμνασίου (10η εκδ.)*. Αθήνα : ΟΕΔΒ.

Το νόμιμο είναι και ηθικό;

Ελένη Καραμπατζάκη
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Φιλοσοφίας
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
ekaraba700@yahoo.gr

Σκοπός της ανακοίνωσης είναι η επισήμανση ορισμένων πτυχών ενός πάντα καιρίου διαχρονικού προβλήματος, δηλ. τη σχέση μεταξύ νομίμου και ηθικού. Με άξονα αναφοράς την για πρώτη φορά ανάπτυξη του θέματος από τους αρχαίους Σοφιστές, θα επικεντρωθούμε σε ορισμένες πτυχές με κλειδί της προβληματικής μας ότι το νόμιμο στην πραγματικότητα τείνει να μην συμπίπτει με το ηθικό, οπότε στην περίπτωση αυτή δικαιώνεται ιστορικά η 'εγωιστική' σοφιστική άποψη ότι υπάρχει ένα φυσικό δίκαιο, το δίκαιο των ισχυροτέρων, με τους τελευταίους να υπαγορεύουν τη νομιμότητα και σε ακραίες περιπτώσεις να την ταυτίζουν με το ηθικό. Ωστόσο ορισμένοι Σοφιστές ανέπτυξαν και την λεγόμενη 'αλτρουιστική' άποψη, σύμφωνα με την οποία υπάρχει ένα πανανθρώπινο φυσικό δίκαιο, στο οποίο κάθε συμβατική ή μερική νομιμότητα οφείλει να υποτάσσεται, τουλάχιστον σε συνειδησιακό επίπεδο, στην συνηθισμένη περίπτωση που το νόμιμο υποστηρίζει και υποστηρίζεται από αυταρχική πολιτική εξουσία (περίπτωση Αντιγόνης). Στη συνέχεια της ανακοίνωσης θα αναφερθούμε σε ιστορικά θεμελιωμένες καταστάσεις, οι οποίες καταδεικνύουν, ότι η ανθρώπινη ιστορία κινείται σε αυτό το δίπολο ρεαλισμού, με το νόμιμο να εκλαμβάνεται για λόγους πολιτικών και άλλων σκοπιμοτήτων ως ηθικό, και την οδυνηρή πολλές φορές σύγκρουση με όσους υπερασπίζονται την δεοντολογική ηθική.

Ανάμεσα στην ουτοπία και στον ρεπουμπλικανισμό:

Το παράδειγμα του James Harrington

Κωνσταντίνος Γ. Κοτσιαρής

Υπ. Δρ. Φιλοσοφίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

konstantinos.kotsiaris@gmail.com

«Αν ο χρόνος κατατασσόταν, όπως ο τόπος, σε βαθμίδες ύψους, πιστεύω αληθινά ότι η υψηλότερη βαθμίδα του χρόνου θα ήταν ανάμεσα στο 1640 και το 1660»

Thomas Hobbes, *Behemoth*

Λίγα χρόνια μετά το τέλος του Αγγλικού Εμφυλίου - που τερματίστηκε με τον αποκεφαλισμό του βασιλιά Καρόλου Α' (1649) - και ενώ ο Oliver Cromwell μεσουρανεί στο πολιτικό στερέωμα της νεοσύστατης Βρετανικής Κοινοπολιτείας, ο James Harrington εκδίδει την περίφημη ουτοπία του *The Commonwealth of Oceana* (1656). Αν και αρχικά ο Harrington αντιμετώπιστηκε από ορισμένους αναλυτές ως μία μοναχική και εκκεντρική φιγούρα που συνδέεται αμυδρά με την άνοδο του καπιταλισμού ή της κοινωνίας της αγοράς, τα τελευταία χρόνια τείνει να επικρατήσει η άποψη που τον αναδεικνύει σ' έναν από τους ρεαλιστικότερους μελετητές της μεταβατικής περιόδου από την φεουδαρχία στον καπιταλισμό και από την απολυταρχία στην συνταγματική μοναρχία. Όταν δηλαδή ο πλούτος της εξουσίας μετατρέπεται σταδιακά σε εξουσία του πλούτου, με συνέπεια η δύναμη να μετατοπίζεται από τον φεουδάρχη στον ελεύθερο κάτοχο γης (freeholder) στις κομητείες και από τον λόρδο στον ελεύθερο άνδρα (freeman) στις πόλεις.

Αν και δεν υπήρξε ο πρώτος στοχαστής που ασχολήθηκε με την αγγλική πολιτική σύμφωνα με την στενή έννοια του όρου, ωστόσο συγκαταλέγεται ανάμεσα στους πρώτους που ερμήνευσαν τον Αγγλικό Εμφύλιο ως μια επαναστατική διαδικασία, εγκαινιάζοντας ταυτόχρονα και μια παραδειγματική επαναδιατύπωση της αγγλικής πολιτικής και κοινωνικής ιστορίας. Επίσης, ο 'πολιτικός ουμανισμός' [civic humanism] ή αλλιώς ο 'πολιτικός ρεπουμπλικανισμός' [civic republicanism] του, 'εξαγγλίζει' κατά μία έννοια την πολιτικο-ηθική αρετολογική παράδοση της κλασικής αρχαιότητας, βασιζόμενος πάνω σε μια Μακιαβελική θεώρηση της *Αρχαίας Σύνεσης* της δημοκρατίας σε αντιδιαστολή με τον εκφυλισμό και τον αυταρχισμό της *Σύγχρονης Σύνεσης*.

Στο συγκεκριμένο μιας συγκεκριμένης συνταγματικής κατάστασης, είναι η αναγκαιότητα για όσο το δυνατόν μεγαλύτερη πολιτική και οικονομική ισότητα η οποία προκρίνεται από τον Harrington ως μοναδική λύση στο πρόβλημα για ένα σταθερό έδαφος της νομιμότητας. Σε μια εποχή σαρωτικής κριτικής των κυρίαρχων πολιτικών και ιδεολογικών συστημάτων και σε μια τέτοια καμπή του ιστορικού κύκλου που οικοδομείται κάτι καινούργιο, η ουτοπική έμπνευση προσανατολίζεται προς μία νέα ελπιδοφόρα πραγματικότητα χωρίς να μοιάζει καθόλου μυθιστορηματική ή στοχαστική, με τις φιλοδοξίες και τις εκπληρώσεις της να είναι αμιγώς πολιτικές.

Στην παρούσα ανακοίνωση θα επιχειρήσουμε να αποδείξουμε ότι μία ουτοπική κατασκευή δεν δείχνει πάντα προς το μέλλον αλλά μπορεί να συνεισφέρει στην οικοδόμηση ενός ρεαλιστικού προτύπου εναλλακτικής πολιτικής οργάνωσης επενεργώντας δραστικά στην διαμόρφωση των πολιτικών εξελίξεων μέσα στο ιστορικό της γίνεσθαι. Κάθε ιδεολογία άλλωστε, για να είναι ζωντανή, οφείλει να συναποκομίζει ένα ουτοπικό στοιχείο, τόσο σε επίπεδο μορφής όσο και σε επίπεδο περιεχομένου. Επίσης θα προσπαθήσουμε να εξετάσουμε τον ριζοσπαστικό δημοκρατισμό που διαπερνά τη σκέψη και τις

διατυπώσεις του Harrington, να ερευνήσουμε τις θεμελιώδεις αρχές της πολιτικής του θεωρίας και να αναδείξουμε τις κατευθυντήριες γραμμές του ρεπουμπλικανικού διαβουλευτικού συστήματος μικτής διακυβέρνησης που εισηγείται, το οποίο βασίζεται στην λογική των ελέγχων και των αντισταθμίσεων [check and balances], μιας κατάστασης πολλαπλών δυνάμεων, όπου καμία όμως απ' αυτές δεν γίνεται ποτέ καταχρηστική εις βάρος των άλλων.

Ο Harrington όμως προβληματίζεται όχι μόνο για το πώς ένα 'κράτος ίσων ευκαιριών' μπορεί να συγκροτηθεί σε ένα σώμα νόμων αλλά πώς ένας λαός μπορεί να συσταθεί ως μια ουσία που μπορεί να δώσει η ίδια τους δικούς της νόμους. Αναζητεί ένα *modus vivendi* ανάμεσα στην αριστοκρατία και στον λαό και προκρίνει ως βέλτιστη λύση την ενεργή συμμετοχή και την εναλλαγή των πολιτών στα κέντρα λήψης αποφάσεων, αποσκοπώντας στην ισορροπία και στην ανάμειξη των δύο κοινωνικών τάξεων, πιστεύοντας ότι η κοινωνική άνθηση της μιας πλευράς θα αντισταθμιστεί από την πολιτική ισχύ που παραχωρείται στην άλλη.

Βιβλιογραφία

- Blitzer, C., *An Immortal Commonwealth, the Political Thought of James Harrington*, Yale University Press (New Haven, 1960)
- Davis, J.C., *Utopia and the Ideal Society: a Study of English Utopian Writing: 1516-1700*, Cambridge University Press (Cambridge, 1981)
- Fink, S. Z., *The Classical Republicans: An Essay in the Recovery of a Pattern of Thought in Seventeenth Century England*, Northwestern University (Evanston, 1945)
- Fucuda, A., *Sovereignty and the Sword: Harrington, Hobbes, and Mixed Government in the English Civil Wars*, Oxford University Press (New York, 1997)
- Macpherson, C. B., "Harrington's Opportunity State", *Past and Present*, 17 (1960), 45-70
- Nelson, E., *The Greek Tradition in Republican Thought*, Cambridge University Press (New York, 2004)
- Olsen, J. E., *Civic Republicanism and the Properties of Democracy: A Case Study of Post-Capitalist Political Theory*, Lexington Books (2006)
- Pocock, J.G.A., *The Political Works of James Harrington*, Cambridge University Press (Cambridge/New York, 1977)
- _____, *The Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Tradition*, Princeton University Press (USA, 1975)
- _____, *The Ancient Constitution and the Feudal Law: A Study of English Historical Thought in the Seventeenth Century*, Cambridge University Press (Cambridge, 1957)
- Rawson, E., *The Spartan Tradition in European Thought*, Oxford University Press (New York, 1960)
- Toland, J., *The Oceana and Other Works of James Harrington*, Stanford Universities Libraries (London, 1747)
- Skinner, Q., *Liberty before Liberalism*, Cambridge University Press (United Kingdom, 1998)
- Scott, J., *England Troubles: 17th Century English Political Instability*, Cambridge University Press (Cambridge, 2000)
- Shklar, N. J., "Ideology Hunting: The Case of James Harrington", *American Political Science Review*, 53 (1959) 662-692
- Underdown, D., "The Harringtonian Moment", *The Journal of British Studies*, 18, (1979), 171-179
- Wootton, D., *Republicanism, Liberty, and Commercial Society, 1649-1776*, Stanford University Press (California, 1994)
- Zuckert, P. M., *Natural Rights and the New Republicanism*, Princeton University Press (New Jersey, 1994)

Ελευθερία και ισότητα στη διανομή: η επίδραση της τύχης στου Rawls και Dworkin

Φάνης Κρυστάλλης

LL.M University of Chicago, ΜΠΣ Δημοσίου Δικαίου

ΜΠΣ Φιλοσοφία του Δικαίου

faniskrist@hotmail.com

Ισότητα και ελευθερία αποτελούν δυο θεμελιώδεις συνισταμένες της ιδέας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Συχνά όμως, η σχέση μεταξύ των δύο αξιών δεν παρουσιάζεται ως σχέση αρμονίας αλλά ως σχέση σύγκρουσης. Ιδίως το πεδίο της διανεμητικής δικαιοσύνης έχει αποτελέσει την αιχμή του δόρατος για τους υποστηρικτές της άποψης ότι η αξία της ελευθερίας και η αξία της ισότητας αντιμάχονται η μια την άλλη.

Στον αντίποδα, κραταιά είναι και η υποστήριξη σε θεωρίες διανομής οι οποίες επιχειρούν να παρουσιάσουν μια μη συγκρουσιακή οπτική για τις διανεμητικές αξιώσεις που δύνανται να προβάλλουν τα άτομα εντός μιας φιλελεύθερης δημοκρατίας.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα διαφοροποιημένης αντίληψης για τη σχέση ελευθερίας-ισότητας στο χώρο της διανεμητικής δικαιοσύνης αποτελούν οι Dworkin και Rawls, κατ' εξοχήν εκπρόσωποι του φιλελεύθερου εξισωτισμού στο χώρο της πολιτικής φιλοσοφίας. Ενώ αμφότεροι εκκινούν από μια φιλελεύθερη αντίληψη για το αγαθό και το άτομο απορρίπτοντας τον ωφελιμισμό και την προτεραιότητα που ο τελευταίος αναγνωρίζει στην ευημερία, καθέννας τους επεξεργάζεται ένα διαφορετικό θεσμικό σχήμα διανομής το οποίο, στην πραγματικότητα, αποτυπώνει διαφορετικές ισορροπίες στην σχέση ελευθερίας και ισότητας. Η κοινή τους αφετηρία, δηλαδή η ιδέα για το άτομο ως ίσο και αυτόνομο υποκείμενο, καθώς και το βεληνεκές της συνεισφοράς και της επιρροής που οι δύο ανωτέρω άσκησαν από το δεύτερο μισό του περασμένου αιώνα έως σήμερα επιβάλλουν την συγκριτική ανάγνωση των διανεμητικών τους σχημάτων και την μελέτη των παραγόντων που συνέβαλαν στη μεταξύ τους διαφοροποίηση.

Από τις ποικίλες παραμέτρους δια των οποίων θα μπορούσε κάποιος να εστιάσει στη διαφορετική δογματική προσέγγιση των Dworkin και Rawls, ιδιαίτερης βαρύτητας είναι εκείνη της τύχης, με την ευρεία έννοια των περιστάσεων (circumstances), ιδίως δε εξαιτίας του ουσιώδους ρόλου που της αποδίδουν αμφότεροι στη διαμόρφωση του θεσμικού σχήματος διανομής. Είτε με τη μορφή φυσικού χαρίσματος είτε, στο αντίποδα, με τη μορφή πνευματικού, σωματικού ή ηθικού ελαττώματος, η τύχη αποτελεί στους Dworkin και Rawls έναν καθοριστικό παράγοντα αξιολόγησης του τι οφείλεται, σε ποιον και γιατί. Με μια πιο ελεύθερη απόδοση, οι ποικίλες επιδράσεις της (καλής και κακής) τύχης στις ζωές των ατόμων επηρεάζουν την ισορροπία των δυο αξιών και διαμορφώνουν καθοριστικά το αποτέλεσμα που επιτάσσουν οι αρχές της διανεμητικής δικαιοσύνης.

Ενόσω λοιπόν τα δύο διανεμητικά σχήματα που έκαστος παρουσιάζει αναπτύσσονται παράλληλα, η εστίαση στην ηθική τους αξιολόγηση και στην δογματική αποτύπωση των επιδράσεων της τύχης προσφέρει, κατ' εκτίμηση δική μου, ένα κατάλληλο πρίσμα υπό το οποίο πρέπει κανείς να επισκοπήσει τις δύο αυτές σπουδαίες σύγχρονες αναπτύξεις στην ιδέα της διανομής.

Η προφορική παρουσίαση θα έχει στόχο, σε ένα πρώτο επίπεδο, να επισημάνει την κοινή καταγωγή της Θεωρίας της Δικαιοσύνης και της θεωρίας της Ισότητας των Πόρων από τον φιλελεύθερο εξισωτισμό καθώς και το πώς αυτή η κοινή καταγωγή αντανακλά στην κοινή τους αγωνία για πρόληψη της τύχης ως ιδιαίτερης περίπτωσης στη διαδικασία διανομής. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, θα περιγραφεί ο ιδιαίτερος τρόπος που η τύχη, ήτοι οι περιστάσεις (φύλο, κοινωνική τάξη, πνευματική κατάσταση) που διαμορφώνουν την κατηγορία των δικαιούχων της διανομής (το «ποιος» της διανομής), αξιολογείται ηθικά και προλαμβάνεται στο διανεμητικό εγχείρημα των Rawls και Dworkin. Σε ένα τρίτο επίπεδο, θα γίνει μνεία του τι νοείται ως μέτρο αποκατάστασης των ανισορροπιών της τύχης (το «τι» της διανομής) και γιατί εξυπηρετεί τις ιδιαίτερες διανεμητικές ανάγκες κάθε διανεμητικού σχήματος. Τέλος, εν είδει συμπερασματικών σχολίων, θα γίνει μια σύνοψη των βασικών παραμέτρων οποίες διαφωτίζουν, δογματικά και μεθοδολογικά, το γιατί η αντιμετώπιση της τύχης γνώρισε παράλληλη και όχι συγγενή ανάπτυξη (το «γιατί» της διανομής).

Βιβλιογραφία

Arneson R., Rawls, responsibility, and distributive justice, διαθέσιμο στο <http://philosophyfaculty.ucsd.edu/faculty/rarneson/rawlsresponsibilityanddistributivejustice.pdf>

- Blake M. & Risse M.**, 2008, Two Models of Equality and Responsibility, *Canadian Journal of Philosophy* 38 (2):165-199
- Dworkin R.**, 2011, Justice for Hedgehogs, Harvard University Press
- Dworkin R.**, 2002, Sovereign Virtue: The Theory and Practice of Equality, Cambridge, MA: Harvard University Press
- Dworkin R.**, 1996, Do liberty and equality conflict?, *Living as Equals*, Oxford University Press
- Dworkin R.**, 2001, Do Values Conflict: A Hedgehog's Approach, *Arizona Law Review* Volume 43:2
- Dworkin R.**, 1981, What is Equality? Part 1: Equality of Welfare, *Philosophy & Public Affairs* Volume 10, No. 3
- Dworkin R.**, 1981, What is Equality? Part 2: Equality of Resources, *Philosophy & Public Affairs* Volume 10, No. 4
- Gorr M.**, 1983, Rawls on natural inequality, *Philosophical Quarterly* 33 (130):1-18
- Hirschmann N.**, 2013, Rawls, Freedom, and Disability: A Feminist Rereading σε *Feminist Interpretations of John Rawls*, R. Abbey (ed.), Penn State University Press
- Maffettone S.**, 2011, Rawls: An Introduction, Polity
- Ripstein A.**, 2007, Liberty and Equality, διαθέσιμο στο: SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1160316>
- Freeman S.**, 2007, Rawls and Luck Egalitarianism σε *Justice and the Social Contract*, S. Freeman (ed.), New York: Oxford University Press
- Knight C.**, 2012, Distributive Luck, *South African Journal of Philosophy* 31 (2):541-559
- Kymlicka W.**, 2001, Contemporary Political Philosophy: An Introduction, Oxford University Press
- Mandle J.**, 2009, Rawls' A Theory of Justice: An Introduction, Cambridge University Press
- Rawls J.**, 1971, A Theory of Justice, Harvard University Press
- Rawls J.**, 1999, Distributive justice σε *John Rawls Collected Papers*, Harvard University Press
- Rawls J.**, 1975, A Kantian Conception of Equality, *Cambridge Review* 96 (2225): 94-99
- Roemer J.**, 1996, Theories of Distributive Justice, Harvard University Press
- Scheffler S.**, 2003, What is egalitarianism?, *Philosophy and Public Affairs* 31 (1):5-39
- Weatherford R.**, 1983, Defining the least advantaged, *Philosophical Quarterly* 33 (130):63-69

Εκλογική και πολιτική μεταρρύθμιση στον 21ο αιώνα: σχεδιάζοντας την ηλεκτρονική συμμετοχική δημοκρατία

Παναγιώτης Κώτσιος

Οικονομολόγος PhD, Καθηγητής στο Perottis College της Αμερικανικής Γεωργικής Σχολής
panagiotiskotsios@gmail.com

Η πολιτική σήμερα στις περισσότερες χώρες ασκείται μέσω αντιπροσώπων οι οποίοι εκλέγονται "δημοκρατικά" κάθε λίγα χρόνια. Η εκπροσώπηση έχει μεγαλώσει και έχει γίνει το κυρίαρχο πολιτικό σύστημα στον κόσμο. Αυτό σημαίνει ότι η πολιτική εξουσία και η λήψη αποφάσεων μεταφέρεται από τους πολίτες στους εκπροσώπους τους, οι οποίοι αποκτούν το δικαίωμα να αποφασίζουν και να νομοθετούν αντί αυτών. Ακόμα κι αν αυτή η τάση έχει δημιουργήσει πολύ θετικές επιπτώσεις στη ζωή μας, έχει δημιουργήσει επίσης κάποιες πολύ αρνητικές. Αυτή η τεράστια μεταβίβαση της εξουσίας στα χέρια των λίγων έχει δημιουργήσει διάφορες στρεβλώσεις στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική ζωή των πολιτών μέσω της διαφθοράς και της λήψης λανθασμένων αποφάσεων. Μπορεί αυτό το σύστημα εκπροσώπησης ποτέ να αλλάξει ή καθώς αυξάνεται ο παγκόσμιος πληθυσμός θα είμαστε πάντα δέσμιοι του να εκπροσωπούμαστε από άλλους; Η έρευνα επιχειρεί να απαντήσει σε αυτά τα ερωτήματα, κάνοντας παράλληλα μια πρόταση για το πώς θα μπορούσε να λειτουργήσει στην χώρα μας ένα νέο εκλογικό και πολιτικό σύστημα συμμετοχικής δημοκρατίας μέσω του Διαδικτύου.

Θεολογία και Αυγουστίνος στην πολιτική σκέψη της Hannah Arendt

Σπύρος Μακρής

Επίκουρος Καθηγητής Πολιτικής Θεωρίας

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

smakris@uom.gr

Στην παρούσα ανακοίνωση θα επιχειρηθεί να αναδειχτεί η θεολογική διάσταση στην πολιτική και ηθική σκέψη της Hannah Arendt. Συγκεκριμένα, εκτός από τις επιδράσεις που δέχτηκε σε νεαρή ηλικία από τον καθολικό θεολόγο Romano Guardini, η Arendt επηρεάστηκε μέσω της διδακτορικής διατριβής της από τη φιλοσοφική, οντολογική και θεολογική σκέψη του Αγίου Αυγουστίνου. Τόσο η έννοια της γεννησιμότητας (natality) όσο και η έννοια του *amor mundi*, καθώς και η φαινομενολογική αντίληψη του χρόνου (παρελθόν, παρόν, μέλλον) σε ένα μεγάλο βαθμό (με τις προφανείς βέβαια επιδράσεις του Martin Heidegger) έχουν άμεση σχέση με τον αυγουστίνειο στοχασμό. Η Hannah Arendt, όπως ο Marx με το Hegel, αναποδογυρίζει κατ' ουσίαν την αυγουστίνεια έννοια της αγάπης (love) διαμορφώνοντας ένα εγκόσμιο πεδίο αγάπης, με αριστοτελικές και εν τέλει σωκρατικές προδιαγραφές, που οριοθετείται ως εγκόσμια ελευθερία ή δημόσια ευτυχία ή δημόσια σφαίρα εν γένει.

Πάθη και ανθρώπινη φύση στην πολιτική φιλοσοφία του Σπινόζα

Γιάννης Μαραμαθάς

Υπ. Δρ. Πολιτικών Επιστημών ΑΠΘ

giannismar7@hotmail.com

Θα μπορούσαμε να αφιερώσουμε στον Σπινόζα τον τίτλο «ο φιλόσοφος των παθών». Και πράγματι, ο τρόπος με τον οποίο προσεγγίζει και αναλύει τα πάθη και την ανθρώπινη φύση είναι, όχι μόνο καινοτόμος, αλλά και συνάμα κομβικός για όλο το θεωρητικό οικοδόμημά του.

Το τελευταίο έργο της ωριμότητάς του, η *Πολιτική Πραγματεία*, μια προσπάθεια επιστημονικής προσέγγισης των θεμελίων του κράτους, ξεκινά με έναν αρκετά περίεργο τρόπο. Ο Σπινόζα θεωρεί ότι οφείλει να μας εισάγει σε ένα πρόβλημα που μαστίζει την πολιτική φιλοσοφία. Ξεκινά, λοιπόν, μιλώντας για τα πάθη: «Οι φιλόσοφοι αντιλαμβάνονται τα πάθη που μας βασανίζουν ως διαστροφές, στις οποίες οι άνθρωποι ενδίδουν από δικό τους φταίξιμο. [...] Πιστεύουν ότι έτσι επιτελούν έργο θεάρεστο και αγγίζουν την υπέρτατη σοφία, εφόσον έμαθαν να εξυμνούν με χίλιους τρόπους μιαν ανθρώπινη φύση που δεν υπάρχει πουθενά [...] Γι' αυτό και, ως επί το πλείστον, αντί για ηθική έγραψαν σάτιρα και δεν συνέλαβαν μια πολιτική που να μπορεί να εφαρμοστεί στην πράξη».²

Στο απόσπασμα βρίσκουμε δύο σημαντικές παραμέτρους. Πρώτο: ύψιστος στόχος, για τον συγγραφέα, είναι μια πολιτική που να αξιώνει δυνατότητες εφαρμογής. Δεύτερο και πιο σημαντικό: ο βαθμός εφαρμοσιμότητας μιας πολιτικής θεωρίας εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζει και αντιλαμβάνεται τα πάθη, για τα οποία διαβάζουμε ότι (είτε το θέλουμε είτε όχι) «μας βασανίζουν». Επομένως, μια πολιτική θεωρία που καταπιάνεται με τον κομβικό ρόλο που διαδραματίζουν τα πάθη στη συγκρότηση της ανθρώπινης ύπαρξης έχει περισσότερες πιθανότητες να πετύχει.

² Σπινόζα, *Πολιτική Πραγματεία*, μτφ: Άρης Στυλιανού, εισαγωγή: Γεράσιμος Βώκος, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1996, σ. 93.

Με αυτόν τον τρόπο ο Σπινόζα κατασκευάζει ένα δίπολο πολιτικής σκέψης³ στο οποίο μας καλεί να πάρουμε θέση. Από τη μία μεριά έχουμε μια «ουτοπική» προσέγγιση, η οποία ασχολείται με την ιδανική συγκρότηση της πολιτείας χρησιμοποιώντας την ιδέες του Αγαθού και της έλλογης ανθρώπινης φύσης. Από την άλλη, εμφανίζεται μια «ρεαλιστική» προσέγγιση, με το μέρος της οποίας τάσσεται ανοιχτά ο Σπινόζα. Η παράδοση αυτή, της οποίας εξέχουσα μορφή είναι ο Μακιαβέλι, στηρίζεται στην ιδέα ότι η αποτελεσματικότητα και η αξία των πολιτικών θεσμών δεν μπορεί να έχει καμία σχέση με την αρετή ή την έμφυτη καλοσύνη των ανθρώπων. Με τα λόγια του Σπινόζα: «Συνεπώς, αν η σωτηρία ενός κράτους εξαρτάται από την καλή πίστη οποιουδήποτε [...] το κράτος αυτό δεν θα είναι καθόλου σταθερό».⁴

Αναδεικνύοντας πλευρές της σπινοζικής πολιτικής σκέψης, προκύπτουν σημαντικά ερωτήματα τα οποία μας απασχολούν ακόμη και σήμερα. Ποιος είναι ο πρωταρχικός στόχος της πολιτείας; Τι ρόλο παίζουν τα πάθη στην άσκηση της πολιτικής εξουσίας; Πρέπει να προσανατολιζόμαστε προς μια «ουτοπική» ή μια «ρεαλιστική» προσέγγιση της πολιτικής; Ο Σπινόζα, τοποθετώντας τα πάθη στο κέντρο των αναλύσεών του, μας δίνει τη δυνατότητα να στοχαστούμε την πολιτική υπό ένα διαφορετικό, μη τυπικό πρίσμα.

Βιβλιογραφία

Αλτουσέρ Λουί, *Θέσεις*, μτφ: Χρήστος Γιαταγάνας, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 1999.

Γρηγοροπούλου Βασιλική, *Γνώση, Πάθη και Πολιτική στη Φιλοσοφία του Σπινόζα*, εισαγωγή: Κοσμάς Ψυχοπαίδης, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1999.

Holland Eugene, «Spinoza and Marx», *Cultural Logic*, vol. 2, No 1 (1998), §7, 1-21. Kougré Alexandre, «Περί της επιρροής των φιλοσοφικών αντιλήψεων στην εξέλιξη των επιστημονικών θεωριών», *Επιστημολογικά Κείμενα*, επιμ: Γεράσιμος Κουζέλης, εκδόσεις Νήσος, Αθήνα 1997, 278-296.

Macherey Pierre, *Hegel or Spinoza*, μτφ: Susan M. Ruddick, University of Minnesota Press, Μινεάπολη 2011.

Μανιάτης Γιώργος, «Ο Σπινόζα και η πολιτική φιλοσοφία», *Ουτοπία*, τεύχος 61, Σεπτέμβριος – Οκτώβριος 2004.

Balibar Etienne, *Ο φόβος των μαζών. Σπινόζα, Φουκώ, Μαρξ*, μτφ: Τάσος Μπέτζελος, πρόλογος: Άρης Στυλιανού, εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα 2010.

Μπαλιμπάρ Ετιέν, *Ο Σπινόζα και η Πολιτική*, μτφ: Άρης Στυλιανού, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 1996.

Negri Antonio, *The Savage Anomaly: The Power of Spinoza's Metaphysics and Politics*, translation: Michael Hardt, University of Minnesota Press, Μινεάπολη 1991.

Ντελέζ Ζιλ, *Ο Σπινόζα και το πρόβλημα της έκφρασης*, μτφ: Φώτης Σιατίτσας, επιμ: Άρης Στυλιανού, εκδόσεις Κριτική, Αθήνα 2002.

Ντελέζ Ζιλ, *Σπινόζα: Πρακτική Φιλοσοφία*, μτφ: Κική Καψαμπέλη, επιμ: Γεράσιμος Βώκος – Παναγιώτης Πούλος, εκδόσεις Νήσος, Αθήνα 1996.

Πρελορέντζος Γιάννης, «Σχετικισμός και κανονιστικότητα στην ηθική και πολιτική φιλοσοφία του Σπινόζα», *Αξιολογικά*, ειδικό τεύχος 2, Δεκέμβριος 2002, 67-110.

Σπινόζα, *Ηθική*, μτφ: Ευάγγελος Βανταράκης, Εισαγωγή: Βασιλική Γρηγοροπούλου, εκδόσεις Εκρεμμές, Αθήνα 2009.

Σπινόζα, *Πολιτική Πραγματεία*, μτφ: Άρης Στυλιανού, Εισαγωγή: Γεράσιμος Βώκος, εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1996.

Στυλιανού Άρης, «Ελευθερία και δημοκρατία: ο απόλυτος Σπινόζα», *Αξιολογικά*, ειδικό τεύχος 2, Δεκέμβριος 2002, 125-136.

Στυλιανού Άρης, «Πλήθος και δημοκρατία στον Σπινόζα», *Κριτική / Επιστήμη & Εκπαίδευση*, τεύχος 10, Ιούνιος 2010, 19-28.

Στυλιανού Άρης, *Θεωρίες του Κοινωνικού Συμβολαίου: από τον Γκρότιους στον Ρουσσώ*, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2006.

Φουρτούνης Γιώργος, «Εμμένεια και δομή», *Αξιολογικά*, Ίδρυμα Σάκη Καράγιωργα, ειδικό τεύχος 2 (2002).

Χρυσής Αλέξανδρος, «Σπινόζα και Μαρξ: Η δυναμική του κράτους και της επανάστασης», *Ουτοπία*, τεύχος 61, Σεπτέμβριος – Οκτώβριος 2004.

³ Βλ. Ετιέν Μπαλιμπάρ, *Ο Σπινόζα και η Πολιτική*, μτφ: Άρης Στυλιανού, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα 1996, σ. 83.

⁴ Σπινόζα, *Πολιτική Πραγματεία*, ό.π., σ. 97.

Η ερωτική ελευθεριότητα ως πολιτική πρόκληση

Άννα-Μαρία Μαργαρίτη

Φιλολόγος, Δρ. Γλωσσολογίας ΕΚΠΑ

margaritianna@yahoo.com

Η κοινωνική κατάσταση μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο στην Ευρώπη και στο δυτικό κόσμο χαρακτηρίζεται από κοινωνική και ιδεολογική ρευστότητα, αφού παραδοσιακές δομές αντικαταστάθηκαν από νέα ασταθή μορφώματα στα πλαίσια της μαζικής αστικοποίησης και εκβιομηχάνισης που επιτελέστηκε ραγδαία και συντεταγμένα με αμερικανική βοήθεια και αρωγή (de Long et al. 1991). Κεντρική θέση της παρούσας ανάλυσης είναι ότι ένας νέος ηθικός κώδικας ή καλύτερα ένα *modus operandi* είναι έκτοτε υπό διαμόρφωση και διαπραγμάτευση, ελέω ΜΜΕ. Σύμφωνα με την παρούσα ανάλυση, τα ατομικά δικαιώματα και κυρίως η αυταπόδεικτη και αναπόδεικτη πρωτοκαθεδρία τους στην πολιτική ζωή αποτελούν την αιχμή του δόρατος για την τρέχουσα κυρίαρχη ιδεολογία, η οποία ευαγγελίζεται πολλούς ελευθεριακούς νεωτερισμούς και απελευθερώσεις από στεγανά του παρελθόντος, με πρώτο θύμα την έννοια των ορίων, των όρων, των ορισμών και των συνόρων, όπως θα επιχειρήσουμε να αποδείξουμε μέσα από την περίπτωση της ερωτικής ελευθεριότητας.

Μια κεντρική έννοια στα πλαίσια αυτής της ρητορικής ή αφήγησης είναι αυτή της ελεύθερης βούλησης και του δικαιώματος στην επιλογή. Στην παρούσα ανάλυση υποστηρίζεται ότι αυτή η συστηματική αναβίβαση της ατομικότητας και της «επιλογής» σε λυδία λίθο και απόλυτο κριτήριο για την έγκριση ή μη μιας επιμέρους ιδέας ή πολιτικής και κοινωνικής συμπεριφοράς που επιτελείται σε αυτά τα πλαίσια έχει ως αποτέλεσμα ένα νέο, κατ' επίφαση αριστερό και «προοδευτικό» δογματισμό με ενδεχομένως καταστροφικές για μια ελεύθερη κοινωνία επιπτώσεις. Το σχετικό προπαγανδιζόμενο σόφισμα έχει περίπου ως εξής: «Η ελευθερία του ατόμου είναι ιερή για μια ελεύθερη δυτική κοινωνία. Ελευθερία σημαίνει επιλογές. Άρα οι επιλογές ενός ατόμου είναι ιερές.» Ως «ελευθερία» και «επιλογή» βαφτίζονται διάφορα «δικαιώματα» από το «δικαίωμα» στην δυστυχία της μετανάστευσης μέχρι και το δικαίωμα της επιλογής στην ιδιωτική σφαίρα του ερωτισμού και άλλες καταστάσεις που ως τώρα θεωρούνταν είτε σχετιζόμενες με την (κακή / καλή) τύχη είτε καθαρά με κάτι αδιάφορο κοινωνικά και εντελώς προσωπικό. Στο όνομα αυτής της πρωτοκαθεδρίας της ατομικότητας και της διαφορετικότητας, όμως, παραδόξως, φαίνεται να καταργείται ουσιαστικά η ιδιωτικότητα, ενώ παράλληλα η δημόσια σφαίρα πλέον περιλαμβάνει μια πραγματικότητα και πολλαπλές παράλογες ερμηνείες αλλοιωμένες από αυτή την σύμφυση.

Στο παραπάνω πλαίσιο οι προτιμήσεις ή αλλιώς τα γούστα νομίζονται ως ιερά, ακόμα και αν παρεκκλίνουν από αυτό που έχει υπάρξει ως τώρα ηθικά ή νομικά θεσμισμένο, κάτι που δεν είναι βέβαια ούτε νεωτεριστικό ούτε επιβλαβές, σύμφωνα με την επιχειρούμενη ανάλυση, η οποία όμως υποστηρίζει ότι με βάση αυτό το κεντρικό ιδεολόγημα επιχειρείται η ηθικοποίηση της ίδιας της ανηθικότητας, όχι απλά συμπεριφορών ή ιδεών που ως τώρα είχαν θεσμιστεί ως τέτοια, με αποτέλεσμα την κατάργηση των κριτηρίων και την αέναη παραπομπή στον υποκειμενικό παράγοντα και έναν καθολικό σχετικισμό, ένα πολιτικό «όττω τις έραται» το οποίο ενδεχομένως να δημιουργήσει σοβαρά προβλήματα σε μία κοινωνία η οποία δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς την βασική συμφωνία σε κάποιους κανόνες συμβίωσης (ηθική) και σχετικούς νόμους. Οι ερωτικές προτιμήσεις είναι το συγκεκριμένο παράδειγμα που αναλύεται εκτενέστερα προς επίρρωση αυτής της θέσης, με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης να θέτουν ερωτήματα ως προς την ηλικία αλλά και την συναίνεση που θεωρούνται ηθικά ανεκτά για κάποιον που θέλει να

εκφραστεί σχετικά ενώ τίθεται προς προβληματισμό το ενδεχόμενο μιας μελλοντικής μερικής ή ολικής αλλαγής ακόμα και πάνω στον ορισμό και την ανοχή μίας σήμερα ευτυχώς θεωρούμενης ως απαράδεκτης συμπεριφοράς όπως η παιδοφιλία. Τα ιστορικά παραδείγματα της νομικής αντιμετώπισης της αδερφικής αιμομιξίας αλλά και της ομοφυλοφιλίας (πβ. Nunning 2015) είναι ενδεικτικά. Το τι αποδεχόμαστε ως ερωτικό στην σφαίρα της δημόσιας συζήτησης καθορίζει αποφασιστικά την ευτυχία ή την δυστυχία μας μέσα στην «πόλιν», για αυτό το λόγο το τι πιστεύουμε για τον έρωτα (πβ. Παύλος 2015) τελικά αποτελεί βασικό πολιτικό ζήτημα.

Βιβλιογραφία

J. Bradord de Long and Barry Eichengreen (1991). The Marshall Plan: History's most successful structural adjustment program. NBER No. w3899, National Bureau of Economic Research.

Nunning, Vera (ed.). (2015). Unreliable narration and trustworthiness. Walter de Gruyter, Boston.

Παύλος, Γεώργιος (2015). Γνώση και Έρωτα στην επιστήμη και στην φιλοσοφία. Ομιλία στο 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημολογίας, 22-24 Μαΐου 2015, Καβάλα.

Η ποιότητα της δημοκρατίας μέσα στο σύνταγμα

Συμεών Μαυρίδης, Δρ. Κοινωνικής-Διοίκησης και Πολιτικής Επιστήμης ΔΠΘ – Δικηγόρος,

Μεταδιδακτορικός ερευνητής ΔΠΘ

s.mavridis@hotmail.com

Το σύνταγμα της Ελλάδας βρίσκεται στην κορυφή των κανόνων δικαίου από άποψη τυπικής ισχύος και καθορίζει τα θεμελιώδη δικαιώματα καθώς και τις σχέσεις οργάνωσης και λειτουργίας της πολιτείας. Βασικός πυρήνας του συντάγματος αποτελεί η δημοκρατία καθώς «θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία» (άρ. 1 παρ. 2 Σ.). Εντός μιας δημοκρατίας κρίσιμο στοιχείο θεωρείται η συμμετοχή όσο το δυνατόν περισσότερων ανθρώπων σε όσο το δυνατόν περισσότερα ζητήματα. Η συμμετοχή των πολιτών στην εκλογική διαδικασία δημιουργεί το πλαίσιο άσκησης της νόμιμης εξουσίας. Ακολουθώντας, από τη μελέτη της εξουσίας οδηγούμαστε αναπότρεπτα στις αποδεκτές μορφές και τους τρόπους άσκησης της, δηλαδή στην έννοια του δημοκρατικού πολιτεύματος που εδράζεται στην ισότητα και στη λαϊκή κυριαρχία (Μανωλεδάκης 2005:54).

Δεδομένης της μέγιστης σημασίας των κανόνων δικαίου του συντάγματος, το βάρος των αναλύσεων μετατοπίζεται στην αρχική θέσπιση των συνταγμάτων, δηλαδή στην άσκηση πρωτογενούς συντακτικής εξουσίας καθώς και στη δυνατότητα αναθεώρησής τους μέσω της δευτερογενούς αναθεωρητικής λειτουργίας. Το σύγχρονο όμως ελληνικό σύνταγμα είναι ανελαστικό και αυστηρώς τυπικό. Ο λαός είναι πρακτικά αμέτοχος στις διαδικασίες κατάρτισης των συνταγμάτων, δεν τα επικυρώνει με δημοψηφίσματα, ούτε συμμετέχει ενεργά στη διαδικασία της αναθεώρησης (άρ. 110 Σ.). Δηλαδή, δεν υπάρχει απόλυτη δημοκρατία βάσει της οποίας ο λαός «δύναται να προβαίνει σε συνολική αναθεώρηση του συντάγματος» αλλά περιορισμένη δημοκρατία στην οποία «ο λαός, αυτοπεριοριζόμενος, ψηφίζει σύνταγμα στην αναθεώρηση του οποίου θέτει όρια» (Κοϊμτζόγλου 2005:53).

Το βασικό πρόβλημα ως οφθαλμαπάτη έγκειται στο γεγονός ότι ενώ το πρώτο σύνταγμα ψηφίζεται από τη βουλή δεν επικυρώνεται από το λαό κατά άρθρο ξεχωριστά. Αυτή η πρακτική έχει ως αποτέλεσμα ένας μικρός αριθμός ανθρώπων (όπως είναι για παράδειγμα οι τότε βουλευτές) να δεσμεύουν για ολόκληρες δεκαετίες έναν ολόκληρο πληθυσμό με διατάξεις που απέχουν, συν τω χρόνω, κατά πολύ από το λαϊκό αυθεντικό αισθητήριο αλλά και από τις σύγχρονες εξελίξεις. Ταυτόχρονα, πολλές συνταγματικές διατάξεις χρίζονται ως αιώνιες, δηλαδή ως μη αναθεωρητέες, οι υπόλοιπες δε είναι εξαιρετικά δύσκολο να μεταβληθούν.

Επομένως, η *Θεία συνταγματική αιωνιότητα* συμπορεύεται λανθασμένα με το τέλος της πολιτειακής οργάνωσης τη στιγμή που το τέλος της ιστορίας του Φράνσις Φουκουγιάμα έχει διαψευστεί. Ακόμα, η ακαμψία προσαρμογής του δημοκρατικού αισθητηρίου των συνταγμάτων με τις κοινωνικές εξελίξεις απασφαλίζουν διαρκώς διόδους αυθεντικής επαναστατικής δράσης μέσα σε αυτοαποκαλούμενες δημοκρατίες (βλ. Δημοκρατία της Τυνησίας, Αραβική Δημοκρατία της Αιγύπτου, Αραβική Δημοκρατία της Συρίας κ.ά.). Δηλαδή, εντός δημοκρατιών όπου έχουν θεσπιστεί συντάγματα ξεσπούν βίαια επαναστατικά κινήματα. Με απλά λόγια, η ύπαρξη ενός συντάγματος και ο τίτλος μιας χώρας ως δημοκρατίας δεν σηματοδοτεί τη δημοκρατία ενώ επιπροσθέτως ελλοχεύει περίπτωση βίαιης λαϊκής αντίδρασης λόγω ακριβώς του ευτελισμού της ποιότητας της δημοκρατίας (βλ. πορτοκαλί επανάσταση).

Στην Ελλάδα, το έλλειμα δημοκρατίας έγινε εμφανές με την επίταση της ηθικο-οικονομικής κρίσης, ιδίως μετά το 2009, καθώς η χώρα «αναγκάστηκε» να εκχωρεί διαρκώς κομμάτια της κυριαρχίας και της πολιτικής αυτοτέλειάς της, σε υπερεθνικούς και εξωθεσμικούς φορείς! Η συγκεκριμένη ασυμβατότητα μεταξύ συνταγματικής θεωρίας και καθημερινής βίωσης της δημοκρατίας γρήγορα δέχτηκε τα πυρά της επιστήμης. Η παρούσα εργασία αποσκοπεί να διερευνήσει πώς η συνταγματική ακινησία επηρεάζει την πραγματική εμπέδωση της δημοκρατίας στην Ελλάδα καθώς και τους τυχόν τρόπους υπέρβασης της συνταγματικής αγκύλωσης μεταξύ θεωρίας και καθημερινής πραγματικότητας.

Βιβλιογραφία

- Βιδάλης Τ. (2015) *Ο Πολίτης Πρόεδρος. Γιατί πρέπει να αλλάξουμε πολίτευμα*, Αθήνα: Παπαζήση.
- Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων (2009) *Προσωπικότητες της Πολιτικής και της Επιστήμης 2 - Αλέξανδρος Σβώλος*, Αθήνα: Επτάλοφος Αβεε.
- Κασιμάτης Γ. (2013) 'Έχουμε δημοκρατία ... χωρίς δήμο', *Ελευθεροτυπία*, 3.2.2013, σελ. 9.
- Καστοριάδης Κ. (2006) *Ο πολιτικός του Πλάτωνα*, Αθήνα: Πόλις.
- Κατρούγκαλος Γ. (2013) 'Συντακτική ή Αναθεωρητική;', *Η Αυγή*, 10.03.2013.
- Κοϊμτζόγλου Ι. (2005) *Στοιχεία Δημοσίου Δικαίου*, γ' εκδ., Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Κοντιάδης Ξ. (2015) *Το ανορθολογικό μας Σύνταγμα. Γιατί απέτειχαν οι πολιτικοί θεσμοί;*, Αθήνα: Παπαζήση.
- Μάνεσης Αρ. (1980) 'Το πρόβλημα της ασφάλειας του κράτους και η ελευθερία', *Συνταγματική θεωρία και πράξη*, τόμος Ι, σελ. 390-417, Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Μανωλεδάκης Ι. (2005) 'Δημοκρατία - Ελευθερία - Ασφάλεια. Το τρίπτυχο της ιδανικής πολιτείας', σε Τιμητικό τόμο Ι. για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη, *Δημοκρατία - Ελευθερία - Ασφάλεια*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Πολίτης Γ. (2004) *Το δικαίωμα της πολιτικής ανηπαχής και η φιλοσοφία του John Locke*, Αθήνα: Έννοια.
- Ρουσσώ Ζ. [1762] (2004) *Το Κοινωνικό Συμβόλαιο ή Αρχές Πολιτικού Δικαίου*, Αθήνα: Πόλις.
- Σαβιάνο Ρ. (2013) *Ο αγώνας συνεχίζεται*, Αθήνα: Πατάκη.
- Σπυρόπουλος Φ. (1987) *Το δικαίωμα αντίστασης κατά το άρθρο 120 παρ. 4 του Συντάγματος*, Αθήνα - Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Χριστόπουλος Δ. (2014) 'Οι συγκρουσιακές αποχρώσεις των σχέσεων της πραγματικότητας με τους συνταγματικούς κανόνες', *Βήμα*, 26.01.2014.
- Χρυσόγονος Κ. (2003) *Συνταγματικό Δίκαιο*, Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Χρυσόγονος Κ. (2013) *Η καταστρατήγηση του συντάγματος στην εποχή των μνημονίων*, Αθήνα: Λιβάνη.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Agamben G. [2003] (2007) *Κατάσταση Εξαιρέσης: Όταν η «έκτακτη ανάγκη» μετατρέπει την εξαίρεση σε κανόνα*, Αθήνα: Πατάκη.
- Campbell A. H. (1965) 'Obligation and Obendience to Law', *Maccabaeian Lecture in Juriprudence, Proceedings of the British Academy*, London 1965, pp. 336-355.
- Contiades X. (2013) *Constitutions in the Global Financial Crisis - A Comparative Analysis*, Ashgate.

Ο πολιτικός ουμανισμός του Charles Taylor

Αγλαΐα Μελά

Επίκουρη Καθηγήτρια Πολιτικών Επιστημών ΔΠΘ

liamela@yahoo.com

Ο Taylor κάνει λόγο για μια ιδιόμορφη παθογένεια της νεωτερικότητας και εξετάζει τρία συμπτώματά της: (α) την επικράτηση του ατομικισμού, (β) την ηγεμονία του εργαλειακού λόγου, (γ) την κυριαρχία των απρόσωπων δυνάμεων κηδεμονίας. Στην πραγματικότητα πρόκειται για αλληλοτροφοδοτούμενες τάσεις. Ο ατομικισμός που ωθεί στην πρόσληψη της κοινωνίας εργαλειακά τω τρόπω ενδυναμώνεται, διότι η απουσία αυθεντικής κοινής πράξης στρέφει τους ανθρώπους στην ιδιωτικότητα του εαυτού τους, με συνέπεια να κυριαρχούν θεωρήσεις διαδικασιακού τύπου, οι οποίες προβάλλουν την αξία της ουδετερότητας που εναρμονίζεται με την ατομικιστική σκοπιά.

Ο Taylor διαπιστώνει ένα είδος λήθης που πλήττει τις συγκροτησιακές αξίες της νεωτερικότητας και ζητά αυτές να έλθουν στο φως. Κατά την προσέγγιση των ηθικοπολιτικών ζητημάτων οφείλουμε να συμπεριλάβουμε κάποιες τουλάχιστον ισχυρές αξιολογήσεις, ώστε να είναι δυνατή η δικαιολόγηση. Στο πλαίσιο της νεοαριστοτελικής προσέγγισης του Taylor και σε αντίθεση προς την ατομικιστική θέση, η οποία, κατά τον φιλόσοφο, στις μέρες μας εκτρέπεται σε αμιγή εγωισμό, ο άνθρωπος εκλαμβάνεται ως κοινωνικό και πολιτικό ον. Κατά τον Taylor, απαιτείται η διαμόρφωση ενός κοινού προγράμματος μέσω της ενδυνάμωσης της δημοκρατικής πράξης με παράλληλη ανανομηματοδότηση της τεχνολογίας. Αυτό προϋποθέτει κοινή πολιτική δράση για την αντιστροφή των τάσεων, τις οποίες δημιουργούν η αγορά και το γραφειοκρατικό κράτος και οι οποίες ενισχύουν τον ατομικισμό και την εργαλειακή προσέγγιση. Η κοινή δράση απαιτεί υπέρβαση του κατακερματισμού και του παρεπόμενου αισθήματος αδυναμίας, δηλαδή των κινδύνων που προέρχονται από τις απρόσωπες δυνάμεις κηδεμονίας που λειτουργούν εντός της δημοκρατίας. Σε αυτή τη βάση ο Taylor καλεί σε *lotta continua*, θέτοντας ως στόχο ένα έργο αποκατάστασης των νεωτερικών αξιών που μπορεί να εμπνεύσει την αναθεώρηση των πρακτικών μας και με αυτό τον τρόπο προσεγγίζει τον πολιτικό ουμανισμό.

Βιβλιογραφία

Taylor, Charles,

Πηγές του εαυτού: η γένεση της νεωτερικής ταυτότητας. Μτφρ. Ξενοφών Κομνηνός. (Αθήνα: Ίνδικτος, 2007).

Πολυπολιτισμικότητα: Εξετάζοντας την πολιτική της αναγνώρισης. Μτφρ. Φιλήμων Παιονίδης. (Αθήνα: Πόλις, 1997).

Οι δυσανεξίες της νεωτερικότητας. Μτφρ. Μιχάλης Πάγκαλος. (Αθήνα: Εκκρεμές, 2006).

Μια κοσμική εποχή. Μτφρ. Ξενοφών Κομνηνός. (Αθήνα: Ίνδικτος, 2015).

Στενές επαφές τρίτου τύπου; Η κουλτούρα στις Διεθνείς Σχέσεις

Κυριάκος Μικέλης

Λέκτορας Διεθνών Σχέσεων, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

kmikelis@uom.edu.gr

Μία εκ των πολλών και ποικίλων εξελίξεων στην επιστήμη των Διεθνών Σχέσεων (πρώτιστο αντικείμενο των οποίων αποτελούν οι διακρατικές σχέσεις) αφορά την ανάδειξη της λεγόμενης

‘πολιτιστικής/πολιτισμικής στροφής’ στη διεθνή θεωρία, ιδίως κατά τη μετά-ψυχροπολεμική εποχή. Η ανακοίνωση συνοψίζει -με αναστοχαστική διάθεση- το περιεχόμενο, τα χαρακτηριστικά και τα επιστημολογικά διακυβεύματα της εν λόγω στροφής. Ο σύνδεσμος των Διεθνών Σχέσεων με τις σπουδές για τον πολιτισμό/κουλτούρα και ειδικότερα για την τέχνη σχετίζεται προφανώς με την πολιτιστική εξωτερική πολιτική και με την κουλτούρα ως εργαλείο της διεθνούς πολιτικής, αλλά δεν εξαντλείται εκεί. Ενδεικτικά, επεκτείνεται στην πολιτική διαχείριση των ζητημάτων σχετικά με την πολιτιστική ποικιλότητα και στην αναγνώριση της διεθνούς πολιτικής ως φαινομένου που επηρεάζεται από το πολιτισμικό υπόβαθρο των δρώντων. Εν προκειμένω, θεωρείται σημαντική η ανάδειξη της κουλτούρας ως ερμηνευτικού πλαισίου για την κατανόηση της συμπεριφοράς στο διεθνές γίνεσθαι. Από την άλλη πλευρά, είναι χαρακτηριστικό το μεθοδολογικό άνοιγμα της διεθνολογίας στις τέχνες και στη λογοτεχνία και στις λογοτεχνικές σπουδές με σκοπό την αναδιατύπωση των οντολογικών προβληματισμών του κλάδου και την προώθηση της διεπιστημονικότητας. Εδώ, εμπίπτει η αύξηση του ενδιαφέροντος για την αναπαράσταση της διεθνούς πολιτικής στην τέχνη (π.χ. κινηματογράφος και λογοτεχνία), στο πλαίσιο μιας ερμηνευτικής διαδικασίας που αποσκοπεί στη διεξαγωγή συμπερασμάτων για την κοινωνική και πολιτική αλληλεπίδραση αλλά και τις προοπτικές της κυριαρχίας. Συνοψίζοντας, στην ανακοίνωση θίγονται τα ανωτέρω, υπό το πρίσμα της συμπερίληψης της κουλτούρας στην ανάλυση της διεθνούς πολιτικής. Δεδομένης και της πολυσημίας της πρώτης έννοιας (πνευματική ανάπτυξη, τρόπος ζωής, τέχνη, σύστημα νοσηματοδότησης), η ως άνω συμπερίληψη είναι πολυδιάστατη. Συνολικά, η πολιτισμική διαφορά διαδραματίζει σημαντικό ρόλο για την ύπαρξη πολλών εθνών, αλλά κρίσιμο ερώτημα συνιστά το αν η διεθνής συμπεριφορά των κρατών υπόκειται σε γενικούς κανόνες ή μήπως επηρεάζεται άμεσα από συγκεκριμένες πολιτισμικές διαφορές; Προφανώς, δεν υπάρχουν τόσοι τρόποι διεξαγωγής των διεθνών σχέσεων (ή αντίστοιχες νοοτροπίες) όσα και τα έθνη του κόσμου. Ωστόσο, τα οικουμενικά αναλυτικά πλαίσια και πρακτικές προκύπτουν όχι από το μηδέν αλλά από μία συνεχή όσμωση ποικίλων προσεγγίσεων, συχνά με διαφορετική πολιτισμική προέλευση.

Βιβλιογραφία

- Holden, G. (2010) World Politics, World Literature, World Cinema. *Global Society*, 24(3), 381-400
- Lebow, N. (2008) *A Cultural Theory of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press
- Murden, S. (2013) Η Κουλτούρα στις Παγκόσμιες Υποθέσεις. Στο Baylis, S., Smith, S., & Owens, P. (επιμ.) *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής: Μια Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα: Επίκεντρο, σελ. 570-589
- Reeves, J. (2004) *Culture and International Relations: Narratives, Natives and Tourists*. London: Routledge
- Sachleben, M. (2014) *World Politics on Screen. Understanding IR Through Popular Culture*, Lexington: The University Press of Kentucky
- Smith, A.D. (2008) *The Cultural Foundations of Nations. Hierarchy, Covenant, and Republic*. Malden: Blackwell
- Sondhaus, L. (2006). *Strategic culture and ways of war*. London: Routledge
- Valbjorn, M. (2008) Before, During and after the Cultural Turn. *International Review of Sociology*, 18, 1, 55-82.
- Βασιλειάδης, Ν. και Μπουτσιούκη, Σ. (επιμ.) (2016) *Πολιτιστική Διπλωματία. Ελληνικές και Διεθνείς Διαστάσεις*. Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα (πρόγραμμα Κάλλιπος. https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/4424/1/15527_Vasileiadis%20Total-KOY.pdf) και ενδεικτικά τα κεφ. 7 (Μακρής, Σ. *Πολιτισμός και Διεθνείς Σχέσεις*, 159-174) & 9 (Μικέλης, Κ. *Ο Πολιτισμός στην Παγκόσμια Πολιτική: Θεωρία και Πράξη*, 189-215)
- Κουτσοπανάγου, Γ. (2013) Εισαγωγή στην Ελληνική Έκδοση. Η Παράμετρος ‘Κουλτούρα’ ως Ερμηνευτικό Εργαλείο στην Ιστορική Ανάλυση. Στο Ninkovich, F. *Η Διπλωματία των Ιδεών. Η Εξωτερική Πολιτική και οι Πολιτιστικές Σχέσεις των ΗΠΑ, 1938-1950*. Αθήνα: Παπαζήσης, σελ. 11-38
- Τζουμάκα, Ε. (2005) *Πολιτιστική Διπλωματία: Διεθνή Δεδομένα και Ελληνικές Προοπτικές*. Αθήνα: Σιδέρης

Ο σύγχρονος ρόλος της Εκπαίδευσης

Χαράλαμπος Μιχαηλίδης

Σύμβουλος Ακαδημαϊκής & Επαγγελματικής Σταδιοδρομίας

New York College

michailidis@nyc.gr

Η σύγχρονη πραγματικότητα καθορίζεται από ένα σύνθετο πλέγμα δυνάμεων, δημιουργώντας νέες απαιτήσεις και συνθήκες για το σύγχρονο άνθρωπο. Αφενός, συνθήκες διεθνοποίησης, πολυπολιτισμικότητας και ανταλλαγής ιδεών και αφετέρου φόβο για τη νέα αυτή κοινωνική πραγματικότητα, που σαν μέγερη συνθλίβει την ατομικότητα και την ετερότητα, αφομοιώνοντας κουλτούρες, γλώσσες, θρησκείες, ήθη και έθιμα. Στο πλαίσιο, λοιπόν, μιας τέτοιας κοινωνίας, πιο «ψηφιακής», πιο επιστημονικής, και δημοκρατικής αλλά συνάμα πρακτικά εχθρικής προς την ετερότητα (όπως μαρτυρούν τα αυξανόμενα ποσοστά ρατσισμού ακόμα και στις πολιτισμένες κοινωνίες και οι πολιτικές αφομοίωσης των μεταναστών), υπερκαταναλωτικής, και βάνουσα ανταγωνιστικής, ο σύγχρονος άνθρωπος αποπροσανατολίζεται και θυματοποιείται στο βωμό του χρήματος, του ανταγωνισμού και του lifestyle, καλούμενος να επιβιώσει, να αγωνιστεί και να ευτυχήσει. Η κρίση της οικονομίας που βιώνουμε, δεν είναι μόνο υλικής φύσης. Είναι πρωτίστως πνευματικής. Σημαίνει και συνεπάγεται απουσία νοηματοδότησης της ζωής μας. Είναι λοιπόν καιρός να επανεξετάσουμε το ρόλο της Εκπαίδευσης και ποια είναι η σχέση της με την κοινωνία και πολιτική, προκειμένου να ξεκαθαρίσουμε τη σύγχυση των ιδεών μας και τις αλλοπρόσαλλες ενέργειες στις οποίες αυτή η σύγχυση μας οδηγεί.

Θέμα της παρουσίασης αυτής, λοιπόν, είναι η μελέτη του ρόλου της Εκπαίδευσης στη νέα αυτή παγκοσμιοποιημένη κοινωνία, διότι το φιλοσοφικό ζήτημα αναφορικά με τους σκοπούς και τα ιδεώδη της Εκπαίδευσης αποκτά σήμερα ιδιαίτερη οξύτητα. Ορόσημο για τον παγκόσμιο πολιτισμό και ειδικότερα για την Εκπαίδευση αποτελεί ο 5ος π.Χ. αιώνας της κλασικής Ελλάδας. Στην αρχαία Αθήνα καθιερώνεται ένα εκπαιδευτικό σύστημα με βασικές συνιστώσες τις γραμματικές γνώσεις, τη μουσική αγωγή και τη γύμναση του σώματος, που αποτελεί τη βάση της εκπαίδευσης μέχρι σήμερα, ενώ η εισαγωγή του παιδιού στις ηθικές αξίες ξεκινούσε από το οικείο περιβάλλον. Ο σκοπός της αγωγής ήταν η ελεύθερη ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας, η αρμονική και τέλεια ανάπτυξη σώματος και πνεύματος. Σημαντικό ρόλο σ' αυτή την προσπάθεια για την καλλιέργεια των παιδιών έχουν οι δάσκαλοι, που εξειδικεύουν τον τρόπο και το περιεχόμενο της διδασκαλίας, με αποκορύφωμα την εκπαιδευτική αντίληψη των μεγάλων φιλοσόφων. Όπως αναφέρει ο Πλάτωνας: «Στην Αθήνα, οι άνθρωποι με φροντίδα και επιμέλεια διδάσκουν και νοθετούν τα παιδιά. Πρώτα πρώτα η τροφός, η μητέρα, ο παιδαγωγός και ο ίδιος ο πατέρας φροντίζουν πως θα γίνει καλό παιδί, διδάσκοντάς του το δίκαιο και το άδικο, το ωραίο και το άσχημο. Ύστερα απ' αυτά, όταν τα παιδιά φτάσουν στην κατάλληλη ηλικία, οι γονείς τα στέλνουν στα σπίτια των δασκάλων, όπου οι γραμματιστές φροντίζουν να μάθουν γραφή και ανάγνωση, οι κιθαριστές με το να διδάσκουν λύρα τα κάνουν πιο εκλεπτυσμένα και προσπαθούν να εξοικειώσουν την ψυχή τους με το ρυθμό και την αρμονία.» (Πλάτων, Πρωταγόρας 325c-326c (ελεύθερη μετάφραση)).

Η εκπαιδευτική διαδικασία, δεν πρέπει συνεπώς να είναι μόνο ζήτημα εξάσκησης του νου. Η εξάσκηση συντελεί μεν στην αποτελεσματικότητα, αλλά δεν φέρνει την πληρότητα. Ένας νους που έχει απλώς και μόνο εξασκηθεί, είναι μια συνέχιση του παρελθόντος, και ένας τέτοιος νους δεν μπορεί ποτέ να ανακαλύψει το καινούργιο. Αναμφισβήτητα, η γνώση και η εξειδίκευση είναι απολύτως αναγκαίες, αλλά το να δίνει κανείς την κυριότερη σημασία μόνο σε αυτές, τον οδηγεί σε αδιέξοδο. Το έργο της Εκπαίδευσης

είναι να δημιουργεί ανθρώπινα όντα που να είναι ακέραια, και επομένως νοήμονα. Η απλή απόκτηση διπλωμάτων, αυξάνει τη μηχανιστική ικανότητα, αλλά δεν εξασφαλίζει τη Νοημοσύνη. Νοημοσύνη δεν είναι μόνο οι πληροφορίες και δεν αποκτάται από τα βιβλία. Ένας που δεν έχει σπουδάσει μπορεί να έχει περισσότερη Νοημοσύνη από τον πολυμαθή. Τις εξετάσεις και τους βαθμούς τα έχουμε κάνει κριτήριο της Νοημοσύνης, και έχουμε αναπτύξει ένα «πονηρό» νου, που αποφεύγει τα ζωτικά ανθρώπινα και κοινωνικά ζητήματα. Νοημοσύνη, είναι η ικανότητα να αντιλαμβανόμαστε το «ουσιώδες», και η Εκπαίδευση, πρέπει να αποσκοπεί στο «ξύπνημα» αυτής της ικανότητας στον εαυτό μας και στους άλλους.

**Αριστοτέλους Πολιτικά: «Η απουσία μεσαίου στρώματος
ως αιτία των στάσεων στις πόλεις. Μέτρα επίλυσης του προβλήματος»**

Στυλιανή Μπάρτζου

Φιλολόγος-Αρχαιολόγος, Υπ. Δρ. Ιστορίας της Τέχνης ΑΠΘ

smpartzo@gmail.com, smpartzo@hist.auth.gr

Στόχο του πονήματος αποτελεί η διάγνωση των αιτιών, όσο και οι προτεινόμενες θεραπείες για την αντιμετώπιση των ασθενειών του κοινωνικού συνόλου όπως καταγράφονται στο σύγγραμμα του Αριστοτέλη. Εκφράζεται η τελεολογική αντίληψη όσον αφορά την εφαρμογή, καθώς η ηθική ταυτίζεται με την πολιτική αρετή ως ποιητική της ευδαιμονίας, η οποία μπορεί να εξασφαλιστεί μέσω της αυτάρκειας του κοινωνικού συνόλου. Ο Αριστοτέλης μάλιστα επιδιώκει την ευδαιμονία για όλους τους πολίτες μιας πόλης και θεωρεί ότι αυτή μπορεί να εξασφαλιστεί με την ύπαρξη διευρυμένου μεσαίου στρώματος. Η μεσαία αυτή τάξη, θεμελιωμένη στο φιλοσοφικό υπόβαθρο του Αριστοτέλη της θεωρίας της μεσότητας, ορίζεται περισσότερο με όρους πολιτικούς παρά οικονομικούς, καθώς θεωρεί ότι οι συγκρούσεις προκαλούνται κυρίως εξαιτίας της άνισης και αναξιοκρατικής κατανομής των αξιωμάτων παρά του πλούτου. Επιπλέον η μεσαία τάξη αποτελεί την εγγύηση πολιτικής σταθερότητας, καθώς λειτουργεί ως ασφαλιστική δικλείδα ανάμεσα σε ακραίες κοινωνικές ομάδες, ενώ αίτημα του φιλοσόφου αποτελεί η οικονομική ευημερία της πόλης την οποία δικαιούνται να απολαύουν οι πολίτες μέσα στο πλαίσιο του νόμου και της δικαιοσύνης.

Αντίθετα θεωρεί ότι όταν υπάρχει αδικία στη νομή και την απόλαυση των αγαθών εξαιτίας των κοινωνικών διακρίσεων και της ανισότητας προκαλείται όξυνση των κοινωνικών συγκρούσεων, ενώ μια εξέγερση σε πολιτικό επίπεδο είναι συνάρτηση τριών παραγόντων: ανισότητα και αδικία που προκαλεί το πολιτικό σύστημα, προσδοκία μελλοντικών πλεονεκτημάτων, εκμετάλλευση ευκαιριών. Στη συνέχεια ο φιλόσοφος διερευνώντας μέτρα θεραπείας του προβλήματος προβαίνει στη διάκριση των πολιτευμάτων και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι μια πόλη μπορεί να κυβερνηθεί άριστα αν αυτοί που κατέχουν την εξουσία αποσκοπούν στην ευημερία του συνόλου και όχι στην εξυπηρέτηση των προσωπικών τους συμφερόντων. Προτείνει αρχικά ως ιδανικό πολίτευμα τη βασιλεία, αφού η υπερβατική αρετή είναι το πιο πιθανό ότι υπάρχει σ' έναν μόνο άνθρωπο, το οποίο όμως απορρίπτει ως ουτοπικό και γιατί ο μονάρχης μπορεί να καταληφθεί από πάθος. Στη συνέχεια αντιπροτείνει ως καλύτερο δυνατό πολίτευμα την «πολιτεία», την καλώς νοούμενη δημοκρατία, με την ευρεία συμμετοχή των πολιτών- με την προϋπόθεση

ότι η φρόνηση και η αρετή είναι αθροιστικά μεγέθη- με βάση τον νόμο δίνοντας παράλληλα έμφαση στην παιδεία ως προϋπόθεση για την ευδαιμονία. Η συνάθροιση των πολιτών πρέπει να είναι μια συμμαχία ελευθέρων ανθρώπων που έχουν τη δυνατότητα ν' αναλάβουν ένα αξίωμα και να υπακούουν σε κάθε εξουσία με στόχο την ομόνοια και τη φιλία, ως εχέγγυα της κοινωνικής και πολιτικής αρμονίας. Ωστόσο ενισχύει το πολιτικό αυτό μοντέλο με μια δόση αριστοκρατίας με αποτέλεσμα να καταλήγει σε ένα μεικτό πολίτευμα: η θέληση της πλειοψηφίας είναι καθοριστική, αλλά οι ολιγαρχικές δομές συνίστανται στη διανομή των αξιωμάτων σύμφωνα με τις αξίες.

Τέλος εξετάζεται η διαχρονική ισχύς της αριστοτελικής αντίληψης. Μολονότι εδραιώθηκαν μακράιωνες απολυταρχίες και μοναρχίες στον δυτικό κόσμο, ο Διαφωτισμός επανέφερε στο προσκήνιο τις πολιτικές αντιλήψεις του Αριστοτέλη και συνέβαλε στη δημιουργία των αστικών κρατών. Ωστόσο η αντίληψη αυτή αποκτά περισσότερο δεοντολογικό χαρακτήρα παρά οντολογικό καθώς η δημοκρατία είναι αντιπροσωπευτική και οι εκάστοτε κυβερνώντες επιδιώκουν κυρίως τη συσώρευση δύναμης και πλούτου με στόχο τη διατήρηση της εξουσίας.

Βιβλιογραφία

Λιανός Θ.Π., 2012	Λιανός Θ.Π., <i>Η Πολιτική Οικονομία του Αριστοτέλη</i> , Αθήνα 2012
Barker E., 1918	Barker E., <i>Greek Political Theory. Plato and his predecessors</i> , Λονδίνο 1918
Barker E., 1959	Barker E., <i>The Political Thought of Plato and Aristotle</i> , Νέα Υόρκη 1959
Düring I., 2000	Düring I., <i>Ο Αριστοτέλης. Παρουσίαση και ερμηνεία της σκέψης του</i> , (μετάφρ. Κοτζιά- Παντελή Π.), τμ.Α, Αθήνα 2000
Düring I., 1999	Düring I., <i>Ο Αριστοτέλης. Παρουσίαση και ερμηνεία της σκέψης του</i> , (μετάφρ. Γεωργίου- Κατσιβελα Α.), τμ.Β, Αθήνα 2000
Finley M.I., 1983	Finley M.I., <i>Politics in the Ancient World</i> , Κέμπριτζ 1983
von Fritz K., 1954	von Fritz K., <i>The theory of the mixed constitution in antiquity: a critical analysis of Polybius' Political ideas</i> , Νέα Υόρκη 1954
Hasebroek J., 1978	Hasebroek J., <i>Trade and Politics in ancient Greece</i> , Σικάγο 1978
Kullmann W., 2003	Kullmann W., <i>Η πολιτική σκέψη του Αριστοτέλη</i> , (μετάφρ. Ρεγκάκος Α.), Αθήνα 2003
Newman W., L., 1973	Newman W., L., <i>The Politics of Aristotle</i> , τμ., I-IV, Νέα Υόρκη 1973
Ober J., 1989	Ober J., <i>Mass and elite in democratic Athens: rhetoric, ideology and the power of the people</i> , Πρίνστον 1989
Ross W.D., 1991	Ross W.D., <i>Αριστοτέλης</i> , (μεταφρ. Μήτσου Μ.), Αθήνα 1991
Sabine G.H., 1937	Sabine G.H., <i>A history of Political Theory</i> , Νέα Υόρκη 1937
Sinclair T.A., 1951	Sinclair T.A., <i>A history of Greek Political Thought</i> , Λονδίνο 1951
Schofield M., 1997	Schofield M., <i>Η στωική ιδέα της πόλης</i> , (μετάφρ. Μπάλλα Χ.) Αθήνα 1997

Άρχων και αρχόμενος στην πλατωνική και αριστοτελική φιλοσοφία: οι σχέσεις μεταξύ αρχόντων και αρχόμενων στην πλατωνική ιδανική πολιτεία και οι έννοιες αρετής και ευδαιμονίας στην αριστοτελική δημοκρατική πολιτεία

Ιωάννης Μποϊτσης

Υπ. Δρ. Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

impoitsis@hotmail.com

Στην παρούσα εργασία θα εξετάσουμε τις έννοιες του *άρχοντος* και του *αρχόμενου*, αρχικά στην πλατωνική και έπειτα στην αριστοτελική φιλοσοφία. Θα ξεκινήσουμε με το μύθο του σπηλαίου και τον ρόλο του «λυτρωτή» φιλοσόφου, ο οποίος εφόσον καταφέρει να απελευθερωθεί από τα δεσμά του κόσμου των αισθήσεων, επιτυγχάνει τη θέαση του αληθινού κόσμου των ιδεών. Αυτή ακριβώς η επαφή του με την

αλήθεια είναι που τον νομιμοποιεί, ώστε να γίνει φιλόσοφος-βασιλεύς στην ιδανική πολιτεία του Πλάτωνα, γιατί ποιος είναι καταλληλότερος να κυβερνήσει και να οδηγήσει τους απλούς ανθρώπους-δεσμώτες στην αρετή του πραγματικού κόσμου, αν όχι ο φιλόσοφος. Γι' αυτό και στην ιδανική πολιτεία, η εύρυθμη λειτουργία της πόλης ορίζεται από τον διαχωρισμό των πολιτών στις τρεις τάξεις (δημιουργοί, φύλακες, φιλόσοφοι-βασιλείς) και στην υπακοή της κάθε τάξης, στην ανώτερη αυτής. Συνεπώς υπάρχει μια μεταφυσική σχέση μεταξύ φιλοσόφων και αλήθειας-θείου όπου καθορίζει τις σχέσεις των αρχόντων με τους αρχόμενους.

Επειτα θα προχωρήσουμε στην εξέταση της αριστοτελικής θεώρησης της δημοκρατίας, όπου διακρίνουμε μια εντελώς διαφορετική διάσταση. Εκεί όλοι οι πολίτες οφείλουν να είναι ικανοί ώστε να μετέχουν κρίσεως και αρχής. Δεν υπάρχει η έννοια του πεφωτισμένου ηγέτη, αλλά η πολιτεία που σκοπός της είναι να παράξει ενάρετους πολίτες με αυξημένη τη συναίσθηση της κοινωνικής προσφοράς έναντι των συμπολιτών τους. Όμως το ζήτημα είναι ο τελικός σκοπός της δημοκρατικής πολιτείας. Σε αντίθεση με πιο σύγχρονους διανοητές, όπως ο Τόμας Χόμπς, οι οποίοι εντοπίζουν τον σκοπό της πολιτείας στη ρύθμιση και καθορισμό των ατομικών ελευθεριών των πολιτών, στη ρύθμιση των εμπορικών σχέσεων και στην εξασφάλιση της υλικής ευμάρειας της κοινότητας, ο Αριστοτέλης ακολουθεί μια προσέγγιση λιγότερο υλιστική και περισσότερο μεταφυσική. Σκοπός της πολιτείας είναι η ευδαιμονία των πολιτών, όπου όταν επιτευχθεί, θα έχει ως αποτέλεσμα και την ευδαιμονία της πόλης. Εδώ θα εξεταστεί η αριστοτελική ευδαιμονία η οποία βασίζεται όχι τόσο στην υλική ευμάρεια (παρότι θεωρεί πως καλό είναι ο κάθε άνθρωπος να έχει τόσα όσα τους αρκούν για να έχει μια άνετη ζωή) αλλά περισσότερο στην άσκηση του μέτρου στην καθημερινή ζωή.

Στα συμπεράσματα, θα γίνει αναφορά στα κοινά και διαφορετικά σημεία μεταξύ πλατωνικής και αριστοτελικής θεώρησης, καθώς και μια σύγκριση της σημερινής έννοιας της δημοκρατίας με αυτήν της αριστοτελικής θεώρησης και αναφορά στην πλατωνική έννοια του επαΐοντος-φιλοσόφου με τη σημερινή έννοια του επαγγελματία-τεχνοκράτη πολιτικού.

Το τοπίο ως πολιτικός προσδιορισμός του τόπου: Νεότερες τοπιακές θεωρήσεις και νεωτερικά, αστικά πολιτικά ήθη

Κωνσταντίνος Μωραΐτης
Δρ. Αρχιτέκτων Μηχανικός

Καθηγητής Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε.Μ. Πολυτεχνείου
mor@arsisarc.gr

Αποδίδουμε στα σύγχρονα περιβαλλοντικά αιτήματα χαρακτήρα πολιτικό, αναγνωρίζοντας πως προσεγγίζουν έτσι τον όρο «τοπίο». Πως προσεγγίζουν δηλαδή έναν όρο που δηλώνει το υλικό υπόβαθρο του τόπου, φυσικό και ανθρωπογενές, συσχετίζοντάς το όμως άμεσα με τον πολιτισμό που εκφέρεται στον τόπο αυτό, συγκροτώντας ότι πληρέστερα αποκαλούμε «πολιτισμικό τοπίο – cultural landscape».

Δεν έχει εντούτοις με έμφαση επισημανθεί πως η τέχνη του τοπίου, όπως αναπτύσσεται κατά την ιταλική Αναγέννηση ήδη, για να εξελιχθεί σταδιακά ως τις ημέρες μας, αποτελεί εμβληματική πολιτική έκφραση του νεότερου Δυτικού πολιτισμού. Αποτελούν, οι αντίστοιχες διαμορφώσεις «πολιτικό θέατρο – theatrum politicum», περιγράφοντας ταυτόχρονα τις νεότερες συνθήκες παραγωγικού και τεχνολογικού

ελέγχου του φυσικού πεδίου, όπως και τα ιδιαίτερα, κάθε φορά, πολιτικά ήθη των κοινωνιών. Γεννημένες μαζί με την πρώτη συγκρότηση ισχυρών αστικών στρωμάτων στην ιταλική χερσόνησο του 15^{ου} αιώνα, η νεότερη τοπιοτεχνία και κηποτεχνία θα χρησιμοποιηθούν για να προβάλλουν την αίγλη των ισχυρών πολιτικών και εκκλησιαστικών ανδρών της Αναγέννησης, πλαισιώνοντας τις νέες μεθόδους παραγωγικής εκμετάλλευσης της υπαίθρου. Στη συνέχεια θα μεταναστεύσουν δυτικότερα, ακολουθώντας οδούς πολιτικών συσχετισμών ανάμεσα στους μεγάλους ηγεμονικούς οίκους, προκειμένου να προβάλλουν, κατά την περίοδο του Baroque, την ισχύ των βασιλείων.

Οι διεκδικήσεις του Διαφωτισμού και η ανάπτυξη του Εμπειρισμού, επέβαλαν στον σχεδιασμό του τοπίου φυσικότερες, «ελεύθερες» προσεγγίσεις διαμόρφωσης, συσχετίζοντάς τις όχι μόνο με τον σεβασμό για τις φυσικές διεργασίες, αλλά επίσης με τα «φιλελεύθερα» πολιτικά πρότυπα της αστικής τάξης και με την αναφορά στον νεοκλασικισμό, με το Αρκαδικό ιδεώδες και με την επίκληση του ελληνικού τοπίου ως εξιδανικευμένου πεδίου γέννησης της αρχαίας ελληνικής δημοκρατίας. Θα ακολουθήσουν η ρομαντική αντίρρηση, η απόρριψη των πρώτων μεγάλων περιβαλλοντικών καταστροφών που είχε προκαλέσει η βιομηχανική επανάσταση και η αποστροφή για τις άθλιες συνθήκες διαβίωσης στις υποβαθμισμένες περιοχές των Δυτικών μεγαλουπόλεων. Θα οδηγηθούν τότε οι Δυτικές κοινωνίες στην αποδοχή του «υψηλού» χαρακτήρα της φύσης, στη θετική αξιολόγηση του αδιαμόρφωτου φυσικού τοπίου εκτός των αστικών περιοχών και στην πρώτη εκτεταμένη σχεδίαση και διαμόρφωση πάρκων και «πράσινων» δικτύων στο εσωτερικό των πόλεων, συσχετισμένων με το νεωτερικό ήθος αστικής πολιτικής πρόνοιας.

Ανατρέχοντας στην περίοδο αυτή, στο δεύτερο ήμισυ του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου}, μπορούμε επομένως να εντοπίσουμε προσεγγίσεις, τις οποίες η σύγχρονη «τοπιακή πολεοδομία» επιβάλλει στις μέρες μας ως κεντρικές, για τον σύγχρονο σχεδιασμό των πόλεων, τονίζοντας την ταυτόχρονη περιβαλλοντική και πολιτική σημασία τους. Τονίζοντας δηλαδή, πως ο πολιτικός σεβασμός στην ποιότητα ζωής, οφείλει να είναι περιβαλλοντικά και τοπιακά ευαίσθητος.

Βιβλιογραφία

- Γιακωβάκη Νάσια, 2006. *Ευρώπη μέσω Ελλάδας. Μια καμπή στην ευρωπαϊκή αυτοσυνείδηση. 17ος – 18ος αιώνας*. Αθήνα: Εστία.
- Καββαθάς, Διονύσης (επιμ.), 2004. *Το Τοπίο. Georg Simmel, Joachim Ritter, Ernst H. Gombrich*. Αθήνα: Ποταμός.
- Κονδύλης, Παναγιώτης, 2008. *Ο νεοελληνικός Διαφωτισμός – Οι φιλοσοφικές ιδέες*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Goethe, Johann Wolfgang von, 2010. *Φάουστ – Μέρος Β΄*, μετ. Δ. Λάμψα. Αθήνα: Ελευθεροτυπία-Δωδώνη.
- Μωραϊτης, Κωνσταντίνος, 2012. *Το τοπίο πολιτιστικός προσδιορισμός του τόπου - Παρουσίαση και θεωρητικός συσχετισμός των σημαντικότερων νεότερων προσεγγίσεων της τοπιακής επεξεργασίας του τόπου*. Αθήνα: Διδακτορική Διατριβή στη Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών ΕΜΠ.
- Μωραϊτης, Κωνσταντίνος. 2013. "Greek landscape and the formation of modern Western civilization". Στην περιοδική έκδοση Sustainable Development, Culture, Traditions Journal - Volume 2/2013 (ISSN 2241-4010.) Σύρος: Ινστιτούτο Έρευνας Βιώσιμης Ανάπτυξης, Πολιτισμού και Παράδοσης Κέντρου Ιστορικών Μελετών Καθολικής Επισκοπής Σύρου (KIMKEΣ).
- Shelley, Mary, 1992. *Frankenstein, or the Modern Prometheus*. Oxford: Oxford Univ. Press.
- Starobinski, Jean, 1979. *1789, Les emblèmes de la raison*. Paris: Éd. Flammarion.
- Walpole, Horace, 1771 - 1904 (επαν.). *Essay on Modern Gardening*. Pennsylvania: The Kirgate Press.

Η έννοια της ελευθερίας και της ισότητας στον Αριστοτέλη και τον Κορνήλιο Καστοριάδη

Αναστασία Οικονόμου, Δρ. Φιλοσοφίας

Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης Δυτικής Αττικής

oikonomounatasa1@gmail.com

Στα *Πολιτικά* του Αριστοτέλους, οι αρχές της ελευθερίας και της ισότητας, αποτελούν δύο βασικούς όρους που συνδέονται άμεσα με την έννοια του πολίτη. Σύμφωνα με το φιλόσοφο, ως ελευθερία ορίζεται α) η δυνατότητα όλων των πολιτών να ασκούν διαδοχικά την εξουσία (*Πολιτικά*, Z1, 1317b 2-3), β) η επιλογή τους να ζουν όπως θέλουν. Τον ορισμό αυτό της ελευθερίας φαίνεται να αποδέχονται οι υποστηρικτές της δημοκρατικής πολιτείας. Η έννοια της δημοκρατικής ελευθερίας, ως ίσης συμμετοχής όλων των ελευθέρων στην άσκηση της κυβερνητικής εξουσίας, υπόκειται σε κριτική από τον Αριστοτέλη, ο οποίος προεσβεύει ότι η άκρατη δημοκρατία αντιτίθεται προς το κοινό συμφέρον, αφού ορίζει κακώς την ελευθερία (*Πολιτικά*, E9, 1310a 26-28).

Η ισότητα είναι η αναγνώριση ίσων δικαιωμάτων σ' ό,τι αφορά στη συμμετοχή των πολιτών στη διακυβέρνηση της πόλεως. Ο Σταγειριώτης διατείνεται πως υπάρχουν δύο είδη ισότητας, η ισότητα ως προς την ποσότητα και η ισότητα ως προς την αξία (*Πολιτικά*, E1, 1301b 32 κ.ε.). Η δημοκρατία θέτει ως ύψιστη αρχή την αριθμητική ισότητα που συνεπάγεται την ισονομία, την ισοτιμία της ψήφου και την ισότητα των ευκαιριών για την ανάδειξη των πολιτών στα δημόσια αξιώματα. (*Πολιτικά*, Z1, 1318a 7-10). Ο Αριστοτέλης αναφέρει επίσης πως η έννοια της ισότητας ερμηνεύεται με διαφορετικό τρόπο από το κάθε πολίτευμα, σύμφωνα δηλαδή με τους ιδιαίτερους στόχους και τα συμφέροντά του. Η παρερμηνεία αυτή καθίσταται επικίνδυνη για το πολίτευμα, γ' αυτό ο φιλόσοφος προτείνει «σε άλλα να χρησιμοποιούμε την αριθμητική ισότητα και σε άλλα την κατ' αξίαν» (*Πολιτικά*, E1, 1302a 8-9). Η εφαρμογή του «κατ' αξίαν ίσου, σημαίνει ότι οι βέλτιστοι ασκούν την εξουσία και λαμβάνουν τις αποφάσεις (*Πολιτικά*, Γ13, 1284b 25-34).

Ο Κορνήλιος Καστοριάδης, έχοντας επηρεαστεί από την αριστοτελική πολιτική φιλοσοφία, θεωρεί ότι η ελευθερία και η ισότητα είναι έννοιες αλληλένδετες, των οποίων η επίτευξη επιδιώκεται παράλληλα (*Χώροι του ανθρώπου*, σ. 214). Για το σύγχρονο στοχαστή, η ισότητα αφορά στη δυνατότητα ίσης συμμετοχής όλων στη θέσμιση της κοινωνίας – όπως άλλωστε πίστευε και ο Αριστοτέλης – ενώ η ελευθερία στη δυνατότητα αμφισβήτησης και επιλογής των νόμων (*Οι ομιλίες στην Ελλάδα*, σ. 121). Ο φιλόσοφος επισημαίνει ότι στη σύγχρονη πραγματικότητα δύσκολα μπορεί να επιτευχθεί η πολιτική ισότητα από τη στιγμή που υπάρχουν οικονομικές ανισότητες. Έτσι οι άνθρωποι οι οποίοι έχουν στα χέρια τους την οικονομική δύναμη, θα τη μετατρέψουν και σε πολιτική δύναμη, με αποτέλεσμα να δημιουργείται μια πολιτική ολιγαρχία, καθώς οι πολλοί υποτάσσονται στη βούληση των ολίγων. Κατά συνέπεια, περιστελλεται και η ελευθερία των πολλών, αφού μόνο θεωρητικά καλούνται ελεύθεροι πολίτες, ενώ στην ουσία καθίστανται σκλάβοι των οικονομικά ισχυρών (*Οι ομιλίες στην Ελλάδα*, σ. 122). Ο Καστοριάδης συσχετίζει την ισότητα με τη δικαιοσύνη και συμφωνεί με την άποψη του Αριστοτέλους ότι θα πρέπει να αναγνωρίζονται και να εφαρμόζονται και οι δυο ισότητες, η αριθμητική και η γεωμετρική ή αναλογική (*Χώροι του ανθρώπου*, σ. 227). Επιπλέον, συνδέει την ελευθερία και την ισότητα με την αυτονομία, αφού η τελευταία προϋποθέτει την ικανότητα των ανθρώπων να αυτοκυβερνώνται και αυτό γίνεται μόνο όταν όλοι οι πολίτες συμμετέχουν εξίσου στη διακυβέρνηση των κοινών υποθέσεων.

Βιβλιογραφία

Aristotle Politics, Books III and IV, translated with introduction and comments by R. Robinson, Oxford, 1962.

Aristotle Politics, Loeb Classical Library, translated by H. Rackham, Harvard University Press, τ. 21, London, 1932, Reprinted 1990⁸.

- Αριστοτέλους, *Πολιτικά*, W. D. Ross, Oxonii e Typographeo Clarendoniano, First published 1957, Last published 1962.
- Καστοριάδη Κ., *Χώροι του ανθρώπου*, μτφρ. Ζήσης Σαρίκας, Ύψιλον, Αθήνα 1995.
- Καστοριάδη Κ., *Ανθρωπολογία, Πολιτική, Φιλοσοφία*, Ύψιλον, Αθήνα 2001.
- Καστοριάδη Κ., *Η αρχαία ελληνική δημοκρατία και η σημασία της για μας σήμερα*, Ύψιλον, Αθήνα, 1999.
- Καστοριάδη Κ., *Η ελληνική πόλις και η δημιουργία της δημοκρατίας*, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Αθήνα, 1993.
- Καστοριάδη Κ., *Οι ομιλίες στην Ελλάδα*, επιμ. Μ. Κυρτζάκη, εκδ. Ύψιλον, Αθήνα 1990.
- Καστοριάδη Κ., *Σταυροδρόμια του λαβύρινθου*, μτφρ. Ζήσης Σαρίκας, Ύψιλον, Αθήνα 1991.
- Οικονόμου Α., *Οι επιδράσεις της φιλοσοφίας του Αριστοτέλους στο έργο του Κορνήλιου Καστοριάδη*, Διδ. διατριβή, Αθήνα 2015.
- Οικονόμου Γ., «Πολιτεία και παιδεία του Αριστοτέλη», *Φιλοσοφία και Παιδεία*, τεύχος 7, Ιανουάριος 1997.
- Οικονόμου Γ., *Η άμεση δημοκρατία και η κριτική του Αριστοτέλη*, Παπαζήση, Αθήνα 2007.
- Τάση Θ., *Καστοριάδης*, Ευρασία, Αθήνα 2007.

Η άμεση δημοκρατία και οι εχθροί της

Γιώργος Ν. Οικονόμου
 Δρ. Φιλοσοφίας-Συγγραφέας
 yoroiko@yahoo.gr

Στο ερώτημα «τι δει το κύριον είναι της πόλεως» η άμεση δημοκρατία είναι το μόνο πολίτευμα το οποίο απαντά σαφώς και κατηγορηματικώς ότι το κύριον της πόλεως πρέπει να είναι ο δήμος. Όλα τα υπόλοιπα πολιτεύματα υιοθετούν αντιδημοκρατικές πρακτικές, με τον ένα ή τον άλλον τρόπο, σε μικρό ή μεγάλο βαθμό. Έτσι το νεωτερικό αντιπροσωπευτικό πολίτευμα συγκροτήθηκε σε ένα αντιδημοκρατικό πλαίσιο, αυτοπροσδιοριζόμενο όμως στην πορεία ως δημοκρατικό. Είναι λοιπόν αναγκαίο να συζητηθούν και να διευκρινισθούν μια σειρά ζητημάτων που επανέρχονται στην πολιτική συζήτηση σχετικά με τη δημοκρατία και μάλιστα σε μία εποχή που η κρίση της αντιπροσώπευσης διαπερνά τις κοινωνίες και ανοίγει δρόμους σε εθνικιστικές, ρατσιστικές, ξενοφοβικές τάσεις, σε θρησκευτικές μισαλλοδοξίες και ακροδεξιές βαρβαρότητες.

Στη βάση αυτή, η ουσιαστική πολιτική συζήτηση θα προωθηθεί εάν προσδιορισθούν με όση δυνατή ακρίβεια όχι οι εμφανείς παραδοσιακοί εχθροί της δημοκρατίας – δικτατορία, φασισμός, ναζισμός, λενινισμός/σταλινισμός -, αλλά και οι αφανείς που χρησιμοποιούν μία ρητορική περί δημοκρατίας και περί λαϊκών συμφερόντων, αλλά στην ουσία βρίσκονται στον αντίποδά τους. Σε αυτούς τους τελευταίους εστιάζει η εισήγησή μου. Διερευνά αφ' ενός τις ολιγαρχικές πρακτικές των αντιπροσωπευτικών πολιτευμάτων και αφ' ετέρου τις αντιδημοκρατικές θεωρίες και ιδεολογίες φιλοσόφων και θεωρητικών.

Συγκεκριμένα, διερευνά τον αρνητικό ρόλο των κομμάτων, των αντιπροσώπων, της γραφειοκρατίας και των εκλογών στο δημοκρατικό ιδεώδες. Καθώς επίσης τον ρόλο γνωστών στοχαστών στη συγκάλυψη των δημοκρατικών αρχών και ιδεών. Αυτή η κριτική διερεύνηση είναι απαραίτητη για τη δημιουργία μιας άλλης πολιτικής αντίληψης και πρακτικής στην πορεία προς τη δημοκρατία.

Αριστοτέλης, Χέγκελ και η σχολή του Φυσικού Δικαίου

Φίλιππος Παϊπέτης

Δρ. Φιλοσοφίας, ΕΚΠΑ

fpaipetis@gmail.com

Αντικείμενο της ανακοίνωσής μας, στη βάση μιας απόπειρας εμβάθυνσης ορισμένων ουσιωδών σημείων ταύτισης και διαφοράς της αριστοτελικής και της εγελιανής πολιτικής θεωρίας, θα είναι μια εισαγωγική εξέταση των στοιχείων παραλληλισμού μεταξύ της αριστοτελικής κριτικής του αποκαλούμενου «αρχαίου Διαφωτισμού» και της εγελιανής πρόσληψης του νεότερου φυσικού δικαίου. Φύση και φυσικό αποτελούν τους θεμελιώδεις όρους που χρησιμεύουν στον Αριστοτέλη ως αρχή, στην απώτερη κατεύθυνση προς τον προσδιορισμό της ουσίας της ηθικής σχέσης μεταξύ Κράτους και ατόμου, μιας λογικής εξαγωγής του νόηματος της γένεσης του Κράτους. Η εναντιούμενη στον αναδυόμενο από την εποχή του Πλάτωνα ατομικισμό κεντρική θέση του Αριστοτέλη σύμφωνα με την οποία το Κράτος αποτελεί μια φύσει και όχι μια οφειλόμενη στη συναίνεση των ατόμων πραγματικότητα, αφορμάται από την ιδέα ότι αυτό αντλεί τη διαμόρφωσή του από τις εγγενείς στην ουσιωδώς πολιτική φύση του ανθρώπου απαιτήσεις αυτής. Αναγιγνώσκοντας την ιστορία της πολιτικής φιλοσοφίας από το εγελιανό τέλος της προς την ελληνική, κορυφούμενη διά του Αριστοτέλους, απαρχή της, η πολιτική σκέψη του Χέγκελ διατηρεί απέναντι σ' εκείνη του σύγχρονου φυσικού δικαίου την ίδια, τηρουμένων των αναλογιών αντιθετική σχέση της αριστοτελικής έννοιας του Κράτους στις συμβασιακές αντιλήψεις περί αυτού. Εκείνο που στη σύγχρονη εποχή της πολιτικής ιστορίας αντιπροσώπευε για τον Χέγκελ η κατ' ουσίαν ατομοκεντρική θεωρία του Ρουσσώ ως κατευθυντήρια αρχή της θεμελίωσης του Κράτους, αντιπροσώπευαν για τον Αριστοτέλη οι Σοφιστές και οι οπαδοί του Αντισθένη, ούτως ώστε αν αυτοί-εδώ είναι οι άμεσα αρχαίοι πρόδρομοι του Ρουσσώ, αυτός-εκεί είναι, κατά μια ουσιώδη έννοια, ο άμεσα κύριος πρόδρομος του Χέγκελ. Είναι αναντιρρήτως στην αριστοτελική θεώρηση της πόλεως ως πραγμάτωσης του πολιτικού νόηματος της κοινωνίας που φανερώνεται ένα από τα ουσιωδέστερα σημεία της παρακαταθήκης που άφησε ο Αριστοτέλης στον Χέγκελ, στο πλαίσιο της οποίας η αριστοτελική ανάλυση της σχέσης μεταξύ πόλεως και προπολιτικών μορφών κοινότητας με ιεραρχικώς φορτισμένους όρους γένους/είδους προκαταβάλλει την αναλυόμενη με όρους θεμελίου/θεμελιωμένου εγελιανή σύλληψη της διάρθρωσης Κράτους, οικογένειας και αστικής κοινωνίας, ήτοι της διαλεκτικής σχέσης του πολιτικού και του κοινωνικο-οικονομικού άλλου του. Ασφαλώς, στον ορίζοντα του κοινού τους εγχειρήματος αιτιολόγησης του Κράτους βάσει της ιδέας περί της εντός αυτού και μόνο δυνατότητας πραγμάτωσης ενός υπέρτατου ηθικού σκοπού, μη ταυτοσημώς σε αμφοτέρους επιτοπισμένου («ευδαιμονία»-«ελευθερία»), ο Αριστοτέλης και ο Χέγκελ διαμοιράζονται από κοινού την σύλληψη του Κράτους ως της τελειότερης, ορθολογικότερης μορφής κοινωνικής πραγματικότητας. Ωστόσο, κομβικό σημείο εννόησης της εγελιανής πολιτικο-ιστορικής σκέψης αποτελεί η ομολογή αυτής ανάγνωση του αιτήματός της μιας, εμπειριέχουσας την διαφορά μεταξύ της αριστοτελικής εξύψωσης του πολιτικού και της καντιανο-ρουσσώϊκής εξύψωσης της ελεύθερης βούλησης, πραγμάτωσης της ταυτότητας του αρχαίου κρατισμού και του σύγχρονου ανθρωπισμού. Η εν πολλοίς μεριμνώσα για την διαμόρφωση μιας δημοκρατικής αντίληψης της έννοιας του πολίτη, μετανεωτερική πολιτική διάνοηση δεν θα όφειλε να ανατρέξει στην πολιτική θεωρία του Αριστοτέλη αποκλείοντας από το πεδίο της ή σμικρύνονοντας την εγελιανή συνεισφορά· ωστόσο η επίκληση από τη σύγχρονη σκέψη της πολιτικής φιλοσοφίας του Χέγκελ δεν θα μπορούσε να είναι εποικοδομητική χωρίς την κατανόηση της αριστοτελικής στιγμής αυτής-εδώ.

Οι σχέσεις Κράτους - Εκκλησίας στο ελληνικό κράτος

Ελένη Παλιούρα

Ασκούμενη Δικηγόρος, Μτπ. Φοιτήτρια Νομικής Αθηνών

elenielena448@gmail.com

Από την ίδρυση του ελληνικού κράτους το 1830 έως σήμερα, ένας σημαντικός παράγων των πολιτικοκοινωνικών εξελίξεων υπήρξε η διαμόρφωση των σχέσεων μεταξύ δύο πυλώνων εξουσίας, του κράτους και της εκκλησίας, σχέσεις οι οποίες πέρα από τη νομική τους βάση (υπό το καθεστώς του ισχύοντος Συντάγματος ρυθμίζονται κατ' αρχήν στο άρθρο 3) εμπίπτουν σε ένα ευρύ φάσμα ιστορικών και πολιτικών εξελίξεων.

Βασικός σταθμός στη διαμόρφωση των σχέσεων αυτών υπήρξε η αυτόβουλη ανακήρυξη της Εκκλησίας της Ελλάδος ως αυτοκέφαλης το 1833 με τη Διακήρυξη περί ανεξαρτησίας, επί Όθωνος, και οι τριβές που προκλήθηκαν με αυτή την ενέργεια τόσο στο εσωτερικό της εκκλησίας και του κράτους, αφού δημιουργήθηκαν δύο πλευρές, μία υπέρ της αυτοκεφαλίας της εκκλησίας της Ελλάδος και μία κατά, όσο και στις σχέσεις μεταξύ Εκκλησίας της Ελλάδος και Οικουμενικού Πατριαρχείου, οι οποίες εν τέλει αποκαταστάθηκαν με την έκδοση του Πατριαρχικού και Συνοδικού Τόμου του 1850, με τον οποίο ανακηρυσσόταν το πρώτον η Εκκλησία της Ελλάδος αυτοκέφαλη. Ο τόμος του 1850 μαζί με τη συνοδική Πράξη του 1928 που αφορά τις Μητροπόλεις των Νέων Χωρών, αποτελούν δύο μη κρατικά κανονιστικά κείμενα (δύο κανονιστικά κείμενα της εκκλησιαστικής δικαιοταξίας), που αφενός τυγχάνουν συνταγματικής κατοχύρωσης, αφετέρου υπήρξαν το έναυσμα διενέξεων, όπως το ζήτημα της μετάθεσης του μητροπολίτη Ανθιμου από τη μητρόπολη Αλεξανδρουπόλεως στη μητρόπολη Θεσσαλονίκης (όχι λόγω της ίδιας της μετάθεσης που αποτελεί τρόπο πλήρωσης χηρεύουσας μητροπόλεως, αλλά εξαιτίας της ασυμφωνίας με τον Ε' όρο της Πράξης του 1928), και η προσβολή της εκλογής του Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος Χριστόδουλου στο Συμβούλιο της Επικρατείας, που είναι το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο της Ελλάδας.

Η ιστορική διαδρομή από τη γέννηση του ελληνικού κράτους έως σήμερα καταδεικνύει την έντονη επιρροή ποιμεναρχών της Εκκλησίας της Ελλάδος στα πολιτικά δρώμενα με χαρακτηριστικά παραδείγματα τον Αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό, που εκτός από καθήκοντα αντιβασιλέα διετέλεσε και πρωθυπουργός της Ελλάδος για διάστημα ενός περίπου μήνα, τον αρχιεπίσκοπο Ιάκωβο, ο οποίος δέχθηκε έντονα πυρά λόγω της προτάσεώς του για τη δημιουργία μιας εκκλησιαστικής τράπεζας, με αποτέλεσμα η ενθρόνισή του να τελεστεί με αστυνομική φύλαξη, αλλά και τον αρχιεπίσκοπο Χριστόδουλο, ο οποίος επέδειξε ενεργή συμμετοχή στα κοινά με πιο γνωστή τη δράση του κατά της μη αναγραφής του θρησκευματος στα δελτία αστυνομικής ταυτότητας.

Σε μια εποχή, λοιπόν, στην οποία η πλειονότητα μιλάει για χωρισμό Κράτους – Εκκλησίας, θα πρέπει να διερευνηθούν τα όρια μιας τέτοιας ενέργειας, καθώς και ο πολιτικοκοινωνικός της αντίκτυπος, ενώ δεν είναι σκόπιμο να παραλειφθούν οι ιστορικοπολιτικές συνθήκες διαμόρφωσης του ισχύοντος πλέγματος σχέσεων των ως άνω αναφερόμενων θεσμών, συνθήκες οι οποίες διέφεραν σε έτερες χώρες κυρίως του ευρωπαϊκού κόσμου και γι αυτό το λόγο οι σχέσεις κράτους εκκλησίας σε αυτές διακρίνονται από πολυμορφία, εντός του πλαισίου πάντα της διεθνώς πλέον κατοχυρωμένης, τόσο σε επίπεδο νομικώς δεσμευτικών κειμένων, όσο και σε επίπεδο ηθικοπολιτικώς μόνο δεσμευτικών διακηρύξεων, θρησκευτικής ελευθερίας. Η Εκκλησία, λοιπόν, είναι σαφώς ένας πνευματικός οργανισμός. Εύλογη, ωστόσο, θα ήταν η διερεύνηση του αν διαθέτει θέση στο πολιτικό προσκήνιο. Η ιστορική πραγματικότητα αποδεικνύει πως

ναι. Ποια, όμως, μπορεί να είναι η θέση και ο ρόλος της σε συνάρτηση με την κρατική εξουσία;

Βιβλιογραφία

- Βενιζέλος Ευάγγελος, *Οι Σχέσεις Κράτους και Εκκλησίας*, Θεσσαλονίκη 2000.
- Κυριαζόπουλος Κυριάκος, *Κράτη και Θρησκείματα στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2007.
- Μανιτάκης Αντώνης, *Οι Σχέσεις της Εκκλησίας με το Κράτος – Έθνος*, Αθήνα 2000.
- Παπαγεωργίου Γ. Κωνσταντίνος, *Εκκλησιαστικό Δίκαιο – Θεωρία και Νομολογία*, Θεσσαλονίκη 2013.
- Προκόπιος, Μητροπολίτης Φιλίππων, Νεαπόλεως & Θάσου, *Συστήματα Σχέσεων Εκκλησίας και Πολιτείας, Μορφαί του Χωρισμού*, Καβάλα 1987.
- Σταθόπουλος Π. Μιχαήλ, *Σχέσεις Πολιτείας και Εκκλησίας*, Αθήνα – Κομοτηνή 1993.
- Τρωιάνος Ν. Σπυρίδων, *Ψηφίδες Ιστορίας του Δικαίου Απώτερης και Νεότερης*, Αθήνα 2013.
- Τρωιάνος Ν. Σπυρίδων – Δημακοπούλου Γ. Χαρίκλεια, *Εκκλησία και Πολιτεία – Οι Σχέσεις τους κατά το 19^ο αιώνα (1833-1852)*, Αθήνα 1999.
- Τρωιάνος Ν. Σπυρίδων – Πουλής Α. Γεώργιος, *Εκκλησιαστικό Δίκαιο*, Αθήνα – Κομοτηνή 2003.
- Τσιρώνης Αθ. Θεοδόσης, *Εκκλησία Πολιτευόμενη – ο πολιτικός λόγος και ρόλος της Εκκλησίας της Ελλάδος (1913-1941)*, Θεσσαλονίκη 2010.

Ελλήνων και Ρωμηών Ελεύθερη Δημοκρατική Κοινοπολιτεία:

Μία σύγχρονη πολιτειολογική πρόταση

Γιώργος Παύλος

Αν. Καθηγητής Φυσικής και Φιλοσοφίας, ΔΠΘ

gpavlos@ee.duth.gr

Ζούμε μία από τις μεγαλύτερες κρίσεις και προκλήσεις της ιστορίας. Η ελευθερία, η ύπαρξη και η αξιοπρέπεια του ανθρώπου διακυβεύονται σε παγκόσμιο επίπεδο. Κάθε ευαίσθητος και αισθαντικός άνθρωπος ανεξαρτήτως χρώματος και φυλής, θρησκείας και προέλευσης οφείλει να αντισταθεί στον διωγμό του ανθρώπου και της ελευθερίας του από την ιστορία στην επερχόμενη απανθρωποποίηση του πλανήτη. Εμείς ως Έλληνες και ως Ορθόδοξοι Χριστιανοί γνωρίζουμε με γνώση αδιάψευστο πώς Το Υπέρτατο Μυστήριο τού Τρισυπόστατου και Προσωπικά Ζώντος Θεού είναι η Μοναδική βάση για την αληθινή Δημοκρατία και την αληθινή Κοινωνία ζώντων και ελεύθερων προσώπων-πολιτών. Αυτή την ιστορική στιγμή ο ορθόδοξος ελληνισμός ως εμπειρία ζωής και εμπειρία ελευθερίας είναι η μόνη δύναμη αντίστασης στην βίαια επιβαλλόμενη παγκόσμια σύγχρονη κολεκτίβα ανθρώπων δούλων και στον σύγχρονο οικονομικά, πολιτικά και στρατιωτικά επιβαλλόμενο Μεσαιωνικό Νεοφεουδαρχισμό. Με την έννοια αυτή η μετοχή των χριστιανών στην πολιτική, την αληθή πολιτική ως πράξη υπέρ του ανθρώπου και της πόλης του, όχι μόνο δεν είναι πολυτέλεια αλλά ανάγκη ζωής και χριστιανικού χρέους.

Σήμερα όσο ποτέ άλλοτε είναι ανάγκη για μια νέα πολιτική θεωρία και κυρίως έναν αληθινά ανθρώπινο πολιτικό χάρτη, όπου το μυστήριο του ανθρώπου-πρόσωπο, δηλαδή το μυστήριο της ύπαρξης του κάθε ανθρώπινου πλάσματος δεν υποτάσσεται σε κανένα απρόσωπο σύστημα και σε κανέναν απρόσωπο κερδοσκοπισμό, διεθνιστικό, εθνικιστικό, οικονομικό, θρησκευτικό ή όποιον άλλο. Η ουσία της πολιτικής θεωρίας και πράξης είναι η ολική υπαρξιακή μεταστροφή και οντολογική μετάνοια αποστροφής του κακού και της αδικίας σε όλες των τής εκδοχές. Στην ελληνική πολιτειολογία η Δικαιοσύνη ταυτίζεται με τον Λόγο-Λογικό και η αδικία με το άλογο-παράλογο. Ο Λόγος λέγει-συλλέγει και ενοποιεί τα όντα. Το

άλογο σκορπίζει και διαλύει τα όντα στο χάος-μη ον. Ο εθνικισμός, ο φυλετισμός, ο ρατσισμός, ο φασισμός, ο απρόσωπος κερδοσκοπικός διεθνισμός ή ο καπιταλιστικός ατομοκεντρισμός, ο απρόσωπος σοσιαλισμός κομμουνισμός, αλλά και κάθε μεσσιανισμός-κολεκτιβισμός θρησκευτικός ή άθεος, χριστιανικός, μουσουλμανικός, τεχνοκρατικός-τεχνολογικός, επιστημονικός, οικονομικός, δεν είναι παρά η απειλή προς τον ζωντανό και προσωπικά ελεύθερο, Συμπαντικά αναντικατάστατο και ιστορικά ανεπανάληπτο άνθρωπο, τον άνθρωπο με όνομα και ταυτότητα. Δηλαδή απειλή προς την αληθινή δημοκρατία και την αληθινή πόλη των ονομάτων.

Στόχοι εν περιλήψει: (α) Να αλλάξει ο πολιτικός χάρτης της Ελλάδας προκειμένου να υπάρξει αληθής δημοκρατία αρίστων επιλεγόμενων από όλο τον ελληνικό λαό της Ελλάδας και της ομογένειας, **(β)** Να συναντηθούν οι Έλληνες της Ελλάδας και της Ομογένειας σε ένα κοινό όραμα συνεργασίας και αναγέννησης της πατρίδας των προς όφελος των ιδίων αλλά και όλων των ανθρώπων, **(γ)** Να λειτουργήσει αφυπνιστικά ο διαχρονικός Ελληνικός πολιτισμός και η διαχρονική εθνική ταυτότητα ως η βάση αληθινής παγκοσμιοποίησης και δημιουργικής συνάντησης ανθρώπων, λαών και πολιτισμών, **(δ)** Να επαναϊδρυθεί η Ελληνική πολιτεία και η Ελληνική πολιτική λειτουργία ως ιερό λειτούργημα ανιδιοτελούς προσφοράς στο κοινό καλό, **(ε)** Να καταργηθεί ο μονότονος, κουραστικός και ανθελληνικός πολιτικός κομματικός διπολισμός και η πολιτική οικογενειοκρατία και να λειτουργήσει η πραγματική πολιτική αγορά της πόλης, ως δημοκρατία αρίστων, **(ς)** Να διασωθεί η Ελληνική δημογραφία, η Ελληνική Δημοκρατία, Γεωγραφία, Οικονομία-επιχειρηματικότητα, αλλά πρωτίστως η Ελληνική και Ορθόδοξη διαχρονική Ταυτότητα από τον Όμηρο μέχρι σήμερα, **(ζ)** Να λειτουργήσει η Ελληνική Ιστορία και η Ελλάδα ως αληθής Δημοκρατία, Εθνική Αυτονομία και Ελευθερία, ως ατομική, κοινωνική και πολιτική αρετή, ανιδιοτέλειας, παιδείας, ανθρωπιάς και φιλοτίμου, **(η)** Να καταστεί η Ελλάδα Παγκόσμιο Σχολείο και Κέντρο Πολιτισμού, Παιδείας, Επιστήμης, γνώσης και Ανθρωπιάς, **(θ)** Να αναπτυχθούν διεθνείς συνεργασίες πολιτιστικές, εκπαιδευτικές, οικονομικές, και άλλες, **(ι)** Να αναπτυχθεί και να αξιοποιηθεί δημοκρατικά ο Εθνικός φυσικός πλούτος, υλικός και πνευματικός χάριν όλων των Ελλήνων, αλλά και όλων των ανθρώπων, **(ια)** Να συναντηθούν ειρηνικά και να συνεργαστούν δημιουργικά οι Ορθόδοξοι λαοί των Βαλκανίων και της Ανατολής, **(ιβ)** Να αναπτυχθεί υγιής, ειρηνική, δημοκρατική και δημιουργική συνεργασία πολιτισμική, οικονομική, επιστημονική με τον Ισλαμικό κόσμο, **(ιγ)** Να αποκεντρωθεί η πολιτική λειτουργία σε όλη την ελληνική περιφέρεια μέσω τοπικών λαϊκών Βουλών και αξιοποίησης όλου του ελληνικού και ανθρώπινου δυναμικού, **(ιδ)** Να αναπτυχθεί ο θεσμός της ανοικτής πολιτικής παιδείας-εκπαίδευσης και υπευθυνότητας σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, αλλά και σε όλη την ελληνική κοινωνία.

**Αρχαιοελληνική πόλις και χριστιανισμός.
Πολιτική φιλοσοφία και θρησκεία στον πρώιμο Hegel**

Κοσμάς Ρασπίτσος

Δρ. Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου, Freiburg im Breisgau

Πανεπιστήμιο Αθηνών

kosmasraspitsos@gmail.com

Αντικείμενο της παρούσας ανακοίνωσης είναι η σύμπλεξη πολιτικής φιλοσοφίας και θεολογίας/θρησκευσιολογίας στον Γερμανό φιλόσοφο *G.W.F. Hegel*, όπως αυτή εντοπίζεται σε μία ομάδα από τα λιγότερο γνωστά του πρώιμα αποσπάσματα με θέμα την σύγκριση του χριστιανισμού προς τη θρησκευτικότητα της αρχαίας ελληνικής πόλεως (*G.W.F. Hegel, Frühe Schriften, Suhrkamp, Frankfurt a.M. 1994*).

Τα πρώιμα αυτά κείμενα του περιώνυμου Γερμανού φιλοσόφου συνιστούν μία διεισδυτική φιλοσοφική διαύγαση του ιστορικού και πολιτισμικού χαρακτήρα του φαινομένου της θρησκείας, με βασικό παράδειγμα τον χριστιανισμό, και αναδεικνύουν ως κεντρικό τους μοτίβο τον πολιτικό – κοινοτικό χαρακτήρα της θρησκείας. Η πολιτική-κοινοτική λειτουργία του θρησκευτικού είναι αυτό που κεντρίζει το ενθουσιώδες ενδιαφέρον του νεαρού θιασώτη των ιδεών της Γαλλικής Επανάστασης, του Διαφωτισμού και της φιλοσοφίας του Immanuel Kant και του Jean-Jacques Rousseau. Η έννοια της κοινότητας και η θρησκεία ως αρμός και συνεκτική δύναμή της συνιστούν και την αφετηρία για τη σύγκριση μεταξύ χριστιανισμού και θρησκευτικότητας στην αρχαία ελληνική πόλιν. Ο δημόσιος ρόλος των θρησκευτικών εορτών στην αρχαία πόλιν και η κατεξοχήν πολιτική τους λειτουργία αντιπαρατίθεται με τον κατά Hegel ιδιωτικό χαρακτήρα του Χριστιανισμού και εναρμονίζοντας το έλλογο στοιχείο στον άνθρωπο με τις αισθήσεις κατακτά το ιδεώδες μία ηθικής και πολιτικής κοινότητας που εδραιώνεται στον ανθρώπινο λόγο και την ελευθερία.

Τα εν λόγω αποσπάσματα, αλλά και οι φιλοσοφικές, θρησκευσιολογικές και πολιτικές αντιλήψεις του Έγγελου πριν την εποχή της «Φαινομενολογίας του Πνεύματος» εντάσσονται σε μία γενικότερη φιλοσοφική διερεύνηση της αρχαίας ελληνικής πόλεως, η οποία υπερβαίνει τα όρια ενός ιστορικού-ερμηνευτικού εγχειρήματος και θα μπορούσε κάλλιστα να ισχυριστεί κανείς ότι αποτελεί μία αυτόνομη και πρωτογενή φιλοσοφική κατηγορία με βασικό στόχο την αναζήτηση ενός εναλλακτικού φιλοσοφικού-πολιτικού και ανθρωπολογικού παραδείγματος. Ο τρόπος δηλαδή, με τον οποίο ερμηνεύτηκε και ενίοτε κατασκευάστηκε το αρχαιοελληνικό παρελθόν στη φιλοσοφική σκέψη, μπορεί να διαβαστεί αντίστροφα ως αντικαθρέφτισμα μίας φιλοσοφικής κριτικής σε κεντρικά προτάγματα της νεωτερικότητας. Σε ένα τέτοιο πλαίσιο καθίσταται εφικτή και μία διαφορετική, πέρα από τα καθιερωμένα, ανάγνωση του κλασικιστικού γερμανικού-ευρωπαϊκού ιδεώδους περί της αρχαίας Ελλάδας. Ο νεαρός Hegel συνιστά τη γόνιμη αφετηρία μίας φιλοσοφικής εξέλιξης που ανανεώνει-μεταμορφώνει την γραμμή Winckelmann, Goethe, Schiller, εμπλουτίζεται και διαφοροποιείται στη «φιλοσοφική ποίηση» του Friedrich Hölderlin, κορυφώνεται εικονοκλαστικά στον Friedrich Nietzsche και εξακολουθεί ακόμη και στον εικοστό αιώνα, βρίσκοντας ολοκληρωμένη φιλοσοφική έκφραση στο έργο του Martin Heidegger.

Εν κατακλείδι δεν θα ήταν υπερβολή να τονίσουμε ότι με αυτά τα δεδομένα διαφαίνεται εδώ και ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ελληνική έρευνα, καθώς ένα ελάχιστο μελετημένο τμήμα φιλοσοφικού περιεχομένου προστίθεται στο ψηφιδωτό του γερμανικού-ευρωπαϊκού ιδεώδους περί της αρχαίας Ελλάδας συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στην αρτιότερη κατανόηση των συμφραζομένων, εντός των οποίων

αρθρώνεται η νεοελληνική εθνική, πολιτιστική, αλλά και πολιτική ταυτότητα, καθώς και ο τρόπος, με τον οποίο αντιλαμβάνεται κυρίως η δυτική Ευρώπη την νεώτερη Ελλάδα.

Το πολιτικό σύστημα του Βελγίου και η συνεισφορά του στην εξέλιξη της Δημοκρατίας

Σουζάνα Σεϊτανίδου

Πολιτικός Επιστήμονας

sousana.seitanidou@gmail.com

«Αυτό που είναι αξιοθαύμαστο για το Βέλγιο δεν είναι ότι είναι μια πολιτιστικά διαιρεμένη κοινωνία- οι περισσότερες από τις χώρες του σύγχρονου κόσμου χωρίζονται σε ξεχωριστές και διακριτές πολιτιστικές, θρησκευτικές ή εθνοτικές κοινότητες, αλλά ότι οι πολιτιστικές κοινότητες συνυπάρχουν ειρηνικά και δημοκρατικά. Ακόμη περισσότερο, το Βέλγιο νομιμοποιείται να ισχυριστεί ότι είναι το πιο ενδεδειγμένο είδος της δημοκρατίας που είναι κατάλληλο για βαθιά διαιρεμένες κοινωνίες στον σύγχρονο κόσμο». Ακόμα, το βελγικό πολιτικό παράδειγμα της λειτουργίας της (Ομόσπονδης) δημοκρατίας, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για συγκριτική μελέτη και ανάλυση.

Η πολιτική ιστορία του Βελγίου, ξεκίνησε μετά την πανωλεθρία του στρατού του Ναπολέοντα του Γ', στο Βατερλό. Το 1805, ένα μανιφέστο δημιουργήθηκε από τον "Prince of Orange" για να ενώσει και να κυβερνήσει τους κατοίκους του Βασιλείου των Κάτω Χωρών και τους Ολλανδούς μετά από 200 χρόνια χωριστής ζωής. Αυτή είναι η στιγμή της γέννησης της βελγικής εθνότητας, η στιγμή της γένεσης του βελγικού έθνους. Παρόλα αυτά η κοινωνία ήταν διαιρεμένη πολιτισμικά, γλωσσικά και θρησκευτικά. Οι βασικές αυτές διαφορές δημιουργούσαν αντιπαλότητες διότι οι «άλλοι» ήταν διαφορετικοί. Το νέο κράτος δεν δημιουργήθηκε για να στεγάσει ένα έθνος, αλλά χρησιμοποιήθηκε ως μέσο για να δημιουργήσει ένα έθνος μέσα στο κράτος, ενώνοντας δύο διαφορετικές εθνότητες. Αυτή η έννοια του έθνους που δημιουργήθηκε με την τη σύσταση του νέου κράτους, έδωσε διαφορετική σημασία στις έννοιες των λέξεων «εμείς» και οι «άλλοι», έδωσαν την έννοια της βελγικής ιθαγενείας. Στα χρόνια (1815-1830) οι Βέλγοι έδειξαν ότι είναι περισσότερο Βέλγοι από ποτέ. Στην μεσαιωνική Ευρώπη βλέπουμε τους Βέλγους να ενώνονται κάτω από κάθε ξένη απειλή για την ανεξαρτησία τους. Το Βέλγιο είναι μια χώρα η οποία δημιουργήθηκε για να εξασφαλίσει μια ουδέτερη ζώνη μεταξύ της Γαλλίας, των Κατοίκων των Κάτω Χωρών και του Βασιλείου της Ολλανδίας. Οι Βέλγοι γνώριζαν από την πρώτη στιγμή της ίδρυσης του κράτους ότι ήταν ένα ουδέτερο νέο κράτος-έθνος και η πολιτική τους ανάπτυξη ως κράτος θα επιτυγχάνονταν μόνο μέσω της «αρχής του συμβιβασμού», η οποία θα στηρίζονταν στην πλήρη κατανόηση αυτής της αρχής. Αλλιώς το κράτος θα έπαυε να υπάρχει. Επομένως οι Βέλγοι, κατανόησαν έγκαιρα, ότι για να υπερασπιστούν την ανεξαρτησία τους πρώτιστα, θα έπρεπε να κατανοήσουν καλά την αρχή του συμβιβασμού. Εδώ ξεκινά μια επέκταση της έννοιας της δημοκρατίας. Ο γλωσσικός και πολιτισμικός διαχωρισμός, εκπροσωπούσε δύο εθνικισμούς τους Φλαμανδούς και της Βαλλόνους. Και τα δύο αυτά «έθνη», ήταν τα συστατικά στοιχεία του πληθυσμού. Ο γλωσσικός εθνικισμός της Φλάνδρας ξεκίνησε στα μέσα του 19ου αιώνα, διότι όλοι οι διανοούμενοι, ακόμη και οι Φλαμανδοί μιλούσαν γαλλικά ως η επίσημη γλώσσα του κράτους. Η πολιτική ελίτ στη Φλάνδρα ήταν Γαλλόφωνοι. Ήταν ο Φλαμανδικός εθνικισμός της γλώσσας που εναντιώθηκε στο Βελγικό κράτος και ζητούσαν την αναγνώριση της

φλαμανδικής γλώσσας όπως και της γαλλικής. Ο αγώνας για αναγνώριση της φλαμανδικής γλώσσας δημιούργησε μια δυνατή εθνική συνείδηση. Σιγά σιγά άρχισε να δημιουργείται ένα έθνος μέσα σε ένα έθνος-κράτος. Στον Β'ΠΠ η Φλαμανδική εθνική συνείδηση ήταν πάνω από την Βελγική. Οι Βαλλόνοι παρέμειναν ήσυχοι διότι ήταν περήφανοι για την γλώσσα τους και τους ένοιαζε το μέλλον του Βελγίου. Η βιομηχανοποίηση στα τέλη του 19ου αιώνα, έφερε αλλαγές στην οικονομική τύχη των δύο γλωσσικών περιοχών και την ανάγκη για περισσότερη εκπαίδευση. Η ανάπτυξη και την εξέλιξη ήταν πιο αργή στη Φλάνδρα από ότι στη Βαλλονία και η εκπαίδευση ήταν πολύ χαμηλή. Λόγω της επέκτασης της γαλλικής γλώσσας στη Φλάνδρα ως επίσημης γλώσσας, ο εκσυγχρονισμός και η εκβιομηχάνιση στη Φλάνδρα πηγαίνει αργά. Έτσι, η γλωσσική διαίρεση είχε επίσης και οικονομικά κίνητρα.

Πυθαγόρειος αριθμολογική αξιολόγηση των Πολιτευμάτων και των μουσικών διαστημάτων

Χαράλαμπος Χ. Σπυρίδης

Καθηγητής Τμήματος Μουσικών Σπουδών, Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών
Κοσμήτωρ της Διεθνούς Επιστημονικής Εταιρείας της Αρχαίας Ελληνικής Φιλοσοφίας
hspyridis@music.uoa.gr, <http://users.uoa.gr/~hspyridis>

Επειδή κατά τον Επίκτητον *Διατριβαί* (1, 17, 12, 2-5) ο Σωκράτης αφενός επρέσβευεν *ἀρχὴ παιδεύσεως ἢ τῶν ὀνομάτων ἐπίσκεψις* και αφετέρου *ἤρχετο ἀπὸ τῆς τῶν ὀνομάτων ἐπισκέψεως, τί σημαίνει ἕκαστον' ἐν ἀρχῇ* εξετάζεται η προέλευσις και το περιεχόμενον των λέξεων «πόλις» και «Πολιτεία» κατά την υπό του Πλουτάρχου παρατιθεμένην ορολογίαν. Ο Πλάτων (*Νόμοι*, 874), ως μας μεταφέρει ο Στοβαίος, υποστηρίζει ότι είναι απαραίτητον οι άνθρωποι να θεσπίζουν νόμους και να ζουν συμφώνως προς αυτούς, διότι *Ἀναρχίας δὲ μείζον οὐκ ἔστιν κακόν* (Στοβαίος, *Ανθολόγιον*, 4, 1, 26, 1-2). Ο δε Ευριπίδης εις την τραγωδίαν του *Ἰκέτιδες* θέτει εις το στόμα της Αίθρης συμβουλευτικούς λόγους προς τον υιόν της Θησέα λέγουσα ότι ο συνδετικός ιστός ο συγκρατῶν τας πόλεις είναι η ορθή τήρησις των νόμων. Επειδή *τό τε πάλαι τό τε νῦν* τας κοινωνίας κατ' ανάγκην *εκυβέρνων ἢ εἰς ἢ ὀλίγοι ἢ πάντες*, τας τυπικὰς μορφὰς πολιτεύματος ο Πλάτων τας αξιολογεί βάσει του νόμου, εἰάν δηλαδή οι κυβερνῶντες είναι νόμιμοι ἢ παράνομοι και τας κατατάσσει εις ορθὰς και φαύλους, ἢτοι παρεκβάσεις του ορθοῦ.

Ἀνέκαθεν οι Πυθαγόρειοι ἐπαραλλήλιζον θέματα Φιλοσοφίας και Πολιτικής με θέματα Μουσικῆς. *Νόμος ποτ' ἀνθρώπῳ ψυχάν τε καὶ βίον ὄπερ ἀρμονία ποτ' ἀκοάν τε καὶ φωνάν* (Στοβαίος, *Ανθολόγιον*). Ο Ἰππόδαμος ο Πυθαγόρειος (*Περὶ πολιτείας*) κυριολεκτεῖ λέγων ότι *πάσα πολιτικὴ κοινωνία ομοιάζει με μίαν παναρμόνιον λύραν*, απαιτούσα υλικὰ κατασκευῆς και συναρμογὰς και, το τελευταίον, απαιτούσα τον χειρισμόν και την μουσικὴν δεξιότητιαν λυρωδοῦ τινός. (Στοβαίος, *Αυτόθι*). Οι Πυθαγόρειοι την κατ' *ἀμοιβαιότητα δικαιοσύνην* την συνεβόλιζον δια συγκεκριμένου φυσικοῦ ἀριθμοῦ της δεκάδος, το δε θεμέλιον και την φύσιν της δικαιοσύνης την ἐνετόπιζον εις πάντα τα τετράγωνα των φυσικῶν ἀριθμῶν (*ἀριθμοὶ ἰσάκις ἴσοι*). Τρεῖς ἦσαν αἱ πρώται Πυθαγόρειοι ἀναλογίαι· η ἀριθμητικὴ, η γεωμετρικὴ και η ἀρμονικὴ ἢ ὑπενάντιος της ἀριθμητικῆς και δι' αὐτῶν μας πληροφορεῖ ο Ἀρχύτας (*Περὶ νόμου καὶ δικαιοσύνης*) καθορίζεται για τους Πυθαγορείους αὐστηρῶς Μαθηματικῶς ἕκαστος τύπος του πολιτικοῦ δικαίου, ἢτοι ο ὀλιγαρχικός, ο δημοκρατικός και ο ἀριστοκρατικός, ἀντιστοίχως.

Ὀμιλοῦντες περὶ των πλεονεκτημάτων και των ἐλαττωμάτων των Πολιτευμάτων δεν είναι δυνατόν να

μην διερωτηθεί τις περί της υφής, του χαρακτήρος και της ουσίας του Πολιτεύματος των Αθηνών επί Περικλέους, το οποίον «Δημοκρατία κέκληται», αποτελεί, όμως, ενός άνδρος ἀρχή και είναι αυτό, το οποίον αφενός εθανάτωσεν τον Σωκράτην και αφετέρου εξωστράκισεν τον δίκαιον Αριστείδην, ως όντα υπέρ το δέον δίκαιος! Ο Πλάτων λειτουργών ως Πυθαγόρειος και χρησιμοποιών την τετρακτύν του (1, 2, 3, 4, 9, 8, 27) επινοεί έναν αλγόριθμον δια του οποίου κατά κυριολεξίαν μεν ταξινομεί τους πολιτικούς άνδρας ενός πενταμερούς πολιτειακού σχήματος (Βασιλικός, Αριστοκρατικός, Ολιγαρχικός, Δημοκρατικός, Τύραννος) κατ' αλληγορίαν δε επί τη βάσει παραδοχών και αντιστοιχιών της Πυθαγορείου Αρμονικής κατατάσσει Ψυχοακουστικώς κατ' ευφωνίαν ισάριθμα θεμελιώδη μουσικά διαστήματα (ταυτοφωνία, διαπασών, διαπέντε, επόγδος τόνος, Πυθαγόρειον τρίτονον ή *diabolus in musica*). Δια τούτο ισχυρίζομαι ότι ο Πλάτων εν ταῖς ἑαυτοῦ ἀλληγορικαῖς Πολιτεῖαις τοῖς μὲν μεμυημένοις την Πυθαγόρειον μουσικὴν περὶ ἀρμονικῆς παθολογίας λέγει· τοῖς δὲ μὴ περὶ Πολιτειακῆς.

Θεωρία του Σχολείου και Πολυπολιτισμικότητα

Αθανάσιος Στογιαννίδης

Επικ. Καθηγητής Σχολικής Παιδαγωγικής και Διδακτικής Μεθοδολογίας
του Μαθήματος των Θρησκευτικών, Τμήμα Θεολογίας ΑΠΘ
athastog@theo.auth.gr

Μία σημαντική διάσταση του έργου του Σχολείου είναι και η προσφορά αγωγής και παιδείας. Στις μέρες μας τίθεται το ερώτημα, κατά πόσο η εκπαιδευτική διαδικασία στο Σχολείο δεν περιορίζεται απλώς και μόνο στην κατάκτηση γνώσεων, αλλά συμβάλλει και στην πνευματική καλλιέργεια των μαθητών· με άλλα λόγια, για το Σχολείο αποτελεί ζήτημα καίριας σημασίας η λειτουργική συνύφανση εκπαίδευσης και αγωγής, η προσφορά δυνατοτήτων για κατάκτηση της γνώσης σε συνδυασμό με την ύπαρξη ενός πλαισίου όπου αναπτύσσεται η παιδεία. Πρόκειται κατά βάση για το γνωστό θέμα της συνύπαρξης θεωρίας και πράξης. Τούτο είναι ιδιαίτερος επίκαιρος, αν λάβει κανείς υπόψη του, ότι στη σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα εγκυμονεί ο κίνδυνος μιας εκπαιδευτικής μονομέρειας, ενός μονοδιάστατου ενδιαφέροντος αποκλειστικά και μόνο για την κατάκτηση γνώσεων, και μάλιστα τεχνολογικής φύσεως. Και το ερώτημα αυτό απαντάται ανάλογα με τους εκάστοτε προσανατολισμούς της Θεωρίας περί Σχολείου, πάνω στην οποία οικοδομείται το εκπαιδευτικό και παιδαγωγικό του έργο.

Το Σχολείο για να είναι χώρος και χρόνος όπου παρέχεται εκπαίδευση και αγωγή στα παιδιά και τους εφήβους, οφείλει να έχει κάτι να πει σ' αυτούς· να παρουσιάσει μία πρόταση ζωής· έναν τρόπο ανάγνωσης της πραγματικότητας· μία κατάθεση σκέψης και ζωής· κάτι που να υποστηρίζει τους νέους ανθρώπους καθώς αγωνίζονται ν' ανακαλύψουν την ταυτότητά τους.

Η ελληνική κοινωνία έρχεται, μέρα με τη μέρα, ολοένα και περισσότερο αντιμέτωπη με το φαινόμενο της πολυπολιτισμικότητας. Οι οικογένειες μεταναστών που έχουν εγκατασταθεί εδώ και χρόνια στην Ελλάδα, αλλά και τα κύματα προσφύγων που υποδέχεται η χώρα μας τον τελευταίο καιρό, επιβεβαιώνουν την παραπάνω διαπίστωση. Ως εκ τούτου, είναι αδήριτη ανάγκη για έναν διάλογο με την πολυπολιτισμικότητα, μέσα από τον οποίον θα οικοδομείται η ειρηνική συνύπαρξη των διαφορετικών και η αναγνώριση της ετερότητας. Υπό αυτές τις κοινωνικές συνθήκες που διαμορφώνονται, γεννάται αβίαστα το ερώτημα για το περιεχόμενο της αγωγής και της παιδείας, που έχει να προσφέρει το ελληνικό Σχολείο σήμερα, σ' ένα περιβάλλον που το χαρακτηρίζει ολοένα και περισσότερο η πολιτισμική ποικιλομορφία

παρά η ομοιογένεια.

Η εισήγηση επεξεργάζεται το ερώτημα αυτό σε τέσσερα μέρη: **(α)** Πρώτον, γίνεται αναφορά στην έννοια της Θεωρίας του Σχολείου και επιδιώκεται να καταστεί εύληπτο, το πόσο αναγκαία είναι για την εκπαιδευτική πραγματικότητα. **(β)** Στο δεύτερο μέρος, αναλύονται οι έννοιες της αγωγής και της παιδείας, ως βασικές διαστάσεις του παιδαγωγικού έργου του Σχολείου. **(γ)** Στη συνέχεια, εξηγείται για ποιον λόγο το Σχολείο σήμερα δεν μπορεί να στέκεται αδιάφορο απέναντι σε θέματα οικουμενικού ενδιαφέροντος (όπως π.χ. οι αρχές του δημοκρατικού πολιτεύματος, τα ανθρώπινα δικαιώματα, ο σεβασμός του άλλου και η σημασία του πολιτισμού για την ανάπτυξη του ανθρώπου), και να μην τα συνδέει με τους σκοπούς της αγωγής που αυτό θέτει. **(δ)** Τέλος, επισημαίνεται ότι τα ζητήματα που έχουν παγκόσμια απήχηση, προσεγγίζονται με βάση τα εκάστοτε πολιτισμικά δεδομένα. Με βάση το σκεπτικό αυτό, υποστηρίζεται η θέση, πως το ελληνικό Σχολείο μπορεί να προσφέρει αγωγή και παιδεία στους νέους ανθρώπους εντάσσοντας τα θέματα που συνιστούν σύγχρονες προκλήσεις, μέσα στο ερμηνευτικό πλαίσιο του ελληνικού τρόπου σκέψης και πολιτισμού. Έτσι, θα μπορούσε να έρθει στο προσκήνιο ένα ιδιαίτερο στοιχείο που έχει την δύναμη και την εμβέλεια να χαρακτηρίζει το ελληνικό Σχολείο και την ελληνική παιδεία στο σήμερα. Προς την κατεύθυνση αυτή υπογραμμίζεται, εν κατακλείδι, η σημασία και ο ρόλος που μπορεί να διαδραματίσει το Μάθημα των Θρησκευτικών.

Ο δημόσιος χώρος της πόλης ως πολιτικό και παιδαγωγικό παίγνιο

Δρ. Παναγιώτης Σωτηρόπουλος,

Ινστιτούτο Επεξεργασίας του Λόγου, Ερευνητικό Κέντρο Καινοτομίας στις Τεχνολογίες της Πληροφορίας, των Επικοινωνιών και της Γνώσης «Αθηνά»
pasotiro@gmail.com

Ο δημόσιος χώρος είναι αντικείμενο μιας πολυπρισματικής, διαθεματικής και διεπιστημονικής προσέγγισης καθώς το ενδιαφέρον αρθρώνεται γύρω από οικονομικούς, πολιτικούς, κοινωνικούς, πολιτιστικούς και παιδαγωγικούς άξονες. Στη μακρόχρονη διαμόρφωση των πόλεων ο δημόσιος χώρος έχει υποστεί παρεμβάσεις, συχνά βάνανυσες εξυπηρετώντας σκοπιμότητες πολιτικές και οικονομικές. Ακόμη κι η ιδέα της "λειτουργικής πόλης", ως διατεταγμένου και αποτελεσματικού μηχανισμού, που προωθήθηκε από αρχιτέκτονες και πολεοδόμους, όπως ο Le Corbusier, θεωρούσε συχνά τους δημόσιους χώρους ως προγραμματισμένη απειλή και βλάβη.

Οι δημόσιοι χώροι πληρούν βασικές ανθρώπινες ανάγκες ενδοεπικοινωνίας καθώς οι διαμοιραζόμενοι χώροι είναι αναγκαία θεμέλια μιας υγιούς δημοκρατικής ζωής, ειδικά σε πολυειδείς κοινωνίες. Σήμερα η ίδια η λειτουργία των πόλεων, ως αποτελεσματικών συστημάτων κυκλοφορίας και κατανάλωσης, υπονομεύει την καθ' αυτό αποστολή του αρχιτέκτονα που είναι η αναπαράσταση, κατανόηση του δημόσιου χώρου ως ποιητικής πρότασης απ' την οποία μια συλλογική δυναμική μπορεί να αναδειχθεί. Το ζητούμενο είναι η μεταστροφή του κυρίαρχου μοντέλου με δημιουργία εναλλακτικών στρατηγικών που θα καθιστούν το δημόσιο χώρο προνομιακό πεδίο ανάδειξης θεάσεων της ζωής που αποκαλύπτουν ότι ξεχνάμε (π.χ. συλλογικότητες, δημιουργική έκφραση), ή οπτικές μέσω μιας ποιητικής εικόνας, σε ιδιαίτερες στιγμές έστω και εφήμερες. Να αποκαταστήσουμε και να προσεγγίσουμε το δημόσιο χώρο όχι ως αποτέλεσμα της εγωκεντρικής φαντασίας ενός αρχιτέκτονα, ούτε απλώς ενός νεωτερισμού, αλλά σε

αναφορά με φυσικούς και πολιτισμικούς ορίζοντες. Να τον δούμε αρθρωμένο ως μια συνεχή αφήγηση θεμελιωμένη σε συνειρμικές παραστάσεις ή μεταφορικές προβολές που αντιμάχονται τα περιοριστικά όρια της διατεταγμένης τάξης. Ο δημόσιος χώρος μπορεί να αντισταθεί στο βουλιμικό καταναλωτισμό και να αποθεώσει ίχνη, διαδρομές πολιτισμικής συνέχειας ή και ασυνέχειας, ρήξεις και σχισματώσεις. Ταυτόχρονα καλεί τους πολίτες σε μια οικεία εξομολογητική συμμετοχή, στην πόλη, ενοποιώντας δυναμικά καινωνικά προτάγματα και επιδιώξεις κοινωνικής αλληλεγγύης που παραμένουν αδρανείς στο περιθώριο της καθημερινότητας. Ο μετασχηματισμός του δημόσιου χώρου σε ανοιχτή προοπτική για δημιουργική έκφραση, με τις συμβάσεις να καταλύονται, τους δρόμους να γίνονται ρομαντικοί περιπάτοι, ή στίβος κοινωνικής αλληλεπίδρασης, προϋποθέτει την ανάδειξη νέων κατανοήσεων, απέκδυση από συνήθειες που καθηλώνουν το δημόσιο βίο σε ακινησία. Ο δημόσιος χώρος είναι παράλληλα πεδίο δραματοποίησης εννοιών και ιδεών, επικράτεια για την ανάπτυξη ποιοτικών κοινωνικών πρακτικών. Ως οργανικό μέλος του πολιτισμικού γίνεσθαι επάγει παιδαγωγικές αντιστίξεις που εμφανίζουν την αυτενέργεια, το διαλογικό πρότυπο της γνωσιακής σύνθεσης με νοηματοδοτημένο περιεχόμενο για τα μέλη μιας συλλογικότητας, χωρίς όμως να αναιρείται η προσωπική συμβολή ή έκφραση. Που τολμά να ανατρέξει στο συγκινησιακό βίωμα προκειμένου να θεμελιώσει μια σχεσιοκεντρική παιδαγωγική.

Μια εναλλακτική πρόταση του δημόσιου χώρου που μετασχηματίζει την πειθαρχημένη αποτελεσματικότητα σε μια ευέλικτη πολυπλοκότητα που συνεγείρεται από τις αέναες ροές της διεγερσιακής μάθησης, είναι ένας δυνητικός χώρος όπου η παραγωγικότητα αντικαθίσταται από τη δημιουργικότητα, η συνήθεια από τη στοχαστική ενατένιση, η ένταση εργασίας από τη βραδύτητα του βλέμματος. Στη θέση του Homo Faber, μιας καταπιεσμένης κοινωνίας, του κατοχικού ατομισμού, που κανοναρχείται από την παιδεία της χρησιμοθηρικότητας (για ποιον άραγε;) αντιπαραβάλλεται ο Homo Ludens, ο παιγνιώδης άνθρωπος, που προσβλέπει στη δημιουργική απόλαυση, στην εγκατάσταση σχέσεων εμπιστοσύνης, αίσθησης υπευθυνότητας, για την κοινή ευδαιμονία.

Ελευθερία, εικόνα και τέχνη του βίου: Ξαναδιαβάζοντας τους Flusser και Kittler.

Θεοφάνης Τάσης

Επίκουρος Καθηγητής Φιλοσοφίας, Freie Universität, Βερολίνο

thefanistasis@gmail.com

Πώς να ζήσω την ζωή μου; Ίσως ποτέ άλλοτε το ερώτημα αυτό να μην είχε την ένταση που έχει σήμερα για μεγάλο αριθμό ανθρώπων. Η εισήγηση συζητά την σχέση της φιλοσοφίας με την τέχνη του βίου στην εικονιστική κοινωνία διερευνώντας τις δυνατότες για μια επιμέλεια του εαυτού. Σε αυτό το πλαίσιο διαυγάζεται η εμπειρία της ελευθερίας με αναφορά στο έργο των Vilém Flusser και Friedrich Kittler. Ειδικότερα, εξετάζονται στην επικοινωνιακή θεωρία του Flusser η διπλή έννοια του διαλόγου (dialogue and discourse), τα δίκτυα και οι τεχνικές εικόνες. Αντίστοιχα, στο έργο του Kittler η σχέση μεταξύ τεχνικής και επικοινωνιακής διαμεσολάβησης με αναφορά τόσο συστήματα σημείων, όπως το αλφάβητο και τα μαθηματικά, όσο και στην υλικότητα της επικοινωνίας, ιδίως, τις τεχνολογίες των νέων μέσων.

Βιβλιογραφία

Vilém Flusser, *Kommunikologie*, Fischer Verlag, 1996.

Sven Hillenkamp, Negative Moderne: Strukturen der Freiheit und der Sturz ins Nichts, Klett-Cotta Verlag, 2016.
Friedrich Kittler, Die Wahrheit der technischen Welt. Essays zur Genealogie der Gegenwart, Suhrkamp Taschenbuch, Berlin 2013.
Αλέξανδρος Νεχαμάς, Η τέχνη του βίου: Σωκρατικοί στοχασμοί από τον Πλάτωνα στον Φουκώ, Εκδόσεις Νεφέλη, 2001.
Θεοφάνης Τάσης, Πολιτικές του Βίου: Η Ειρωνεία, Εκδόσεις Ευρασία, 2012.
Θεοφάνης Τάσης, Πολιτικές του Βίου II: Η επιμέλεια του εαυτού στην εικονιστική κοινωνία, Εκδόσεις Ευρασία, 2016.

Ο ρητορικός λόγος ως ποιοτικός παράγοντας ενός δημοκρατικού πολιτεύματος

Σωτηρία Τριαντάρη
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Φιλοσοφίας
Παιδαγωγική Σχολή Φλώρινας
striantari@yahoo.gr

Γεώργιος Τζίμας
Εκπαιδευτικός Β' Θμιας. Υπ. Δρ.
Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας

Η σημασία της γλώσσας στην ολότητα του ανθρώπου είναι αδιαμφισβήτητη. Οι Έλληνες θεωρητικοί της ρητορικής ήταν φυσικό να διατυπώσουν σημαντικές και διαφοροτικές μεταξύ τους θέσεις για τη γλώσσα, καταλήγοντας ακούσια σε μια κοινή θεωρία, ώστε καθεμιά να αποτελεί ένα θεμέλιο για τη συγκρότηση της υπεράσπισης της αληθινής ρητορικής.

Η σοφιστική θεωρία, δίνοντας αυτονομία στο λόγο, αντιλήφθηκε τη γλώσσα ως ένα φάρμακο ευεργετικό ή επιζήμιο για το ανθρώπινο μυαλό. Η πλατωνική θεωρία, αν και αναγνώρισε την ποικιλία στη γλωσσική χρήση, άσκησε αμείλικτη κριτική όχι απέναντι στη ρητορική, αλλά στην κίβδηλη ρητορική, αναδεικνύοντας τη μεταφυσική δύναμη του λόγου. Η ισοκρατική θεωρία ανέδειξε το λόγο ως ένα αξιακό και σταθεροποιητικό παράγοντα της πολιτικής και του πολιτισμού, ενώ η αριστοτελική τριμερής θεωρία για τη γλώσσα, παραγωγική, πρακτική, καλλιτεχνική, συμβιβάζεται με τις δύο προαναφερόμενες ακραίες θέσεις, τη σοφιστική και την πλατωνική. Ο Αριστοτέλης συνειδητά στα Πολιτικά του, στο πλαίσιο της εξέτασης των διαφόρων πολιτευμάτων και των επιμέρους μορφών του καθενός, διερεύνησε τα είδη της δημοκρατίας που τα είχε ήδη κατατάξει στα παρεκβατικά πολιτεύματα και θεώρησε ότι αυτά διαμορφώνονται από τη δύναμη του λόγου. Στο πλαίσιο αυτό οι συλλογιστικές διαδικασίες και οι ρητορικές τεχνικές ως μέρη του ρητορικού λόγου ορίζουν το πολιτικό γίγνεσθαι με έναν διαχρονικό τρόπο, δομώντας ή αποδομώντας με την ισχύ τους την ταυτότητα του πολίτη και του πολιτικού.

Πολιτική και τέχνη στο Βυζάντιο:

Το παράδειγμα της Ανάληψης του Μεγάλου Αλεξάνδρου

Δρ. Νικόλαος Τριβυζαδάκης
Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Σχολή Εφαρμοσμένων Τεχνών
nikolaostriivyadakis@outlook.com.gr

Η βυζαντινή πολιτική ιδεολογία βασιζόταν σε ένα «ελέω Θεού» μοντέλο διακυβέρνησης, σύμφωνα με το οποίο ο αυτοκράτορας αποτελούσε τον ορισμένο από τη Θεία Βούληση κυβερνήτη των ανθρώπων. Σε ένα επόμενο επίπεδο, η πολιτική νομιμοποίηση του αυτοκράτορα αντλούνταν μέσω της προσπάθειας σύνδεσής του με σημαντικές και άγιες προσωπικότητες του παρελθόντος, όπως ο Μ. Κωνσταντίνος, αλλά

και ο Μ. Αλέξανδρος. Για τον τελευταίο ειδικά πρέπει να αναφερθεί πως στους αιώνες που ακολούθησαν το θάνατό του, ιστορική και μυθολογία διεκδίκησαν εξίσου μερίδιο από τη ζωή και τη δράση του, με καθεμιά από τις δυο αυτές διαστάσεις να διασώζει στον άνθρωπο του εκάστοτε παρόντος και μέλλοντος το ανεπανάληπτο έργο του στρατηγού του παρελθόντος. Προέκυψε έτσι ένα πλούσιο υλικό ιστορικών και μυθολογικών διηγήσεων και παραδόσεων γύρω από το πρόσωπο του Αλεξάνδρου, οι οποίες οδήγησαν στη συγγραφή του *Μυθιστορήματος του Αλεξάνδρου ή Βίου Αλεξάνδρου Μακεδόνα και Πράξεις* από τον Ψευδοκαλλισθένη (3^{ος} αι.). Με τον τρόπο αυτό ο Αλέξανδρος μετατράπηκε σε έναν από τους ένδοξους ήρωες του βυζαντινού παρελθόντος, πρόδρομος του χριστιανισμού, αλλά και το σταθερό σημείο αναφοράς κάθε επίδοξου αυτοκράτορα και αξιωματούχου.

Για την προβολή της ανωτέρω πολιτικής ιδεολογίας στις τάξεις των πολιτών-υπηκόων, η Βυζαντινή Αυλή αξιοποίησε τη δυναμική των οπτικών τεχνών (ζωγραφική, γλυπτική, μικροτεχνία) με την εικονογραφία του αυτοκράτορα να τείνει πάντα προς την ανάδειξη του θείου και ιδιαίτερου χαρακτήρα της αποστολής του. Στην κατεύθυνση αυτή κινείται και η αξιοποίηση ενός επεισοδίου από το *Μυθιστόρημα*, που είναι η *Ανάληψη του Μ. Αλεξάνδρου*. Σύμφωνα με τη διήγηση, ο Αλέξανδρος θέλοντας να ανέβει στους ουρανούς έξεψε σε άρμα δύο γιγάντια νηστικά σαρκοβόρα όρνεα (γρύπες), ενώ ο ίδιος όρθιος πάνω στο άρμα κρατούσε πάνω από τα κεφάλια τους στερεωμένο σε κοντάρι ήπαρ ίππων έτσι ώστε τα πεινασμένα φτερωτά ζώα προσπαθώντας να φτάσουν την τροφή πετούσαν ολοένα ψηλότερα ώσπου τον ανέβασαν στον ουρανό. Δεν έμεινε όμως πολύ εκεί καθώς ανθρωπόμορφο όρνεο (ή άγγελος κατά κάποιες παραλλαγές) του παρουσιάστηκε επισημαίνοντάς του τις συνέπειες αυτής του της έπαρσης. Φοβισμένος ο Αλέξανδρος επιστρέφει στη γη.

Το επεισόδιο αυτό αποτελεί τη βάση ανάπτυξης του ιδιαίτερα διαδεδομένου στο μεσαιωνικό εν γένει κόσμο εικονογραφικού θέματος της *Ανάληψης του Μ. Αλεξάνδρου*, το οποίο όμως φορτίζεται ιδεολογικά με τέτοιο τρόπο ώστε από σκηνή ύβρεως και έπαρσης να μετατραπεί σε όργανο προβολής της πολιτικής ιδεολογίας και του μεγαλείου του αυτοκράτορα. Πιο συγκεκριμένα, το εικονογραφικό θέμα της *Ανάληψης* αξιοποιείται μεμονωμένα (δεν περιλαμβάνεται σε κανένα εικονογραφημένο χειρόγραφο με σκηνές από το *Μυθιστόρημα*). Το άρμα του Αλεξάνδρου αποδίδεται μετωπικά, μοτίβο που χρησιμοποιείται στην τέχνη για την ανάδειξη σημαινουσών επεισοδίων (για παράδειγμα το άρμα του Πλούτωνα από το ερεισίνωτο του θρόνου της Ευρυδίκης Β, Βεργίνα, 4^{ος} αι., αλλά και το άρμα του θεού Ήλιου στο φύλλο 9^α των Αστρονομικών Πινάκων του Κλαύδιου Πτολεμαίου, Vat. Gr. 1291, 2^{ος} αι.). Το σημαντικότερο όμως στοιχείο που επιτείνει την ταύτιση του αυτοκράτορα με τον Αλέξανδρο είναι η περιβολή του τελευταίου με αυτοκρατορικά ενδύματα και στέμμα. Γίνεται σαφές πως η παράσταση της *Ανάληψης του Αλεξάνδρου* απηχεί τις επιδιώξεις της βυζαντινής πολιτικής ιδεολογίας εξυπηρετώντας την προβολή και ενδυνάμωση του αυτοκρατορικού θεσμού.

Από την «Αριστοκρατία» στην «Κωλλετοκρατία»- Κομματοκρατία. Μια κριτική αποτίμηση της ενδημικής παθογένειας του ελληνικού πολιτικού συστήματος

Διονύσιος Τσιριγώτης

Επίκουρος Καθηγητής Διεθνών Σχέσεων, Πανεπιστήμιο Πειραιώς

dtsirigo7@gmail.com

Το αξονικό ερώτημα και ταυτόχρονα το διηνεκές πρόβλημα στην ιστορική διαχρονία του νεοελληνικού κράτους συνέχεται με την απουσία μιας συγκροτημένης πρότασης εσωτερικής-εξωτερικής πολιτικής για την πλήρωση των στοιχειωδών αναγκών της ελλαδικής κοινωνίας και του εξωελλαδικού έθνους. Με αριστοτελικούς όρους μιλώντας, το ερώτημα αποκρυσταλλώνεται στο γιατί οι μετέχοντες της πολιτικής κοινωνίας δεν κοινωνούν του συμφέροντος. Η απάντηση στο εν λόγω ερώτημα είναι διττή: Από τη μια πλευρά προτάσσονται οι φορείς της πολιτικής εξουσίας και ελέγχονται για το εάν και σε ποιο βαθμό προάγουν την ευδαιμονία και επιδιώκουν την ύψιστη αυτάρκεια για την κοινωνία τους. Από την άλλη πλευρά διερευνώνται τα συστατικά στοιχεία της κοινωνικής και πολιτικής δομής υπό το μέτρο των τεσσάρων Πλατωνικών αρχών που την καθιστούν ενάρετη-σωφροσύνη, ανδρεία, σοφία και δικαιοσύνη.

Ως εκ τούτου δεν είναι απορίας άξιο, το γεγονός ότι η Ελλάδα για ακόμη μία φορά, τίθεται σε καθεστώς διεθνούς οικονομικού ελέγχου-επιτροπείας, εφόσον οι μετέχοντες της πολιτικής κοινωνίας δεν άρχουν με βάση το κοινό συμφέρον. Αντίθετα, κυβερνούν με γνώμονα το ιδιοτελές - μικροπολιτικό- συμφέρον, προσβλέποντας στην κατοχή του κράτους μέσω της νομής του δημόσιου πλούτου. Η «κωλλετοκρατία», δηλαδή η αναγόρευση της πολιτικής λειτουργίας σε άθλημα κατάκτησης- ιδιοποίησης του κράτους για την ικανοποίηση ιδιοτελών-μικροπολιτικών στόχων, είναι η ελλαδική παθογένεια. Η εξέλιξη αυτή, εκκινά κατά την περίοδο της Οθωμανοκρατίας και ολοκληρώνεται με τη δολοφονία του πρώτου Έλληνα κυβερνήτη, Ι.Καποδίστρια, τον εξοβελισμό της εξωελλαδικής αστικής τάξης και την άλωση των κρατικών δομών από τους φορείς του προυχοντισμού-κοτζαμπαδισμού.

Αναλυτικότερα, η παθολογική δυσλειτουργία του νεοελληνικού πολιτικού συστήματος αναφέρεται εξ ύπαρξης με τη γέννηση του λιλιπούτειου νεοελληνικού κράτους, όταν υπό την ξενική προστασία-εξάρτηση από τις τρεις εγγυήτριες δυνάμεις –Αγγλία, Γαλλία, Ρωσία– η Ελλάδα ανακηρύσσεται, με βάση το πρώτο από τα τρία πρωτόκολλα του Λονδίνου (22.1/3/2/1830), σε απόλυτη-κληρονομική μοναρχία πλήρους υποτελούς προς αυτές.

Η μετατροπή του νεοελληνικού κρατιδίου σε προτεκτοράτο της «πεφωτισμένης» ημι-δεσποτείας συνεπικουρείται από την απίσχνασή των εσωτερικών συντελεστών ισχύος –στρατός, οικονομία, διπλωματία– ως απόρροια της γεωγραφικής συρρίκνωσης των εδαφικών του ορίων και την εισαγωγή των θεσμών μεσεγγύησης –αντιβασιλεία, μοναρχία, πολιτικά κόμματα. Τα αίτια της παθολογίας αυτής ανευρίσκονται εντός του ελλαδικού ελληνισμού και ειδικότερα στις αναγκαιότητες της εσωτερικής κοινωνικοπολιτικής του δομής και στους εξωτερικούς περιορισμούς του διεθνούς συστήματος.

Υπό αυτό το πλαίσιο αναπτύσσεται το φαινόμενο της ιδιοποίησης της πολιτικής λειτουργίας από τα κόμματα, μετατρέποντας το πολιτικό σύστημα της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας σε αμιγώς ολιγαρχικό. Κατά τούτο και σε συνάρτηση με το αξονικό ερώτημα της μελέτης διερευνώνται τα αίτια της εξέλιξης αυτής τα οποία και οφείλουμε ν' αναζητήσουμε στην εισαγωγή της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και στον ρόλο-τρόπο λειτουργίας των πολιτικών κομμάτων εντός αυτής, στην σχέση κράτους (εκτελεστικής εξουσίας) – κοινωνίας και στους ενδογενείς-εξωγενείς παράγοντες που εξέθρεψαν και γιγάντωσαν την εσωτερική παθογένεια του νεοελληνικού πολιτικού συστήματος, την κομματοκρατία.

Βιβλιογραφία

Γρηγόριος Δαφνής, *Τα ελληνικά πολιτικά κόμματα 1821-1961*. Αθήνα, Γαλαξίας, 1961.

Γιώργος Κοντογιώργης, *Οι Ολιγάρχες. Η Δυναμική της υπέρβασης και η αντίσταση των συγκατανευσιφάγων*. Αθήνα, Πατάκης, 2014.

Γιώργος Κοντογιώργης, *Κομματοκρατία και δυναστικό κράτος. Μια ερμηνεία του ελληνικού αδιεξόδου*. Αθήνα, Πατάκης: 2012.

Διονύσιος Τσιριγώτης, *Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία. Διεθνείς Σχέσεις και Διπλωματία*. Αθήνα, Ποιότητα: 2013.

Νομιμοποίηση μέσω ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο έργο του Χάμπερμας

Νικόλαος Τσίρος

Αν. Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου, Πάρεδρος Νομικού Συμβουλίου του Κράτους

tsirosdimitris@hotmail.gr

Ο γερμανός στοχαστής Γιούργκεν Χάμπερμας στοχεύει στο κτίσιμο μιας κοσμοπολιτικής κοινωνίας που θα αποτρέψει ή έστω θα περιορίσει τους πολέμους και τη βία. Πώς όμως θα τύχει πολιτικής νομιμοποίησης το άλμα από τη διεθνή στην κοσμοπολιτική κοινωνία; Ο Χάμπερμας αναζητά τα κατασκευαστικά θεμέλια της διεθνούς κοινωνίας, μεταξύ άλλων, στη θέσπιση ενός δημοκρατικού συντάγματος για μια κοινωνία πολιτών του κόσμου. Για να συμβεί στην πράξη κάτι τέτοιο απαιτείται η ωρίμανση μιας καθολικής έννοιας της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ακριβέστερα, θα πρέπει να ωριμάσει η ιδέα της οικουμενικότητας των δικαιωμάτων του ανθρώπου επί του θεμελίου λίθου της αξιοπρέπειας, η οποία και να κατανοείται ως μια καθολικά δεσμεύουσα αρχή. Ο Χάμπερμας αντιλαμβάνεται μάλιστα ως "ρεαλιστική ουτοπία" τη σύνδεση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με τον ιδανικό στόχο μιας πιο δίκαιης κοινωνίας, που θα εμπιστεύεται, ως οφείλει, τους δημοκρατικά συντεταγμένους θεσμούς της. Κατά πόσο είναι όμως λυσιτελής και ολοκληρωμένη η επίκληση στην ανθρωπίνη αξιοπρέπεια για μια πολιτική που θα ευνοήσει την οικουμενικότητα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων; Έχει δύναμη επιβολής η ιδέα της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας, έτσι ώστε όλα τα ανθρώπινα όντα να απολαύσουν στη συνέχεια εξ ίσου τα δικαιώματά τους; Μήπως, αντίθετα, έχουν δίκαιο όσοι υποστηρίζουν, ότι κάτι τέτοιο είναι πρακτικά ανέφικτο και ανεφάρμοστο; Αυτά τα κρίσιμα ερωτήματα θα θέσει η ανακοίνωση, ώστε να δοθούν στη συνέχεια και οι, κατά το δυνατόν, πιο αρμόζουσες απαντήσεις.

Θρησκεία και Φύλο

Ελένη Φώτου
Υπ. Δρ. Δικαστικής Ψυχολογίας
ΔΠΘ
efotou@socadm.duth.gr

Αντώνιος Κώστας
Δρ. Κοινωνιολογίας
Πάντειο Πανεπιστήμιο
antonios_kostas@yahoo.gr

Σπυρίδων Κουτσούκης
Ιατροδικαστής

Η παρούσα εργασία εξετάζει τη σχέση ανάμεσα στη θρησκεία και το φύλο τόσο από πολιτισμική όσο και από φιλοσοφική οπτική και μελετά την κοινωνική, ιατρική και βιολογική έννοια του φύλου. Στην παρουσίαση αυτή, κατηγοριοποιούνται και εκτιμώνται οι θρησκείες με τη μεγαλύτερη απήχηση παγκοσμίως ως προς τη στάση

τους κυρίως απέναντι στο γυναικείο φύλο, περιγράφονται συνοπτικά θρησκευτικοί διωγμοί τους οποίους έχουν υποστεί οι γυναίκες ιστορικά και παρουσιάζονται στοιχεία για την εκτιμώμενη μελλοντική τάση συγκεκριμένων θρησκειών σχετικά με το φύλο. Η μελέτη κλείνει με τα βασικά συμπεράσματα της.

Βιβλιογραφία

- Bennoune, K. (2006). "Secularism and human rights: A contextual analysis of headscarves, religious expression, and women's equality under international law". *Columbia Journal of Transnational Law*, 45: 367.
- Geertz, C. (1993). "Religion as a cultural system". In: Geertz, C., *The interpretation of cultures: selected essays*, pp. 87-125. Fontana Press.
- Jones, J. W. (2004). "Religion, Health, and the Psychology of Religion: How the Research on Religion and Health Helps Us Understand Religion". *Journal of Religion and Health*, 43 (4): 317-328. doi:10.1007/s10943-004-4299-3.
- Maselko, J. & Kubzansky, L. D. (2006). "Gender differences in religious practices, spiritual experiences and health: Results from the US General Social Survey" *Social Science & Medicine*, vol. 62(11), June 2848-2860.
- McKinnon, A. M. (2002). 'Sociological Definitions, Language Games and the "Essence" of Religion'. *Method & theory in the study of religion*, vol. 14, no. 1, pp. 61-83.
- Seybold, K. S.; Hill, P. C. (2001). "The Role of Religion and Spirituality in Mental and Physical Health". *Current Directions in Psychological Science*, 10 (1): 21-24. doi:10.1111/1467-8721.00106.

Ζώντας στη διαπολιτισμική Πόλη

Αντώνιος Χατζόπουλος

Αρχων Ιερομνήμων του Οικουμενικού Πατριαρχείου

Δρ. Μουσικολογίας, πρ. Σχολικός Σύμβουλος Θεολόγων Ανατ. Μακεδονίας και Θράκης

anhatzopoulos@yahoo.gr

Στην εποχή μας αμφισβητείται πλέον από πολλούς η διαπολιτισμική προσέγγιση, η συνύπαρξη/συμβίωση των πολιτισμών και η παραδοχή των ιδιαιτεροτήτων του κάθε λαού. Ο θρησκευτικός φανατισμός, η παραπληροφόρηση, οι προκαταλήψεις και κυρίως η εξ αποστάσεως «γνώση» των άλλων συντελούν στην επικράτηση και αποδοχή της άποψης «*εμείς υπεράνω όλων*». Οι λαοί και τα έθνη όμως, πολλές φορές ακολουθούν εκόντες άκοντες την διαπολιτισμική ροή της ιστορίας του τόπου στον οποίον ζουν, δεσμευμένοι τρόπον τινά από τον ίδιο τον τόπο, την ιστορικότητα, το παρελθόν και το παρόν του χώρου. Είναι σχεδόν αδύνατο να μην νιώσει κανείς την αναγκαιότητα της συμβίωσης και της συνύπαρξης στην Πόλη των πόλεων την Κωνσταντινούπολη, όπου συνυπάρχουν οι τρεις μονοθεϊστικές θρησκείες, διαφορετικές κουλτούρες και ανομοιογενείς πολιτισμικοί κύκλοι και όπου καθημερινώς γίνεσαι κοινωνός αυτής της αυτονόητης πραγματικότητας, ανεξάρτητα αν την αποδέχεσαι ή όχι. Με την παρούσα εισήγηση προσπαθούμε να μεταφέρουμε βιωματικές εικόνες της σύγχρονης καθημερινότητας της Πόλης και να αποπειραθούμε να υποστηρίξουμε με παραδείγματα την άποψη, ότι είναι εφικτή η διαπολιτισμική συμβίωση, το μοντέλο της οποίας είναι δοκιμασμένο επιτυχώς επί πολλούς αιώνες στην περιοχή μας.

Θεσμός: η φιλοσοφική διαπαιδαγώγηση των κυβερνώντων

Κατερίνα Χατζοπούλου

Δρ. Γλωσσολογίας University of Chicago

Καθηγήτρια New York College – Σύλλογος Αρχαίας Ελληνικής Φιλοσοφίας «σὺν Ἀθηνᾶς»

cchatzop@hotmail.com

Στο παρόν άρθρο προτείνουμε συγκεκριμένη μορφή της παλιάς και νεότερης θέσης για εκπαίδευση των κυβερνώντων πριν την ανάληψη πολιτικού αξιώματος, ώστε να οδηγηθούμε σταδιακά στη συγκρότηση σεβαστής και αξιοσέβαστης κοινωνικοπολιτικής δομής. Αυτό μπορεί να γίνει με βέλτιστη διαχείριση και διοχέτευση της κοινωνικής ενέργειας και της πρωτογενούς πολιτικής προαίρεσης όλων των χώρων με βάση την αρχή της ελάχιστης απαραίτητης μεταβολής.

Μολονότι η έννοια της εξουσίας και της δομής μπορεί να είναι συχνά μια απωθητική έννοια, εκτιμούμε πως η απαξίωση της κοινωνικής οργάνωσης εν γένει είναι μια μη παραγωγική κατεύθυνση, δεδομένου πως η διάρκεια και η ποιότητα ζωής των ανθρώπων έχουν αυξηθεί με τη συγκρότηση ολοένα και πιο καλά οργανωμένων κοινωνιών και κοινωνικοπολιτικών δομών. Οι κοινωνίες μας υπερτερούν σε σχέση με παλαιότερες εποχές από πλευράς ανθρωπίνων ελευθεριών και κοινωνικής δικαιοσύνης (Pinker 2011).

Είναι γνωστή η θέση του Σωκράτη και των συνομιλητών (Γλαύκων και Αδείμαντος, αδέρφια του Πλάτωνα), όπως περιγράφεται στο πέμπτο βιβλίο της πλατωνικής *Πολιτείας* ότι *ἐὰν μὴ [...] ἢ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν ἐν ταῖς πόλεσιν ἢ οἱ βασιλῆς τε νῦν λεγόμενοι καὶ δυνάσται φιλοσοφήσωσι γνησίως τε καὶ ἰκανῶς, καὶ τοῦτο εἰς ταῦτόν συμπέσῃ, δυνάμεις τε πολιτικῆ καὶ φιλοσοφία [...] οὐκ ἔστι κακῶν παῦλα [...] ταῖς πόλεσι, δοκῶ δ' οὐδὲ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει.* «Αν δεν κυβερνήσουν οι φιλόσοφοι στις πολιτείες ή αν όσοι ονομάζονται σήμερα κυβερνήτες και εξουσιαστές δεν στραφούν στη φιλοσοφία με ειλικρινή πρόθεση και σε επαρκή βαθμό, ώστε να συμπέσει σε ένα η πολιτική δύναμη και η φιλοσοφία [...] δεν θα υπάρξει τέλος νομίζω στα δεινά, καλέ μου Γλαύκων, ούτε στις πολιτείες, ούτε και στο ανθρώπινο γένος.» (Πλάτων, *Πολιτεία* V 473c-d).

Προτείνουμε σε πρώτο στάδιο τη φιλοσοφική ενημέρωση όσων επιτελούν ήδη πολιτικό λειτούργημα και σε δεύτερο στάδιο τη συγκρότηση φορέα που θα εστιάζει στην κατάλληλη προετοιμασία και θα προσφέρει ενιαία εκπαίδευση στους κρατικούς αξιωματούχους σε όλη την κρατική δομή, πριν από την ανάληψη του έργου τους. Οι εισερχόμενοι στη συγκεκριμένη σχολή μπορούν να είναι κληρωτοί από όλη την Ελλάδα, πλησιέστερα στον χαρακτήρα της αρχαιοελληνικής δημοκρατίας (*δημοκρατικὸν μὲν εἶναι τὸ κληρωτὰς εἶναι τὰς ἀρχάς, τὸ δ' αἰρετὰς ὀλιγαρχικόν.* «Γνώρισμα της δημοκρατίας είναι η μετοχή στην εξουσία μέσω κλήρωσης, ενώ οι εκλογές είναι γνώρισμα της ολιγαρχίας.» Αριστοτέλης, *Πολιτικά* 1294b 8-9). Ο βασικός κορμός της επιμόρφωσης είναι σημαντικό να περιλαμβάνει μεγάλο μέρος του αρχαιοελληνικού στοχασμού, δεδομένου ότι η αρχαία ελληνική φιλοσοφία είναι το εκλεκτότερο κομμάτι του εγχώριου πολιτισμού και ταυτόχρονα γενέτειρα της πολιτικής φιλοσοφίας, εντός της οποίας εκπροσωπούνται όλοι οι πολιτικοϊδεολογικοί χώροι (αριστοκρατία, σοσιαλισμός, αναρχία). Ο πολιτικός στοχασμός των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων, ξεκινά ήδη από τους επτά σοφούς. Στόχο έχει την κοινωνική ευδαιμονία⁵ και συνδέεται με το βασικό ερώτημα: *τί δεῖ τὸ κύριον εἶναι τῆς πόλεως* «Ποια πρέπει

⁵ Ενδεικτικά αναφέρουμε το έργο του Βία του Πριηνέα (6^{ος} αιώνας π. Χ.), ενός από τους επτά σοφούς, όπου διασώζεται μόνο ο τίτλος: *περὶ Ἰωνίας, τίνα μάλιστα ἂν τρόπον εὐδαιμονοίη* 'Για την Ιωνία, με ποιόν τρόπο μπορεί να οδηγηθεί όσο γίνεται καλύτερα στην ευδαιμονία', Διογένης Λαέρτιος 1.85.10-11).

να είναι η κυρίαρχη εξουσία της πολιτείας;» (Αριστοτέλης, *Πολιτικά* 3.1281a 11). Στο ερώτημα αυτό έχουν δοθεί από την αρχαιότητα πλήθος ετερογενείς και στηριγμένες απαντήσεις. Αυτό που ενδιαφέρει στο συγκεκριμένο εγχείρημα δεν είναι οι απαντήσεις και η τελετουργική εφαρμογή κάποιου μανιφέστου (δεν υπάρχουν κείμενα με τον χαρακτήρα μανιφέστου στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία), αλλά το σκεπτικό, ιδιαίτερα εφόσον ανανεωθεί και εμπλουτιστεί με νεότερα δεδομένα από τους χώρους των κοινωνικών επιστημών (τό γε φιλομαθές καὶ φιλόσοφον ταυτόν «Η φιλομάθεια ταυτίζεται με την φιλοσοφία», Πλάτων, *Πολιτεία* II 376b). Συγκεκριμένα το προτεινόμενο εγχείρημα αποτελεί αντίδραση στον πολιτικό μηδενισμό και περιλαμβάνει την επίταξη ιδιαίτερα των κοινωνικών επιστημών στην υπηρεσία της ευδαιμονίας ανθρώπου στο κοινωνικό επίπεδο.

Βιβλιογραφία

- Βεργίδης, Δημήτρης & Πρόκου, Ελένη. 2005. *Σχεδιασμός, διοίκηση και αξιολόγηση προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων*. Πάτρα. ΕΑΠ.
- Pinker, Steven. 2011. *The Better Angels of our Nature: Why Violence Has Declined*. New York: Viking Press.
- Χατζοπούλου, Κατερίνα. 2013. Η αυτοεκτίμηση των Ελλήνων. Ηλεκτρονικό περιοδικό *Αντίφωνο*.